

UCHWAŁA NR.....^{179/2133/13}.....

ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

z dnia .....^{9 kwietnia}..... 2013 roku

w sprawie przyjęcia dokumentu pn.:

„Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego - Lubuskie 2020”

Na podstawie art. 41 ust. 1 i ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590, z późn. zm.) oraz art. 3 pkt 2, art. 5 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2009 r., Nr 84, poz. 712, z późn. zm.) uchwała się co następuje:

- standard zgodności uchwały z projektem*
- Katarzyna Drożak*
- § 1.** Przyjmuje się w celu dalszych prac dokument pn.: „Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego - Lubuskie 2020”, w brzmieniu jak w załączniku nr 1 do niniejszej uchwały.
- § 2.** Wykonanie uchwały powierza się Marszałkowi Województwa Lubuskiego.
- § 3.** Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

wz. MARSZAŁKA WOJEWÓDZTWA

Jack
Jacek Hoffmann
WICEMARSZAŁEK

DYREKTOR BIURO
ROZWOJU REGIONALNEGO
I WSPÓŁPRACY ZAGRANICZNEJ

Załącznik nr 1 do uchwały Nr. 179/2133/13

Zarządu Województwa Lubuskiego

z dnia .....9..... kwietnia 2013 r.

Material roboczy

Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020

Departament Rozwoju Regionalnego i Współpracy Zagranicznej
Wydział ds. Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020

Kwiecień 2013

Lubuskie
Warte zachodu

Spis treści:

Spis treści:	2
I. Wstęp	3
II. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze województwa lubuskiego	5
a. Ogólna charakterystyka regionu	5
b. Walory materialne	6
c. Walory przyrodnicze	17
d. Kapitał ludzki	19
e. Kapitał społeczny	24
III. Uwarunkowania procesu programowania perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020	28
a. Dokumenty	28
b. Cele	29
c. Poziomy koncentracji środków	30
d. Warunki wstępne	31
IV. Odniesienie strategiczne Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020	34
V. Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020	47
Oś Priorytetowa 1. Gospodarka oparta na wiedzy	47
Oś priorytetowa 2. TIK – upowszechnienie oraz wzrost dostępności w regionie	49
Oś priorytetowa 3. Wsparcie konkurencyjności MŚP w regionie	52
Oś Priorytetowa 4. Budowa gospodarki niskoemisyjnej w regionie	57
Oś Priorytetowa 5. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa zarządzania ryzykiem	59
Oś Priorytetowa 6. Ochrona środowiska oraz efektywne wykorzystywanie zasobów naturalnych i kulturowych	60
Oś priorytetowa 7. Transport	63
Oś priorytetowa 8. Rynek pracy i mobilność pracowników	65
Oś priorytetowa 9. Włączenie społeczne i zwalczanie ubóstwa	68
Oś priorytetowa 10. Edukacja i uczenie się przez całe życie	70
Oś priorytetowa 11. Infrastruktura społeczno-edukacyjna	73
Oś priorytetowa 12. Pomoc techniczna	76
I. Wymiar terytorialny	77
a. Obszary strategicznej interwencji	77
b. Instrumenty rozwoju terytorialnego	78
II. System instytucjonalny	79
III. Instrumenty Inżynierii Finansowej	80
Załącznik nr 1. Analiza SWOT województwa lubuskiego w świetle celów tematycznych wskazanych w pakiecie legislacyjnym UE	82

I. Wstęp

Regionalny Program Operacyjny – Lubuskie 2020 będzie stanowił narzędzie realizacji polityki spójności na obszarze województwa lubuskiego w perspektywie finansowej UE na lata 2014 – 2020.

W 2010 roku Komisja Europejska przyjęła *Strategię EUROPA 2020*, która wskazuje, że „Europa może odnieść sukces, jeśli będzie działać wspólnie, jako Unia. Potrzebujemy strategii, dzięki której wyjdziemy z kryzysu silniejsi, gospodarka UE stanie się inteligentna i zrównoważona, będzie sprzyjać włączeniu społecznemu, będzie się mogła pochwalić wysokimi wskaźnikami zatrudnienia i wydajności oraz większą spójnością społeczną. *Europa 2020* to wizja społecznej gospodarki rynkowej dla Europy XXI wieku”.

Strategia Europa 2020 określa trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

1. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
2. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
3. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

W celu osiągnięcia tych priorytetów Komisja Europejska zaproponowała wytyczenie kilku nadrzędnych, wymiernych celów UE:

- wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat powinien wynosić 75%;
- na inwestycje w badania i rozwój należy przeznaczać 3% PKB Unii;
- należy osiągnąć cele „20/20/20” w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki);
- liczbę osób przedwcześnie kończących naukę szkolną należy ograniczyć do 10%, a co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie;
- liczbę osób zagrożonych ubóstwem należy zmniejszyć o 20 mln.

Założenia *Strategii EUROPA 2020* powinny zostać ujęte w specyficznej sytuacji każdego państwa członkowskiego i przełożone na krajowe i regionalne cele rozwojowe.

Następnie 6 października 2011 r. Komisja Europejska przyjęła projekt pakietu legislacyjnego dla Polityki Spójności na lata 2014-2020, który określa ramy prawne i strategiczne dla perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020.

W pakiecie znalazły się następujące dokumenty:

- Projekt *Wspólnych Ram Strategicznych na lata 2014-2020 dla Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego*,
- Projekt *Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem wspólnych ram strategicznych oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności, oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006,*

- Projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i celu „Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia” oraz w sprawie uchylecia rozporządzenia (WE) nr 1080/2006.

Powyższy pakiet legislacyjny określa zakres wsparcia, jaki będzie realizowany w przyszłej perspektywie. Koncentracja tematyczna została zdefiniowana poprzez 11 celów:

1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji oraz jego priorytety inwestycyjne.
2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych.
3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury.
4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach.
5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem.
6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów.
7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych.
8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników (oprócz działań systemowych).
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem.
10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie.
11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej.

W związku z powyższym 15 stycznia 2013 r. Rada Ministrów przyjęła *Założenia Umowy Partnerstwa*, które stanowią podstawę rozpoczęcia prac nad programami operacyjnymi na lata 2014-2020.

Zgodnie z zapisami projektów aktów prawnych oraz dokumentów strategicznych przygotowane zostały *Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020*. Niniejszy dokument ma charakter *Założeń* i nie jest ostateczną wersją regionalnego programu operacyjnego. Założenia mogą się zmienić w zależności od publikacji zmian w przedstawionym pakiecie legislacyjnym KE dla Polityki Spójności na lata 2014-2020, wyników przeprowadzanych konsultacji społecznych, a także publikacji innych dokumentów o charakterze programowym oraz prawnym.

Program będzie realizował cele województwa określone w zaktualizowanej 19 listopada 2012 r. *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020*, zgodnie z kluczowymi kierunkami rozwoju regionu, poprzez wdrażanie projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego.

Celem głównym programu będzie *długofalowy, inteligentny i zrównoważony rozwój oraz wzrost jakości życia mieszkańców województwa lubuskiego poprzez wykorzystanie i wzmocnienie potencjałów regionu i skoncentrowane niwelowanie barier rozwojowych*.

II. Uwarunkowania społeczno-gospodarcze województwa lubuskiego

W oparciu o zaktualizowaną *Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020*, *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego*, dane statystyczne oraz pozostałe istniejące lub będące w fazie realizacji dokumenty strategiczne województwa, przygotowano opis sytuacji społeczno-gospodarczej regionu.

a. Ogólna charakterystyka regionu

Województwo lubuskie leży w środkowo-zachodniej części Polski, od zachodu graniczy z niemieckimi landami: Brandenburgią i Saksonią, a po stronie polskiej z województwami: zachodniopomorskim, dolnośląskim i wielkopolskim. Obejmuje swym zasięgiem tereny nad Nysą Łużycką, Obrą, dolną Wartą i środkową Odrą.

Województwo zamieszkuje 1 023 505 mieszkańców, z niewielką przewagą kobiet (na 100 mężczyzn przypada 105 kobiet) z czego, wg danych GUS na koniec września 2012 r., 63,3% stanowili mieszkańcy miast. Lubuskie zajmuje obszar 13 988 km², co odpowiada 4,5% powierzchni całego kraju.

Funkcje ośrodków stołecznych województwa pełnią dwa miasta: Zielona Góra – siedziba sejmiku województwa i urzędu marszałkowskiego oraz Gorzów Wielkopolski – siedziba administracji rządowej. Obydwa miasta liczą ponad 110 tys. mieszkańców (Gorzów Wlkp. – 124,5 tys., a Zielona Góra 119,2 tys. mieszkańców). Kolejnymi miastami wg liczby mieszkańców są niemalże trzykrotnie mniejsze Nowa Sól i Żary (odpowiednio: 40,2 tys. i 39,2 tys. mieszkańców), a następne to Żagań oraz Świebodzin (odpowiednio 26,6 tys. i 21,9 tys. mieszkańców).¹ Na terenie województwa lubuskiego funkcjonuje 12 powiatów i 83 gminy (w tym dwa miasta na prawach powiatu). Spośród mieszkańców regionu najwięcej (40,4 %) stanowią mieszkańcy 33 gmin miejsko-wiejskich. Dalsze 38,2 % stanowią mieszkańcy 9 gmin miejskich, w tym 23,8 % to mieszkańcy miast na prawach powiatu: Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry. Pozostałe 21,4 % mieszkańców województwa koncentruje 41 gmin wiejskich².

Zdecydowaną większość spośród lubuskich miast stanowią niewielkie miejscowości zamieszkałe przez kilka lub kilkanaście tysięcy osób. Pełnią one funkcję ośrodków administracyjnych, społecznych i gospodarczych w skali subregionalnej bądź lokalnej.

Region lubuski, dzięki swym walorom przyrodniczym, historycznym i gospodarczym, jest atrakcyjnym obszarem w zachodniej Polsce. Przygraniczne położenie województwa stanowi z jednej strony o atrakcyjności regionu, z drugiej może być traktowane jako peryferyjne położenie, grożące zakwalifikowaniem województwa do obszaru pełniącego funkcje tranzytowe. Niemniej jednak międzymetropolitalne położenie województwa, w pobliżu aglomeracji berlińskiej, wrocławskiej, poznańskiej i szczecińskiej oraz korzyści, jakie niesie ze sobą współpraca z prężnymi sąsiednimi ośrodkami pozwalają traktować lokalizację województwa, jako korzystną. Lubuskie może starać się wykorzystać swój kapitał i stać się łącznikiem pomiędzy tymi regionami, z korzyścią dla swoich mieszkańców.

Charakteryzując region nie można pominąć specyfiki położenia przy wschodnich landach niemieckich. Obszary po zachodniej stronie Nysy Łużyckiej i Odry w Brandenburgii (wyłączając z tego stolicę Berlin) są słabo zaludnione. W Brandenburgii liczba mieszkańców na 1 km kw. wyniosła na koniec 2011 r.

¹ Tablice powiatowe www.stat.gov.pl, stan na koniec września 2012 roku, WUS Zielona Góra.

² Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubuskim w 2011 roku, WUS Zielona Góra.

85 osób, w województwie lubuskim było to odpowiednio 73 osoby⁴. Dodatkowo u sąsiadów zza Odry występuje niekorzystna struktura osób czynnych zawodowo i większy niż w województwie lubuskim odsetek osób w wieku emerytalnym.

Lubuskie ma duże znaczenie dla powiązań gospodarczych Polski z pozostałymi krajami Unii Europejskiej, ponieważ na wojewódzkim odcinku polsko – niemieckiej granicy funkcjonuje 8 dużych drogowych przejść granicznych oraz 4 przejścia kolejowe. Dodatkowo odpowiednia dostępność komunikacyjna o znaczeniu międzynarodowym, zwłaszcza do korytarzy transportowych o przebiegu równoleżnikowym, łączących zachód ze wschodem Europy, stanowią o atrakcyjności regionu, jako miejsca do inwestowania, osiedlania się oraz wypoczynku. Otwarty w roku 2012 odcinek autostrady A-2 od granicy państwa w Świecku do Nowego Tomysła i dalej w kierunku Warszawy, stanowi ważny łącznik komunikacyjny na osi centrum Polski – Europa Zachodnia. Obecnie prowadzona modernizacja drogi ekspresowej S3 docelowo ma połączyć, ważny dla regionu, transeuropejski korytarz tranzytowy przebiegający z północy na południe z autostradą A2.

b. Walory materialne

1.1. Konkurencyjność i rynek pracy

Jednym ze wskaźników określających rozwój regionu jest wielkość produktu krajowego brutto per capita. W województwie lubuskim w roku 2010 wartość ta stanowiła 84% średniej krajowej, co sytuowało nasz region na 10 miejscu w skali kraju⁶. W przeliczeniu na jednego mieszkańca PKB brutto w województwie lubuskim w 2010 roku wyniósł 31,3 tys. zł, wobec maksymalnej wartości wskaźnika w województwie mazowieckim (60,4 tys. zł na 1 mieszkańca), a minimalnej w województwach: podkarpackim i lubelskim (po 25 tys. zł). Wartość dodana brutto w przeliczeniu na 1 pracującego w 2010 r. wyniosła 85,7 tys. zł, przy średniej wartości tego wskaźnika dla kraju 90,2 tys. zł. W województwie lubuskim notuje się relatywnie wysoki udział przemysłu w tworzeniu wartości dodanej brutto, na poziomie 30,1%. Wyższy udział przedsiębiorstw przemysłowych w generowaniu wartości dodanej brutto obserwuje się tylko w województwach: śląskim (34%) i dolnośląskim (35,4%). Według danych Eurostat PKB wytworzony w 2008 r. w województwie lubuskim wyniósł 8245 mln euro, co stanowiło 2,3% wartości PKB w kraju i było najniższym wynikiem spośród polskich regionów. Warto podkreślić, iż w krajach Unii Europejskiej wartość PKB na 1 mieszkańca (wyrażoną we wspólnej umownej walucie – PPS) poniżej 75% średniej UE odnotowano w 63 regionach poziomu NUTS 2. W grupie tej znalazło się 15 polskich województw, w tym województwo lubuskie, które osiągnęło 48% średniej UE. Słabszy wynik osiągnęło 5 województw. Dla Polski omawiany wskaźnik ukształtował się na poziomie 56% średniej UE⁷.

Jednym ze wskaźników opisujących warunki pracy na danym terenie jest współczynnik aktywności zawodowej. W IV kwartale 2012 r. udział mieszkańców aktywnych zawodowo w liczbie ludności województwa lubuskiego (w wieku 15 lat i więcej), wyniósł 53,9%. Jednocześnie odnotowano 46% osób biernych zawodowo. W porównaniu z IV kwartałem 2011 r. zwiększyła się liczba osób aktywnych zawodowo (o 3 tys., tj. o 0,7%), wzrosła także populacja biernych zawodowo (o 19 tys. osób tj. o 5,2%). W obrębie populacji aktywnych zawodowo odnotowano wzrost liczby pracujących o 5 tys., tj. o 1,2 %, natomiast liczba bezrobotnych spadła o 2 tys., tj. o 4,7%⁸.

⁴ Panorama demograficzna, województwo lubuskie oraz Berlin i Brandenburgia w 2011 roku, publikacja WUS Zielona Góra.

⁶ Raport Polska 2011, Gospodarka-Społeczeństwo-Regiony, www.mrr.gov.pl/raporty_krajowe.

⁷ Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę polskich regionów i konkurencyjności z krajami UE. Raport 2011. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

⁸ Aktywność ekonomiczna ludności w województwie lubuskim w IV kwartale 2012 roku, WUS w Zielonej Górze.

Pod względem wysokości wskaźników bezrobocia lubuskie znajduje się w grupie regionów o najwyższych rozmiarach tego zjawiska w skali kraju – ze stopą bezrobocia wynoszącą 16,9%, liczba zarejestrowanych bezrobotnych to 66,2 tys. osób¹¹. Poziom bezrobocia i jego społeczne skutki stanowią główny problem regionu, szczególnie w kontekście procesów rynkowych, w wyniku których wiele miast w Lubuskiem utraciło dotychczasową bazę ekonomiczną w postaci ośrodków przemysłowych, bądź baz wojskowych. W szczególnie trudnej sytuacji znalazły się miasta, których rozwój ekonomiczny opierał się na funkcjonowaniu kilku zakładów przemysłowych zatrudniających większość mieszkańców (Nowa Sól, Krosno Odrzańskie, Świebodzin, Gubin, Żagań), gdzie restrukturyzacja dominującego przemysłu spowodowała wysokie bezrobocie strukturalne. Widocznym zagrożeniem na skalę europejską jest spadek sprzedaży nowych samochodów i importu części samochodowych. Może to spowodować negatywne skutki dla lubuskich zakładów dostarczających np. szyby samochodowe i elementy wykończeniowe wnętrza. Wysokie bezrobocie dotyka również obszarów wiejskich, które pod koniec lat 80-tych charakteryzowały się działalnością Państwowych Gospodarstw Rolnych, będących ówczynie głównym pracodawcą.

1.2. Nakłady inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego

Jednym z mierników pomagających określić sytuację gospodarczą regionu jest poziom wydatków majątkowych inwestycyjnych, które województwo ponosi w skali rocznej. Powiększają one majątek regionu, przyczyniając się jednocześnie do jego rozwoju społecznego i gospodarczego.

W 2011 r. województwo lubuskie na wydatki inwestycyjne przeznaczyło ponad 183 miliony złotych, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca dało kwotę 179,61 zł. W relacji do poprzedniego roku jednostki samorządu terytorialnego ograniczyły wydatki majątkowe (średnio o 31%) Największy spadek wydatków majątkowych notowano w miastach na prawach powiatu (o 49,8%) oraz w gminach (o 31,2%). W mniejszym stopniu zmniejszyły się wydatki majątkowe województwa (o 19,5%) oraz powiatów (o 12,7%)¹².

1.3. Branże przemysłowe i usługowe

Pod względem potencjału przemysłowego województwo zalicza się do regionów średnio zindustrializowanych. W sektorze przemysłu, decydujące znaczenie mają firmy z udziałem kapitału zagranicznego. Wśród spółek prawa handlowego w 2011 r. wyniósł około 27%. Jednocześnie obserwowana jest ciągła tendencja wzrostowa tego wskaźnika. Przemysł skoncentrowany jest głównie w miastach: w Gorzowie Wielkopolskim, Zielonej Górze, Żarach, Nowej Soli oraz w Kostrzynie nad Odrą w Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej. Na analizowanym obszarze dominuje przemysł metalowy, elektromaszynowy, chemiczny, drzewny, spożywczy, przemysł lekki oraz materiałów budowlanych.

Mając na uwadze wartości sprzedaży oraz wielkości zatrudnienia, produkcja wyrobów z metalu, maszyn i urządzeń oraz części zamiennych do pojazdów należy do ważnego obszaru gospodarki województwa lubuskiego. W branży metalowej przeważają firmy specjalizujące się w produkcji konstrukcji stalowych dla przemysłu, budownictwa, energetyki i ochrony środowiska. Prężnie rozwija się gałąź dotycząca wytwarzania maszyn i urządzeń m.in. automatycznych linii produkcyjnych jak też wykonawstwo konstrukcji stalowych, mostów, urządzeń dźwignicowych oraz konstrukcji stalowych dla budownictwa. Produkowane są również maszyny do obróbki drewna, naturalnego surowca regionu. W branżach

¹¹ Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego w styczniu 2013 roku, GUS Zielona Góra.

¹² Budżety jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubuskim w 2011 roku, WUS Zielona Góra.

metalowych działają także setki lokalnych warsztatów rzemieślniczych, funkcjonuje wiele odlewni, zakładów specjalizujących się w precyzyjnej obróbce części aluminiowych wykorzystywanych w przemyśle motoryzacyjnym. Z punktu widzenia gospodarki regionu jest to niezwykle cenny potencjał, który może stanowić specjalizację województwa zwłaszcza w przyszłościowych obszarach, którymi są: ekologia, energia odnawialna i ochrona środowiska.

Lubuskie firmy mają znaczny udział w produkcji krajowej, w tym w branży produkcji materiałów podłogowych z drewna – 30%, produkcji obuwia – 19% i produkcji mebli – 10%. Duże znaczenie mają zakłady z branż: chemicznej, celulozowo-papierniczej, elektronicznej oraz drzewnej. Znacząca jest również pozycja firm meblarskich, spożywczych, tekstylnych, a także podmiotów prowadzących działalność wydawniczą i poligraficzną. Dużą rolę odgrywają także przedsiębiorstwa produkujące materiały budowlane, w tym wiodącą rolę pełni produkcja ceramicznych materiałów budowlanych. Wynika to ze specyfiki regionu, który charakteryzuje się największym zalesieniem oraz występowaniem surowców skalnych.

Niestety niewielki udział w przychodach ze sprzedaży mają branże uznane za innowacyjne reprezentowane przez małe firmy, do których zalicza się zakłady produkujące: sprzęt i urządzenia medyczne, instrumenty i przyrządy pomiarowe i kontrolne, badawcze i nawigacyjne. Wspieranie współpracy tych branż z sektorem badawczo-rozwojowym umożliwiłoby zwiększenie eksportu i zmiany specjalizacji gałęziowej na rzecz zauważalnie większego udziału wspomnianych branż. Szansą na rozwój przemysłu i sektora usług jest planowana budowa kompleksu wydobywco-energetycznego w okolicach Gubina i Brodów. Na terenie województwa zauważalna jest również potrzeba zwiększenia produkcji energii poprzez budowę nowych źródeł wytwórczych, w celu uniezależnienia się od dostaw zewnętrznych. Dodatkowo istnieje konieczność modernizacji oraz rozbudowy elektroenergetycznych sieci przesyłowych i dystrybucyjnych. Bardziej rozbudowana i bezawaryjna sieć elektroenergetyczna oraz gazownicza (zasilająca odbiorców również na obszarach wiejskich), przyczyni się do szybszego rozwoju przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarach peryferyjnych.

Poza ważnymi dla rozwoju województwa branżami przemysłowymi, bardzo istotna jest działalność usługowa, obejmująca m.in. handel, naprawę pojazdów samochodowych, transport, gospodarkę magazynową, zakwaterowanie, gastronomię, informację i komunikację.

Oceniając rolę poszczególnych sekcji PKD zaliczanych do sektora usług w strukturze ekonomicznej województwa za pomocą zmian w liczebności rejestrowanych podmiotów gospodarczych, na czołową lokatę wybija się sekcja G (handel i naprawa), której udział w 2009 r. wyniósł 29,5%, jednakże stale się zmniejsza (w 1995 r. było to 45,2%). Perspektywnym obszarem działalności gospodarczej jest sekcja K, związana z obsługą nieruchomości, wynajmem i usługami powiązаныmi z prowadzeniem działalności gospodarczej, co przejawia się nie tylko bezwzględny przyrostem liczby przedsiębiorstw (od 1995 r. o 174,5%), ale także rosnącym udziałem tej sekcji w ogólnej liczbie podmiotów (w 2009 r. 18,5%). Jednak największą dynamiką wzrostu mierzoną przyrostem liczby podmiotów odznacza się sekcja J (pośrednictwo finansowe). Liczba zarejestrowanych jednostek zwiększyła się w omawianym okresie o 460% – z 0,6 do 3,4 tys.

1.4. Przedsiębiorczość, innowacyjność i sektor B+R

Przedsiębiorczość

Na obszarze województwa lubuskiego na koniec grudnia 2012 r. zarejestrowanych było 107,7 tys. podmiotów gospodarczych, w porównaniu z 2011 r. liczba ta ogółem zwiększyła się o 3,1%. Zdecydowana większość z nich, bo aż 95,6% należała do sektora prywatnego, zaś pozostałe 4,4% do sektora publicznego. W 2012 r. zarejestrowano 10 891 nowych podmiotów w rejestrze REGON (o 8,1% więcej niż w poprzednim roku), w tym samym okresie wykreślono 7 606 podmiotów (o 34,5% mniej niż

rok wcześniej)¹³. Region stosunkowo szybko się przekształca, stale maleje liczba przedsiębiorstw państwowych, a rośnie liczba firm prywatnych. Charakterystyczne jest stosunkowo wysokie nasycenie podmiotami gospodarczymi wyrażone liczbą jednostek w rejestrze REGON w przeliczeniu na liczbę ludności. Na 10 tys. mieszkańców przypadało 1021 podmiotów gospodarczych, tj. o 17 podmiotów na 10 tys. mieszkańców więcej niż średnia krajowa.

Sektor małych i średnich przedsiębiorstw województwa lubuskiego jest głównym pracodawcą w regionie (stanowi 99% ogółu podmiotów gospodarczych), a jego znaczenie na rynku pracy jest najistotniejsze – w stosunku do pozostałych województw. Nakłady inwestycyjne wszystkich przedsiębiorstw w regionie wyniosły w roku 2010 prawie 3 mld zł. Na sektor MŚP przypadło 53,87% sumy wszystkich nakładów 1 614 867 tys. zł przy 1 382 970 tys. zł zainwestowanych przez duże firmy. W sektorze MŚP najczęściej inwestowały średnie przedsiębiorstwa (22,1%) nieznacznie wyprzedzając wartość inwestycji mikroprzedsiębiorstw (21,2%). Największy udział MŚP w strukturze nakładów na inwestycje miały podmioty z sekcji obsługi nieruchomości i firm oraz przetwórstwo przemysłowe – po 29%. W następnej kolejności były sekcje: handel i naprawy z 17% udziałem. Najmniejszy udział w inwestycjach (poniżej 1%) sektor MŚP zanotował w sekcjach: edukacja oraz górnictwo i pośrednictwo finansowe. Największą rolę sektor ten odgrywa w usługach, transporcie, handlu i budownictwie. Małe i średnie przedsiębiorstwa zatrudniają ponad 70% pracujących. Zaledwie 21% zatrudnienia generują duże podmioty. Struktura pracujących mieszkańców regionu przedstawia się następująco: w sektorze I – (rolnictwo) pracuje 7,6%, sektorze II – (przemysł) pracuje 35%, a sektorze III – (usługi) 57,5% ogółu. Dla porównania struktura zatrudnienia w skali kraju przedstawia się następująco: sektor I – 13,5%, sektor II – 30,8%, sektor III – 55,5%¹⁴. Średnie zatrudnienie w przedsiębiorstwie prywatnym wynosi 2,5 osoby (w Unii Europejskiej jest to 7-8 pracowników). Liczba MŚP na 100 mieszkańców kształtuje się na poziomie przeciętnej krajowej. Pod względem liczby MŚP z kapitałem zagranicznym, w porównaniu do liczby ludności, region lubuski plasuje się na drugim miejscu w skali kraju. Sektor prywatny województwa lubuskiego cechuje się także dużym rozdrobnieniem. Ten stan rzeczy wcale nie ma jednoznacznie pejoratywnego wydźwięku, ponieważ małe podmioty gospodarcze są bardziej elastyczne i potrafią szybciej reagować na zmieniające się trendy rynkowe. Ma to szczególne znaczenie w czasach spowolnienia gospodarczego.

Innowacyjność i sektor B+R

Struktura sektora prywatnego województwa lubuskiego (duży stopień rozdrobnienia podmiotów) rodzi trudności dla regionalnej gospodarki, zwłaszcza w kontekście nakładów na działalność innowacyjną i gotowość do rozwijania współpracy z sektorem badawczo-rozwojowym. Zgodnie z raportem przygotowanym przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości *Innowacyjność 2010*, odsetek firm prowadzących wewnętrzną działalność B+R wynosi w lubuskim 4,2% i jest to wynik przedostatni w kraju (niżej w klasyfikacji jest tylko województwo zachodniopomorskie)¹⁵. W 2011 roku w województwie lubuskim zanotowano 31 podmiotów, w tym 26 w sektorze przedsiębiorstw, które prowadziły działalność badawczo-rozwojową. W latach 2010 i 2011 zarówno w kraju, jak i w woj. lubuskim, obserwuje się wyższy niż w latach poprzednich przyrost liczby jednostek prowadzących działalność badawczo-rozwojową. Nadal jednak ich liczba w woj. lubuskim jest najniższa w kraju, porównywalna z województwem świętokrzyskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim i opolskim. Zapoczątkowany

¹³ Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w województwie lubuskim, stan na koniec 2012 r., WUS Zielona Góra.

¹⁴ Wskaźniki służące do realizacji celów SRK na lata 2007-2015, stan na marzec 2013 r., GUS.

¹⁵ Raport badań, *Innowacyjność 2010*, PARP Warszawa 2010, s.49.

w 2010 r. wyraźny wzrost nakładów na prace związane z działalnością B+R (o 56,9% w stosunku do roku poprzedniego, tj. do 45,5 mln. zł) był spowodowany głównie dynamicznym wzrostem nakładów inwestycyjnych na środki trwałe (o 131,5%, do poziomu 25,4 mln zł.) W 2011 roku na działalność B+R wydano dalsze 56 mln zł (tj. o 23,1% więcej niż w roku poprzednim), w tym 25 mln zł na nakłady inwestycyjne.

Analizując nakłady działalności sektora B+R, liczbę zatrudnionych osób w tym sektorze, czy udzielone patenty, województwo lubuskie nie prezentuje się pozytywnie na mapie innowacyjności kraju. Z danych z 2011 r. wynika, że w regionie na działalność badawczo-rozwojową, w przeliczeniu na 1 mieszkańca, przeznaczono zaledwie 55 zł wobec 303 zł w skali kraju. Najwyższe nakłady na B+R w przeliczeniu na 1 mieszkańca notowano w województwach: mazowieckim (887 zł) i małopolskim (362 zł), najniższe w województwie lubuskim oraz województwach: opolskim (83zł) i kujawsko-pomorskim (89 zł). Większość nakładów zrealizowano w sektorze szkolnictwa wyższego (w 2011 r. ponad 66%) oraz przez jednostki prowadzące działalność w zakresie przemysłu (28,8%). Około 62 % nakładów dotyczyła działalności B+R w dziedzinie nauk inżynierskich i technicznych, a ponad 16% w dziedzinie nauk przyrodniczych. Nakłady na działalność B+R w Lubuskiem w 2010 r. to 0,14% PKB, a w skali kraju ten wskaźnik wynosił 0,54% PKB¹⁶. Jest to jedna z najniższych wartości, ale w porównaniu z rokiem 2009 nastąpił wzrost wydatków na badania o 50%. Niskie nakłady na rozwój B+R wynikają też z najmniejszego w kraju wskaźnika udziału osób pracujących w firmach sektora badawczego, w 2009 r. to 1,5 osoby na 1000 zatrudnionych. Niekorzystna sytuacja finansowa i kadrowa sektora B+R miała przełożenie na jego niską efektywność. Województwo lubuskie pod względem udzielonych patentów w 2010 r. znalazło się na ostatnim miejscu wśród innych województw (z wynikiem 7 udzielonych patentów i 28 zgłoszeń wynalazków). Region lubuski w rankingu w 2011 r. opracowanym przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową znalazł się na 10 miejscu pod względem atrakcyjności inwestycyjnej. Dopelnieniem całego obrazu dotyczącego sektora B+R jest odsetek przedsiębiorstw uznawanych za innowacyjne w ogóle działających firm w województwie lubuskim wskaźnik ten w 2009 r. osiągnął wartość 15,8%, co plasuje region na przedostatniej pozycji w kraju.

1.5. Otoczenie okołobiznesowe

Przedsiębiorczość w województwie wspierana jest przez szereg instytucji takich jak: izby gospodarcze, agencje rozwoju, organizacje pracodawców, fundusze wsparcia oraz centra rozwoju. Istotnym elementem systemu wsparcia przedsiębiorców są inkubatory przedsiębiorczości, a także powstające parki przemysłowe i naukowo-technologiczne oraz pozostałe instytucje badawczo-rozwojowe. Lubuscy przedsiębiorcy korzystają także z instrumentów wsparcia finansowego. Na obszarze województwa lubuskiego działają: Lubuski Fundusz Poręczeń Kredytowych w Zielonej Górze oraz lokalne fundusze pożyczkowe takie jak: Lubuski Fundusz Pożyczkowy przy ARR w Zielonej Górze, fundusz pożyczkowy przy Stowarzyszeniu Wspierania Małej Przedsiębiorczości w Dobiegniewie oraz fundusz pożyczkowy przy Fundacji „Przedsiębiorczość” w Żarach. Na terenie województwa powstaje Park Naukowo-Technologiczny Uniwersytetu Zielonogórskiego w Nowym Kisielinie, natomiast w Nowej Soli funkcjonuje Park Technologii i Logistyki Przemysłu INTERIOR. W Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Sulechowie powstało Centrum Energetyki Odnawialnej oraz Lubuski Ośrodek Innowacji i Wdrożeń Agrotechnicznych. W Gorzowie Wlkp. zainicjowano działania na rzecz utworzenia Gorzowskiego Ośrodka Technologicznego, którego ważnym elementem jest Zakład Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. Należy wskazać także na funkcjonującą przy granicy z Niemcami Kostrzyńsko-Słubicką Specjalną Strefę Ekonomiczną. Jest to jedna z największych działających na terenie kraju specjalnych stref ekonomicznych. Według danych z końca 2012 r. na terenie KSSSE działalność gospodarczą prowadzi

¹⁶ Wskaźniki służące do monitorowania realizacji celów Strategii Europa 2020, stan na grudzień 2012 r., GUS.

około 80 firm, tworząc ponad 20 tys. miejsc pracy. Przedsiębiorcy mogą szukać wsparcia dla swoich inicjatyw w inkubatorach przedsiębiorczości działających między innymi w Żarach, Żaganiu, Zielonej Górze i Gorzowie Wlkp. Wszystkie te inicjatywy tworzone są przy współdziałaniu władz samorządowych wszystkich szczebli, szkół wyższych i kapitału prywatnego.

1.6. Klastry

Klastrami określamy elastyczną formę współpracy horyzontalnej między co najmniej 3 grupami podmiotów: przedsiębiorstwami, jednostkami naukowo-badawczymi oraz władzami publicznymi, które tworzą środowisko ułatwiające intensywne procesy interakcji i kooperacji między poszczególnymi aktorami narodowych i regionalnych systemów innowacji. Analizując rozwój klastrów na terenie województwa lubuskiego należy stwierdzić, iż na tle innych regionów aktywność podmiotów w zakresie ich tworzenia jest dużo niższa od pozostałych województw. Wynika to m.in. z dużego rozdrobnienia sektora prywatnego, małej liczby innowacyjnych rozwiązań wdrażanych w przedsiębiorstwach, mniejszej niż w innych województwach liczby ośrodków B+R, jak też braku wyraźnych więzi wskazujących na powstawanie klastrów. Jeszcze 5 lat temu na terenie województwa identyfikowano przeszło 8 klastrów. Jak wskazują dane z 2012 r., m.in. w oparciu o interaktywną mapę klastrów, w województwie lubuskim funkcjonuje 5 klastrów, tj.: Lubuski Klaster Metalowy, Lubuski Szlak Wina i Miodu, Lubuski Klaster Szkoleniowo-Doradczy na rzecz Produktu Regionalnego, Lubuska Regionalna Organizacja Turystyczna LOTUR, Lubuski Klaster Energetyki Odnawialnej i Efektywności Energetycznej w Sulechowie oraz Zachodni Klaster Papierniczy w Żarach. Niemniej stale pojawiają się nowe organizacje i podmioty. Niestety ich aktywność jest stosunkowo krótka¹⁷. Jednym z kluczowych ośrodków wspierania innowacyjności w regionie jest Lubuski Klaster Metalowy (LKM), który powstał w 2007 r. Podstawowym produktem firm stowarzyszonych w klastrze jest świadczenie usług w przetwarzaniu metali i w wykonawstwie wyrobów i półwyrobów stalowych. Oprócz firm produkcyjnych w skład LKM wchodzi także: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim i Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna. LKM czyni starania, aby nawiązać kontakty z partnerami zagranicznymi w celu wymiany wiedzy i doświadczeń na temat innowacyjnej polityki pracy w branży metalowej pomiędzy Brandenburgią i Województwem lubuskim. Stowarzyszenie "Lubuski Klaster Metalowy" z siedzibą w Gorzowie Wlkp. realizuje cele w zakresie wzrostu konkurencyjności i innowacyjności określone w *Lubuskiej Regionalnej Strategii Innowacji*.

Politykę klastrową należy zmieniać zgodnie z ideą „od podejścia wspierającego do samowystarczalnych ekosystemów”. W najbliższej przyszłości należy się spodziewać zmian w tym zakresie – „od podejścia zorientowanego na projekt do podejścia ukierunkowanego na system”.

Kluczowym działaniem w regionalnym wsparciu klastrów powinna być budowa systemu wspierania innowacji i nowoczesnej infrastruktury w regionie, tworzenie zaplecza niezbędnego do prowadzenia działalności o charakterze naukowo-badawczym na rzecz sektora MŚP, wspieranie przedsiębiorczości i aktywności innowacyjnej, jak również wprowadzenie nowatorskich rozwiązań gospodarczych. Wsparcie firm wykorzystujących innowacyjne rozwiązania powinno koncentrować się na preferencyjnych zasadach finansowania inwestycji, ponieważ niewystarczające środki pieniężne są główną barierą przy podejmowaniu ryzyka inwestycyjnego.

¹⁷ www.pi.gov.pl

1.7. Infrastruktura komunikacyjna

- TEN-T – transeuropejska sieć transportowa w województwie lubuskim

Województwo lubuskie przecina II Paneuropejski Korytarz Transportowy Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa oraz III Paneuropejski Korytarz Transportowy Berlin – Wrocław – Kraków – Kijów. Osiami obu korytarzy jest autostrada A2 i autostrada A4/A18 oraz równoległe do nich linie kolejowe, przy czym linia kolejowa Berlin – Warszawa spełnia standardy AGTC. Poza tymi połączeniami, do sieci TEN-T zalicza się także drogę ekspresową S3, przebiegającą od północy przez Szczecin, Gorzów Wlkp., Świebodzin, Zieloną Górę i Nową Sól na południe, do granicy z Czechami, linię kolejową CE59 (tzw. Odrzanekę) łączącą Szczecin przez Kostrzyn nad Odrą, Rzepin, Zieloną Górę i Nową Sól z Wrocławiem oraz przecinającą powiat strzelecko-drezdenecki linię kolejową E59. Do sieci TEN-T należy także graniczny odcinek Odrzańskiej Drogi Wodnej. Połączenie sieci TEN-T z drogami z wojewódzkimi zapewni większą spójność regionu i zwiększy mobilność mieszkańców, a ponadto poprawi bilans handlowy z podmiotami zagranicznymi.

- Drogi

Sieć drogowa na terenie województwa lubuskiego jest stosunkowo gęsta i równomiernie rozmieszczona. Niestety znaczna część dróg wymaga modernizacji lub remontu. Wciąż niezakończone pozostają inwestycje drogowe dotyczące budowy nowych obwodnic miast i przepraw mostowych. Porównując region z danymi krajowymi należy spojrzeć na infrastrukturę drogową z perspektywy dostępności komunikacyjnej. Wskaźnik ten wyraża się średnim czasem dojazdu do najważniejszych miast województwa – Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry. Trzeba powiedzieć, że dzięki stosunkowo równomiernie rozmieszczonej sieci dróg krajowych i wojewódzkich dojazd do głównych miast regionu waha się w przedziale 30-60 minut – w zależności od punktu startu. Jest to wynik, dzięki któremu region prezentuje się korzystnie w porównaniu z innymi województwami. Najwyższy wskaźnik gęstości dróg o nawierzchni twardej występuje w powiatach: gorzowskim, zielonogórskim, nowosolskim i żarskim, a najniższy w powiatach: międzyrzeckim i sulęcińskim. Podstawowy układ sieci drogowej województwa tworzą przede wszystkim publiczne drogi krajowe, wojewódzkie oraz powiatowe – o łącznej długości około 6 tys. km. Drogi krajowe stanowią 14% układu podstawowego województwa, drogi wojewódzkie – 27%, a drogi powiatowe – 59%. Inwestycje drogowe w ostatnich latach realizowane były głównie w oparciu o fundusze zewnętrzne. Najistotniejsze i najbardziej obciążone drogi przebiegające przez teren województwa to: droga S3 relacji Szczecin – Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – Lubawka, autostrada A2 relacji Świecko – Świebodzin – Poznań, droga nr 18: Olszyna – Wrocław, droga nr 22 Gorzów Wlkp. – Strzelce Krajeńskie – Dobiegniew, droga nr 22 Kostrzyn – Skwierzyna, droga nr 132 Kostrzyn – Witnica – Gorzów, droga nr 29: Słubice – Krosno – Zielona Góra, droga nr 32: Gubin – Zielona Góra, droga nr 27: Zielona Góra – Żary, droga nr 12: Łęknica – Żary – Żagań, droga nr 32: Sulechów – Wolsztyn. Kluczową sprawą dla rozwoju regionu jest dokończenie budowy drogi ekspresowej S3 i połączenie jej z autostradą A2. Dzięki temu w województwie lubuskim powstanie „kręgosłup” komunikacji drogowej w centralnym punkcie województwa, który skróci czas przejazdu w osiach kierunkowych wschód-zachód oraz północ-południe. Realizacja budowy planowanych węzłów komunikacyjnych na odcinku autostrady A2 przyczyni się do rozwoju województwa w wielu obszarach, m.in. gospodarczym oraz turystycznym. Ważną rolę w poprawie dostępności transportowej i wymiany zagranicznej towarów jest dokończenie inwestycji jednego pasa planowanej autostrady A18 prowadzącej z Olszyny do Wrocławia. W kontekście utrzymania spójności komunikacyjnej ważne jest skomunikowanie tych tras z drogami niższych kategorii oraz z Portem Lotniczym Zielona Góra w Babimoście.

- Kolej

Sieć kolejowa w województwie lubuskim pod względem długości plasuje region na dobrym miejscu w porównaniu z innymi regionami kraju. Mimo korzystnych wskaźników dotyczących długości sieci kolejowej należy stwierdzić, że jest ona wykorzystywana poniżej potencjału, a system połączeń może nie odzwierciedlać zapotrzebowania mieszkańców regionu. Przejawia się to głównie w małej liczbie połączeń dalekobieżnych. Ze względów ekonomicznych każdego roku likwidowane są lokalne połączenia kolejowe. Ogólny stan techniczny lubuskich linii kolejowych jest niezadawalający. Stosunkowo dobre parametry ruchu posiadają jedynie przebiegające przez województwo linie magistralne E20 Berlin – Warszawa oraz E59 Poznań – Świnoujście, stanowiące jednocześnie część europejskiej sieci kolejowej AGC i AGTC. Modernizacji wymagają ważne połączenia północy z południem kraju, tzw. „Odrzanka” biegnąca ze Szczecina przez Kostrzyn nad Odrą i Zieloną Górę do Wrocławia, a także linie Kostrzyn nad Odrą – Gorzów Wlkp. – Krzyż (elektryfikacja linii) oraz Miłkowice – Żagań – Żary – Forst. Dużych nakładów finansowych, zwłaszcza w przypadku linii kolejowych o znaczeniu lokalnym, wymaga infrastruktura towarzysząca, czyli dworce kolejowe, perony itp. Modernizacja całej infrastruktury kolejowej (wraz z infrastrukturą towarzyszącą) wymaga nakładów finansowych znacznie przekraczających możliwości finansowe województwa lubuskiego.

- Transport lotniczy

Na terenie województwa funkcjonuje lotnisko cywilne w Babimoście, które jest dobrze skomunikowane z węzłami kolejowymi (dworzec kolejowy w odległości 10 km znajduje się w Zbąszynku) oraz drogowymi (w odległości 35 km znajduje się najbliższy węzeł autostrady A2), a także miastem Zielona Góra leżącym w odległości 35 km. Lotnisko posiada infrastrukturę umożliwiającą przyjmowanie wszystkich współczesnych samolotów, stanowiska postojowe dla 10 samolotów typu boeing 737 i zmodernizowaną nawierzchnię betonową o grubości 25 cm. Konieczną inwestycją poprawiającą bezpieczeństwo na lotnisku i pozwalającą na poszerzenie siatki połączeń jest zainstalowanie systemu ILS (radiowy system nawigacyjny wspomagający lądowanie samolotu w warunkach ograniczonej widzialności). Przepustowość terminalu pasażerskiego przygotowana jest do odprawy około 150 tys. pasażerów rocznie. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że w roku 2012 z połączeń oferowanych przez lotnisko Babimost skorzystało ponad 12 tys. podróżnych i wartość ta rośnie każdego roku. Dodatkowo na terenie województwa funkcjonuje lotnisko sportowe Aeroklubu Ziemi Lubuskiej w Przylepie pod Zieloną Górą, planowane jest także otwarcie lotniska sportowo-biznesowego w okolicy Gorzowa Wlkp. Natomiast cywilne lotnisko sportowe Aeroklubu Ziemi Lubuskiej w Przylepie wymaga rozbudowy i modernizacji, aby jego główną funkcją stała się obsługa lotnictwa biznesowego i Lotniczego Pogotowia Ratunkowego.

- Żegluga śródlądowa

Województwo lubuskie ma korzystnie ukształtowaną sieć żeglownych dróg rzecznych: szlak Odry łączący Śląsk z zespołem portowym Szczecin – Świnoujście oraz szlak Warty i Noteci łączący północną część województwa z Bydgoszczą i Gdańskiem. Pomimo tego potencjału rzeki są mało wykorzystywane do celów transportowych. Barię utrudniającą transport jest duża zmienność warunków żeglowności, spowodowanych częstymi: niskimi lub wysokimi stanami wód, zamgleniami, zlodzeniami. Szansą na poprawę sytuacji jest rozpoczęty w 2002 r. kompleksowy program obejmujący modernizację Odrzańskiej Drogi Wodnej (ODW) i przystosowanie jej do co najmniej III klasy żeglowności. Na terenie województwa lubuskiego zlokalizowane są porty rzeczne m.in. w Cigacicach, Kostrzynie nad Odrą, Nowej Soli i Krośnie Odrzańskim, które po modernizacji mogą pełnić rolę portów przeładunkowych oraz przystani turystycznych. Istotną rolę może pełnić także Warta z Notecią. Ten szlak wodny stanowi element Międzynarodowej Drogi Wodnej E70 (planowanej na terenie Polski), która z Antwerpii przez

Berlin i kanałami na terenie Niemiec przez obszar Polski prowadzi do portu w Kłajpedzie (Litwa). Poprawa żeglowności, w tym pogłębienie koryt lubuskich rzek, jest też warunkiem rozwoju turystyki wodnej.

- Sieć teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne

Sieć teleinformatyczna

Dostępność do Internetu na terenie województwa rośnie z każdym rokiem. Świadczy o tym między innymi rosnący odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty – w 2011 r. było ich nieco ponad 62%. Wzrasta także ilość osób z dostępem do Internetu, w 2011 r. było to 60%. Z każdym rokiem poprawia się także szybkość przesyłania danych. Poza przyrostem dostępności do Internetu w gospodarstwach domowych, zauważany jest także wzrost tego wskaźnika w lubuskich szkołach. Zwiększa się także liczba szkół, które posiadają na swoim wyposażeniu komputery. W 2011 r. w szkołach podstawowych i gimnazjalnych było ich 11 656 szt. Coraz więcej uczniów ma możliwość korzystania z komputerów szkolnych. W 2011 r. w szkołach podstawowych z jednego komputera korzystało niespełna 10 osób, a w gimnazjach – blisko 12 osób.

Na terenie województwa występują białe plamy dostępu do szerokopasmowego Internetu. Problem dotyczy przede wszystkim obszarów wiejskich, w powiatach: nowosolskim, sulęcińskim i strzelecko-drezdeneckim, gdzie odsetek miejscowości o utrudnionym dostępie do Internetu szerokopasmowego przekracza 50%. Zjawisko wykluczenia cyfrowego w najmniejszym stopniu dotyczy powiatów: gorzowskiego ziemskiego i międzyrzeckiego, w których wskaźnik nie przekracza wartości 17%, a także miast: Gorzów Wlkp. i Zielona Góra. W celu poprawy dostępu do szerokopasmowego Internetu, ze środków Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, realizowany jest projekt pn.: *Szerokopasmowe Lubuskie*. Celem głównym projektu jest rozwój istniejącej infrastruktury teleinformatycznej w województwie lubuskim, wyeliminowanie wykluczenia cyfrowego w regionie oraz dotarcie z siecią światłowodową do blisko 300 miejscowości sklasyfikowanych jako białe plamy. Infrastruktura szkieletowa i dystrybucyjna umożliwi budowę węzłów usługowych oraz sieci dostępowej operatorom telekomunikacyjnym, co pobudzi aktywizację gospodarczą osób na terenie objętym projektem. Skutkiem tego będzie wyrównywanie dysproporcji w zakresie upowszechnienia dostępu do szerokopasmowego Internetu na terenie województwa lubuskiego.

Spółeczeństwo informacyjne

W województwie realizowanych jest kilka projektów z zakresu rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Jednym z nich jest projekt, pn.: *Lubuski e-urząd*, który wspiera rozwój samorządu Województwa lubuskiego poprzez rozbudowę regionalnej i lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego. Do projektu przystąpiły wszystkie JST w regionie, co jest pierwszym tego typu przedsięwzięciem realizowanym w kraju. Samorządy lokalne zakupiły sprzęt komputerowy i aplikacje, które umożliwiają mieszkańcom załatwienie spraw administracyjnych z poziomu komputera osobistego. Kolejnym projektem realizowanym przez Samorząd Województwa Lubuskiego w ramach Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 jest projekt, pn.: *Lubuskie e-Zdrowie*, którego głównym celem jest stworzenie infrastruktury teleinformatycznej umożliwiającej uruchomienie e-usług z zakresu ochrony zdrowia na poziomie regionalnym oraz służącej upowszechnianiu stosowania technik ICT. Kolejną inicjatywą jest również projekt, pn.: *Lubuska sieć teleradiologii*, który skupia lubuskie szpitale. Projekt wpływa na usprawnienie i skrócenie czasu obsługi pacjenta w zakresie diagnostyki obrazowej oraz wprowadza cyfrowy system archiwizacji danych medycznych. Dzięki niemu, w szpitalach rozbudowuje się infrastrukturę teleinformatyczną umożliwiającą świadczenie usług elektronicznych w zakresie diagnostyki. Jednocześnie, w strukturach Uniwersytetu Zielonogórskiego, budowany jest radiologiczny Data Center, którego celem będzie długoterminowa archiwizacja i udostępnianie przechowywanych danych diagnostycznych. Wymienione projekty mają przyczynić się

do rozwoju społeczeństwa informacyjnego. W latach kolejnych powinno się kontynuować tego typu działania w obszarach wymagających wsparcia, aby dostęp do nowoczesnych technologii był w zasięgu jak największej liczby mieszkańców. Rozwój e-usług przy jednoczesnej likwidacji tzw. białych plam w dostępie do szybkiego Internetu poprawi konkurencyjność regionu.

1.8. Infrastruktura techniczna

- Infrastruktura energetyczna

Zapotrzebowanie na moc cieplną w województwie lubuskim oceniono na 4 284 MW. Największy udział, tj. wartość 65% posiada budownictwo mieszkaniowe; dalsze pozycje zajmują odbiorcy związani z przemysłem, handlem i usługami (27%) oraz obiekty użyteczności publicznej (8%). W sposobach pokrycia zaopatrzenia największy udział ma ogrzewanie węglowe (42%) a także gaz sieciowy (31%). Wysoki udział węgla spalane w urządzeniach o niskiej sprawności jest niekorzystny z punktu widzenia ich niezawodności oraz ochrony środowiska. Pozytywnym zjawiskiem jest znaczny udział sieci ciepłowniczych wykonanych w preizolacji, wynoszący dla terenu całego województwa 46%. Największe elektrociepłownie regionu zlokalizowane są w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. W zakładach tych, a także w elektrociepłowni w Kostrzynie nad Odrą, w ostatnich latach oddano do użytku nowoczesne bloki gazowo-parowe, zasilane paliwem pozyskiwanym z lokalnych złóż. Szczytowe zapotrzebowanie na moc elektryczną w województwie szacowane jest na około 700 MW. Łączna moc osiągalna ze źródeł zlokalizowanych na terenie województwa wynosi niespełna 509 MW. Powyższe źródła produkują ok. 2 396 GWh, przy zużyciu wynoszącym ok. 3 366 GWh, co oznacza, że nieco ponad 28% zużywanej energii elektrycznej pochodzi spoza województwa. Biorąc pod uwagę rosnący poziom zużycia energii, należy położyć nacisk na rozbudowę systemowych oraz rozproszonych źródeł jej wytwarzania. Szansę stanowią istniejące zasoby energii odnawialnej, lokalne złoża gazu ziemnego, a także odkryte na terenie gmin Gubin i Brody złoża węgla brunatnego, które pozwolą na powstanie kompleksu wydobywczo-energetycznego w południowo-zachodniej części regionu.

Za dostawę gazu odpowiadają spółki grupy kapitałowej PGNiG SA, przedsiębiorstwo EWE Energia Sp. z o.o., a także lokalni dystrybutorzy. Według stanu z 2012 r. nieco ponad połowa mieszkańców województwa posiada dostęp do sieci gazowej. Warto zaznaczyć, że jest ona nieustannie rozbudowywana oraz modernizowana, co wpływa na zwiększenie możliwości przyłączania nowych odbiorców. W 2012 r. jedynie 21 gmin z regionu nie było zgazyfikowanych. Jednym z atutów województwa lubuskiego są dogodne warunki do produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Potencjał hydroenergetyczny województwa według możliwości technicznych szacowany jest na ponad 1500 GWh rocznie, z czego wykorzystywanych jest 170 GWh w ciągu roku, tj. 11%. Coraz częstszym elementem lubuskiego krajobrazu stają się również farmy wiatrowe. W 2012 r. zinwentaryzowano 6 wiatrowych źródeł energii o łącznej mocy 50,6 MW. Wśród możliwości wykorzystania źródeł odnawialnych do produkcji energii znajduje się także pozyskiwanie jej z biomasy, biogazu oraz słońca. W 2012 r. zinwentaryzowano 36 instalacji spalania biomasy o łącznej mocy cieplnej wynoszącej około 87 MW oraz 6 instalacji biogazowych o łącznej mocy elektrycznej 3,5 MW. Dodatkowo większość gmin województwa posiada dogodne warunki do rozwoju instalacji geotermii głębokiej i w przyszłości – w przypadku znaczącego spadku kosztów budowy i eksploatacji takich technologii, należałoby się spodziewać rozwoju tego podsektora OZE.

- Infrastruktura ochrony środowiska

W ciągu ostatnich lat na obszarze województwa zachodzą dwa procesy mające wpływ na bilans wodny regionu – spadek wodochłonności gospodarki oraz wzrost liczby czynnych oczyszczalni ścieków. Na

koniec 2011 r. w województwie funkcjonowały 103 komunalne i 324 przemysłowe oczyszczalnie ścieków. O ile do oczyszczalni ścieków posiada dostęp ok. 90% mieszkańców lubuskich miast, o tyle analogiczny wskaźnik dla obszarów wiejskich przyjmuje wartość niewiele ponad 29%. Do rangi istotnego problemu w przypadku województwa lubuskiego urasta rozwój sieci kanalizacyjnej. W 2011 r. do sieci kanalizacyjnej o długości 2991,5 km włączonych było 64% mieszkańców regionu. Na terenach miejskich odsetek ten wynosił 88%, z kolei na terenach wiejskich do sieci włączonych było jedynie 23% mieszkańców¹⁸. Należy pamiętać, że rozwój sieci kanalizacyjnej na obszarach słabo zaludnionych jest w większości nieopłacalny ekonomicznie, w związku z czym należałoby dokonać aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych w celu weryfikacji obszarów aglomeracji. W przypadku braku możliwości przyłączenia obiektów do sieci kanalizacyjnej, należy stosować rozwiązania alternatywne, polegające na budowie przydomowych oczyszczalni ścieków.

Przez województwo lubuskie przepływa wiele większych rzek Polski (m.in. Odra, Warta, Bóbr, Noteć, Nysa Łużycka). W związku z tym należy podkreślić istotność inwestycji w obiekty infrastruktury ochrony przeciwpowodziowej (zbiorniki retencyjne, wały przeciwpowodziowe, kanały ulgi, poldery stałe i przepływowe, urządzenia melioracyjne) oraz pozostałe prace związane z regulacją rzek.

- Infrastruktura gospodarki odpadami

Istniejąca infrastruktura związana z odpadami oraz system gospodarki odpadami w dalszym ciągu działają na zasadzie unieszkodliwiania odpadów poprzez składowanie, choć tendencja ta w ostatnich latach zmienia się w kierunku odzysku odpadów. Można zaobserwować spadek ilości odpadów komunalnych niesegregowanych. Stopniowo rośnie udział zbieranych odpadów ulegających biodegradacji – o ponad 4% w ciągu 4 lat. W 2011 r. na terenie województwa lubuskiego funkcjonowało 21 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których składowano odpady komunalne, 4 składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na których nie są składowane odpady komunalne oraz 3 składowiska odpadów niebezpiecznych. Istnieją ponadto 2 spalarnie odpadów medycznych w Gorzowie Wlkp. i Nowej Soli. W województwie lubuskim prowadzi działalność 16 firm posiadających instalacje do odzysku odpadów – 9 sortowni zmieszanych odpadów komunalnych (w tym w 6 instalacjach istnieje część do stabilizacji biologicznej odpadów powstałych po segregacji), 2 sortownie odpadów selektywnie zebranych i 4 kompostownie dla odpadów zielonych i innych odpadów ulegających biodegradacji selektywnie zebranych. Zgodnie z aktualnymi zapisami *Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami*, przedmiotowy teren obsługuje 11 Regionalnych instalacji przetwarzania odpadów komunalnych (w tym jedna instalacja w budowie).

1.9. Rolnictwo

Rolnictwo odgrywa istotną rolę w gospodarce regionu, mimo iż jego udział w PKB jest niewielki, podobnie jak w przypadku większości innych polskich województw. Według danych *Powszechnego Spisu Rolnego 2010*¹⁹ w województwie lubuskim liczba pracujących wyłącznie lub głównie w gospodarstwach rolnych na koniec czerwca 2010 r. wyniosła 32,1 tys. Obserwowaną tendencją jest zmniejszająca się liczba gospodarstw rolnych i jednoczesny wzrost średniej ich powierzchni. W przypadku województwa lubuskiego jedną ze specjalizacji związanych z rolnictwem jest hodowla zwierząt. Duże znaczenie ma produkcja drobiarska, dzięki czemu regionalne przedsiębiorstwa znalazły się wśród najpoważniejszych krajowych producentów. W przypadku pogłowia indyków województwo lubuskie w ostatnich latach zajmuje drugie miejsce w kraju. . Jeżeli weźmiemy pod uwagę roczne nakłady pracy w 2010 roku na prowadzenie wszystkich gospodarstw rolnych w skali kraju, to w układzie terytorialnym największy udział miało województwo mazowieckie, bowiem co siódma jednostka pracy

¹⁸ Bank Danych Lokalnych, stan na kwiecień 2013 r., GUS.

¹⁹ *Powszechny Spis Rolny 2010. Raport z wyników województwa lubuskiego*; Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, 2011.

została przepracowana właśnie w tym województwie. Na drugim biegunie znajdowało się województwo lubuskie, w którym przepracowano co siedemdziesiątą jednostkę pracy. Produktywność rolnictwa mierzona wartością dodaną brutto w przeliczeniu na jednego pracującego oscyluje w wartościach trzykrotnie niższych niż w pozostałych sektorach. Pomimo mniejszej roli lubuskiego rolnictwa w wytwarzaniu PKB, gałąź ta jest wysoko konkurencyjna w odniesieniu do średniej krajowej. Produktywność rolnictwa (wraz z łowiectwem i leśnictwem) w województwie lubuskim utrzymuje się na poziomie około 30% wyższym od przeciętnej w Polsce. Na szczególną uwagę zasługują produkty regionalne. W tym obszarze należy wyróżnić sięgające średniowiecza tradycje pszczelarskie oraz winiarskie regionu, które powinny być w większym stopniu elementem rozwoju i promocji turystyki. W 2008 r. z inicjatywy Zielonogórskiego Stowarzyszenia Winiarskiego oraz grupy pszczelarzy wytyczono Lubuski Szlak Wina i Miodu, będący przykładem produktu sieciowego, łączącego różnorodne wydarzenia i usługi oferowane przez winiarzy, pszczelarzy oraz gospodarstwa agroturystyczne. Dobrą markę zdobywają inne produkty regionalne, jak np. piwo z lokalnego browaru w Witnicy. Warto wspomnieć także o zyskującej z każdym rokiem na znaczeniu produkcji lokalnego wina. Na terenie lubuskiego działają winnice m.in.: Mierzęcinnie, Górzynowice, Zaborze, Mozowie, a także w Starej Wsi.

c. Walory przyrodnicze

Województwo lubuskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem lesistości. Grunty leśne zajmują powierzchnię 706,2 tys. ha, w tym lasy 685,1 tys. ha, co daje średnią lesistość na poziomie 49% (średnia krajowa to 29,2%). Bogactwem regionu są też lasy obfitujące w grzyby, jagody oraz zioła, a także licznie występujące zwierzęta łowne.

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych w województwie w 2011 r. wynosiła 1 027 130,6 ha, w tym obszary Natura 2000 obejmowały 482 764 ha²⁰. Na terenie województwa znajdują się dwa parki narodowe: Ujście Warty i część Drawieńskiego Parku Narodowego oraz osiem parków krajobrazowych. Kluczowym obiektem, który ze względu na swoje niezwykle walory geosrodowiskowe, przyrodnicze i kulturowe uzyskał status Narodowego Geoparku, jest Geopark „Łuk Mużakowa”. Liczba rezerwatów w województwie lubuskim wynosi 64 o łącznej powierzchni ponad 3900 ha²¹.

Cennym zasobem, nie tylko w kontekście wykorzystania turystycznego, są jeziora w liczbie przekraczającej pół tysiąca (z czego 26 ma powierzchnię większą niż 100 ha) oraz rzeka Odra wraz z dorzeczem. Jednym z ważnych czynników hamujących ich wykorzystanie jest niezadowolający stan czystości wód, na co duży wpływ ma niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacyjna w województwie.

Z dokonanej w 2008 r. oceny wynika, że ogólny stan jednolitych części wód rzek jest zły – przy uwzględnieniu wyników klasyfikacji potencjału ekologicznego oraz stanu chemicznego (według kryteriów opracowanych przez Ministerstwo Środowiska)²². Na podstawie tej oceny zaledwie 2% ogólnej liczby części wód w województwie klasyfikowane jest jako wody o stanie dobrym, a aż 75% to wody o stanie ogólnym złym (pozostałe 23% stanowią wody nieprzebadane). Pomimo posiadania dogodnych warunków do rozwoju, turystyka nie stanowi jednak ważniejszej gałęzi gospodarki województwa lubuskiego.

²⁰ Bank Danych Lokalnych, stan na kwiecień 2013 r., GUS.

²¹ <http://www.gdos.gov.pl>, informacja z dnia 31.12.2012 r.

²² Załącznik 10 Rozporządzenia Ministra Środowiska z 20 sierpnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych, Dz. U. nr 162, poz. 1008.

Barierą dla pełnego wykorzystania atrakcji turystycznych do rozwoju regionu jest niedostatecznie rozwinięta baza turystyczna. W 2011 r. turyści mieli możliwość skorzystania z 280 obiektów zbiorowego zakwaterowania, które oferowały prawie 19 tys. miejsc noclegowych²³. Województwo lubuskie charakteryzuje się średnim stopniem zanieczyszczenia powietrza. Największe ilości zanieczyszczeń pyłowych emitowane są do atmosfery na obszarach powiatów gęsto zaludnionych i uprzemysłowionych (miasto Zielona Góra, miasto Gorzów Wlkp., powiaty ziemskie: zielonogórski, żarski, żagański i międzyrzecki). Największa emisja zanieczyszczeń gazowych odbywa się z terenów powiatów ziemskich – gorzowskiego i zielonogórskiego.

1.1. Bogactwa naturalne

W skład kapitału przyrodniczego województwa zaliczyć należy także bogactwa naturalne. Największe złoża surowców w regionie lubuskim odnotowuje się w zakresie tzw. kopalin energetycznych, które mogą być wykorzystane do pozyskiwania energii elektrycznej i ciepłej. Należą do nich gaz ziemny razem z ropą naftową oraz węgiel brunatny. Dwie pierwsze kopaliny występują przede wszystkim we wschodniej i północno-wschodniej części województwa. Do największych złóż zaliczają się te położone w rejonie Barnówka (tzw. BMB), Lubiatowa (okolice Drezdenka), Babimostu i Kargowej. Szacuje się, że w 28 udokumentowanych złożach gazu ziemnego mieści się blisko 16% całości zasobów Polski, natomiast 20 znanych złóż ropy naftowej stanowi niecałe 65% krajowych zasobów. Surowcem, który w przyszłości może stać się kolejnym znakiem rozpoznawczym województwa lubuskiego, jest węgiel brunatny. Jego spore pokłady udokumentowano w rejonie Cybinki i Gubina, co stwarza szansę na odkrywczą eksploatację złóż i wytwarzanie w oparciu o nie energii elektrycznej. Kolejnych kilkanaście złóż tego surowca występuje w środkowej i południowej części województwa. Należy tu wymienić odkrywczą Kopalnię Sieniawa, obejmującą gminy Łągów i Sulęcín z miejscowościami Zarzyń i Wielowieś. Południowa część województwa to także obszar zasobny w surowce o przeznaczeniu budowlanym – piaski, żwiry i gliny. Do bogactw naturalnych województwa lubuskiego zalicza się także drewno. Pomimo największego w kraju współczynnika lesistości (odsetek lasów w powierzchni regionu), lubuskie zajmuje dopiero piąte miejsce pod względem pozyskania drewna użytkowego (tzw. grubizny). W 2012 r. z lubuskich lasów uzyskano 1 827 996 m³ surowca, co stanowi 5,3 % całości pozyskanego drewna w Polsce. Wielość zasobów surowca w połączeniu z łatwością dostępu do niego zaowocowało rozwojem przemysłu drzewnego na niektórych obszarach regionu, m.in. w rejonach Żar, Żagania, Babimostu i Zbąszynka.

1.2. Turystyka

Województwo lubuskie jest regionem posiadającym cenne i unikatowe walory turystyczne. Należą do nich zasoby przyrodnicze, jak też zabytki dziedzictwa kulturowego. Liczne jeziora i rzeki stwarzają bardzo dobre możliwości rozwoju turystyki i uprawiania sportów wodnych (kajakarstwo, żeglarstwo, windsurfing), rekreacji i wędkarstwa. Warunkiem rozwoju turystyki wodnej jest budowa infrastruktury i przystosowanie istniejących przystani, portów, wypożyczalni sprzętu i zaplecza biwakowo-noclegowego. Katalog atrakcji uzupełniają zabytki. W regionie zachowały się zabytki epoki rzymskiej i gotyckiej – kościoły i zamki. Szczególne miejsce w krajobrazie kulturowym województwa zajmuje drewniana architektura sakralna powstała między XV a XIX wiekiem. Rezultatem dziewiętnastowiecznego budownictwa są eklektyczne i secesyjne kamienice mieszczańskie, które stanowią dopełnienie ładu przestrzennego starszych założeń urbanistycznych. Wśród szczególnych atrakcji turystycznych wyróżnia się: Międzyrzecki Rejon Umocniony (MRU), czyli zespół podziemnych fortyfikacji zbudowanych przez Niemców w okresie międzywojnia i podczas II wojny światowej, zabytki Żagania, Park Mużakowski – wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, Park Narodowy

²³ Bank Danych Lokalnych, stan na kwiecień 2013 r., GUS.

Ujście Warty, a także wystrój i wyposażenie dawnego sanatorium w Trzebiechowie, jedyne w Polsce dzieło belgijskiego artysty Henry'ego van de Velde.

d. Kapitał ludzki

1.1. Demografia

Liczba ludności województwa na koniec września 2012 r. wynosiła 1 023 505 osoby, co stanowiło 2,7% mieszkańców Polski i plasuje województwo na ostatnim miejscu pod względem liczebności. Region lubuski posiada nieznaczną dynamikę przyrostu naturalnego, liczba ludności na przestrzeni 7 lat zwiększyła się o prawie 14 000 osób. Struktura ludności według płci nie wykazuje większych dysproporcji w odniesieniu do średniej krajowej i unijnej – 51,5% stanowią kobiety, a 48,5% mężczyźni. Mieszkańcy miast stanowią 63,3% ogółu mieszkańców. Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym jest na zbliżonym poziomie krajowym i europejskim. Pod względem udziału ludności w wieku produkcyjnym województwo lubuskie wraz z pozostałymi województwami Polski Zachodniej zajmuje wysoką pozycję. Do 2020 r. prognozuje się nieznaczny spadek populacji województwa, który będzie następował wolniej niż w analogicznym okresie na pozostałym terenie kraju. Przyrost naturalny w województwie lubuskim w ostatnich latach (od 2009 do 2011) ma tendencję spadkową i na koniec 2011 roku wynosił 733 (w 2010 – 1 451). Liczba małżeństw zawartych w województwie lubuskim w 2011 r. wyniosła 5 203 i była niższa niż w 2010 r., gdzie liczba zawartych małżeństw wyniosła – 5 926. Natomiast liczba rozwodów zwiększyła się w porównaniu do roku 2010 o 166 (2010 – 1 937; 2011 – 2 103). Jednocześnie będą następowały widoczne już tendencje demograficzne w postaci zmniejszania się liczby osób w wieku produkcyjnym i wzrostu (nawet o 50%) liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Liczba osób młodych do 15 roku życia ma pozostać na niezmiennym poziomie²⁴. Przeciętna długość życia wynosi 70,2 lat dla mężczyzn oraz 80,2 lat dla kobiet. Długość życia mieszkańców województwa sukcesywnie się wydłuża (średnio o 0,2 roku, corocznie dla każdej z płci, trend rosnący utrzymuje się od 2008 r.), jednak wciąż jest poniżej średniej krajowej, wynoszącej, odpowiednio – 72,4 oraz 80,9 lat²⁵. Obserwowane migracje ludności dotyczą głównie trendów wymeldowania osób z większych miast na tereny wiejskie okalające silne ośrodki przemysłowo-usługowe, jak też napływ ludności do większych ośrodków w celu poszukiwania pracy. Odsetek imigrantów w województwie lubuskim prognozuje się na poziomie przeciętnie o połowę wyższym niż w całym kraju. W perspektywie do 2020 r. założono systematycznie zwiększający się udział przybywających na stałe z zagranicy, z obserwowanych obecnie ok. 5 osób na 10 tys. mieszkańców do ok. 12 na koniec prognozy. Dla porównania liczba ta w ujęciu ogólnokrajowym szacowana jest na poziomie 8 osób. Należy jednak zauważyć, że rzeczywista skala imigracji różni się dość znacznie od wartości prognozowanych, charakteryzując się co najwyżej lekką tendencją rosnącą²⁶.

1.2. Rynek pracy

Według danych GUS na koniec stycznia 2013 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wynosiła 16,9%²⁷ (średnia krajowa dla tego okresu wynosiła 14,2%). Pomimo trudnej sytuacji gospodarczej liczba miejsc pracy zmniejszyła się jedynie o 2 tysiące, tj. 0,6%. O tyle samo osób wzrosła

²⁴ Prognozy demograficzne i gospodarcze dla województwa lubuskiego do roku 2020. Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji, wrzesień 2011.

²⁵ http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

²⁶ Tamże s.15

²⁷ Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego w styczniu 2013 roku, WUS Zielona Góra.

liczba bezrobotnych, przy czym względny wzrost wyniósł ponad 2%. Równocześnie wzrost liczby bezrobotnych w województwie lubuskim jest najniższy w kraju. Najmniejsza stopa bezrobocia rejestrowanego występowała w Zielonej Górze 8,8% oraz Gorzowie Wlkp. 10,2%. Korzystnie prezentuje się także powiat świebodziński, w którym na koniec stycznia 2013 r. stopa bezrobocia wyniosła 13,2%. Najgorsza sytuacja występowała w powiatach: krośnieńskim, nowosolskim, strzelecko-drezdeneckim i żagańskim, gdzie bezrobocie rejestrowane przekroczyło 26%. Na koniec stycznia 2013 r., w powiatowych urzędach pracy województwa lubuskiego zarejestrowanych było 66 194 bezrobotnych, w tym 33 930 kobiet, które stanowiły 51,3% ogółu bezrobotnych. Bezrobotni zarejestrowani w urzędach pracy w ostatnim dniu grudnia 2012 r. stanowili 15,8% w liczbie ludności aktywnej zawodowo. W styczniu 2013 r. w województwie lubuskim zarejestrowane były 30 282 osoby będące długotrwale bezrobotnymi, tj. 45,7% ogółu. Jedną z liczniejszych grup bezrobotnych jest młodzież do 25 roku życia. W tej kategorii wiekowej na koniec stycznia zarejestrowanych było 12 189 bezrobotnych, tj. 18,4% ogółu. W trudnej sytuacji na rynku pracy są bezrobotni powyżej 50 roku życia. Na koniec stycznia, w województwie lubuskim, było ich 16 526 osób, czyli 25% ogółu bezrobotnych. Osoby niepełnosprawne stanowią 7,7% ogółu osób bezrobotnych. Na koniec stycznia 2013 r., w tej grupie, było zarejestrowanych 706 osób poszukujących pracy (w tym 297 kobiet). Wśród poszukujących pracy było 318 niepełnosprawnych nie pozostających w zatrudnieniu²⁹. Obszarami cechującymi się koncentracją negatywnych zjawisk związanych z bezrobociem są tereny wiejskie, zwłaszcza te, na których do momentu transformacji ustrojowej przełomu lat 80. i 90. ubiegłego stulecia funkcjonowały Państwowe Gospodarstwa Rolne. W końcu 2012 r. w rejestrach urzędów pracy figurowało 26 111 bezrobotnych osób zamieszkujących obszary wiejskie, co stanowiło prawie 43,1% ogółu. Analizując dane dotyczące bezrobocia należy pamiętać, że oficjalne dane dotyczące bezrobocia rejestrowanego nie odzwierciedlają w pełni faktycznej sytuacji na rynku pracy. Wskaźniki nie uwzględniają bowiem z jednej strony istnienia tzw. szarej strefy, dodatkowo z racji przygranicznego położenia województwa lubuskiego część formalnie bezrobotnych mieszkańców znajduje zatrudnienie w pobliskich Niemczech, a z drugiej strony istnieje w rolnictwie tzw. bezrobocie ukryte. Wskaźniki prognoz dotyczących stopy bezrobocia w 2020 r. kształtują się na poziomie nieodbiegającym istotnie od średniej krajowej. Średnia z prognoz na rok 2020 wynosi niecałe 10%, w stosunku do przeciętnego prognozowanego poziomu w kraju 9%. Należy jednak zauważyć, że trudno jest przewidzieć skutki otwarcia niemieckiego rynku pracy w dłuższej perspektywie czasowej. Wprawdzie w roku 2011 nie odnotowano znaczącego odpływu zasobów siły roboczej z województwa lubuskiego do Niemiec, jednak atrakcyjność zarobków czy oferty mieszkaniowej może doprowadzić do zwiększenia migracji zarobkowej w tym kierunku, szczególnie kadry wysoko wykwalifikowanej³⁰.

1.3. Edukacja i nauka

Szkolnictwo wyższe

Na terenie województwa funkcjonuje 8 szkół wyższych, w których naukę w roku akademickim 2011/12 pobierało prawie 21 738 studentów³¹. Lubuskie niekorzystnie wypada pod względem liczby studentów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Osiągnięty w 2011 r. wynik 217 osób jest najniższym spośród województw, a także o ponad 200 osób niższy od średniej krajowej. Największym ośrodkiem akademickim województwa jest Zielona Góra z utworzonym w 2001 r. Uniwersytetem Zielonogórskim. Od kilku lat zauważalny jest spadek liczby studentów i nauczycieli akademickich. W roku akademickim

²⁹ Sytuacja na rynku pracy w województwie lubuskim, styczeń 2013, Wojewódzki Urząd Pracy w Zielonej Górze.

³⁰ M. Czepczyński i in., *Studium porównawcze polityki gospodarczej, rynku pracy i struktury zatrudnienia Brandenburgii, Berlina i Województwa Lubuskiego*, opracowanie DSC Consulting na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, Zielona Góra 2011.

³¹ Rocznik statystyczny województwa lubuskiego rok 2012, GUS Zielona Góra.

2011/2012 na uczelni studiowało 12,8 tys. studentów, a liczba nauczycieli akademickich nieznacznie przekraczała 900 osób. Ofertę kształcenia pomaturalnego uzupełniają między innymi Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe w Gorzowie Wlkp. i Sulechowie, Lubuska Wyższa Szkoła Zdrowia Publicznego w Zielonej Górze, Zachodnia Wyższa Szkoła Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Jana Pawła II w Zielonej Górze, Wyższa Szkoła Biznesu w Gorzowie Wlkp., Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Jana Benedykta Solfy w Żarach, Zielonogórsko-Gorzowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Paradyżu, a także filie i zamiejscowe ośrodki dydaktyczne uczelni mających siedziby w innych miastach (m.in. Collegium Polonicum w Słubicach – wspólna placówka dydaktyczno-naukowa utworzona z dwóch uniwersytetów: Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, czy też Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp. filia Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu). W rankingu *Innowacyjność 2011* prowadzonym przez czasopismo *Perspektywy*, oceniającym potencjał innowacyjny polskich uczelni wyższych, w gronie 50 najlepszych nie znalazła się żadna szkoła wyższa z województwa lubuskiego. W *Rankingu Szkół Wyższych 2012*, przygotowanym przez czasopismo *Perspektywy* oraz dziennik *Rzeczpospolita* – Uniwersytet Zielonogórski został sklasyfikowany w stawce 80 uczelni akademickich na 58 miejscu. Jednocześnie w grupie 29 szkół wyższych zajęł 20 miejsce, przy czym tylko dwa publiczne uniwersytety zostały sklasyfikowane na niższych pozycjach, a pozostałe były szkołami prywatnymi.

- Uniwersytet Zielonogórski

Utworzony we wrześniu 2001 r. Uniwersytet Zielonogórski jest największym ośrodkiem akademickim (w wyniku połączenia Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Politechniki Zielonogórskiej). W roku akademickim 2011/2012 spośród ponad 14 tys. studentów, uczelnię opuściło prawie 4 tys. absolwentów³². Zajęcia prowadzone są w ramach 10 wydziałów na studiach magisterskich i zawodowych (licencjackie lub inżynierskie), stacjonarnych i niestacjonarnych (większość studentów kształci się w trybie dziennym), w ramach 40 kierunków. Poszczególne wydziały UZ, zwłaszcza te bezpośrednio związane z priorytetowymi kierunkami rozwoju województwa lubuskiego i wpływające w istotnym stopniu na innowacyjność gospodarki w regionie wychodzą z inicjatywami łączącymi potrzeby prywatnych firm i studentów. Pod koniec marca 2012 r. otwarto Akademię Siemensa. Jej ukończenie zapewni absolwentom Wydziału Elektrotechniki, Informatyki i Telekomunikacji UZ odpowiednie certyfikaty potwierdzające ich kompetencje i umiejętności. Współpraca zielonogórskiego oddziału firmy Research & Engineering Center (znanej także jako REC) z lubuską uczelnią zaowocowała otwarciem w 2012 r. Akademii REC, której głównym celem jest pomoc studentom Wydziału w zdobyciu doświadczenia zawodowego pod okiem doświadczonych programistów pracujących w ww. przedsiębiorstwie.

Instytucjami działającymi przy UZ są: Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości, Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii, a także rozwijający się Park Naukowo-Technologiczny w Nowym Kisielinie.

- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim

Placówka powstała w 1998 r., w roku akademickim 2011/2012 kadra 276 nauczycieli akademickich kształciła 3 387 studentów (wykształciła 863 absolwentów) w następujących kierunkach: administracja, bezpieczeństwo narodowe, filologia, filologia polska (I i II stopnia), kulturoznawstwo, turystyka i rekreacja, pedagogika, informatyka, mechanika i budowa maszyn, zarządzanie, finanse

³² Sprawozdanie z działalności w roku akademickim 2011/2012, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.

i rachunkowość, ekonomia, a od października 2013 rozpocznie nabór na kierunku inżynieria bezpieczeństwa. W 2010 r. PWSZ podpisała umowę z Lubuskim Klastrem Metalowym, co pozwoliło studentom odbywać praktyki zawodowe w przedsiębiorstwach należących do ww. stowarzyszenia.

- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Sulechowie

Uczelnia powstała w 1998 r., w roku 2012 kadra licząca 109 nauczycieli akademickich kształciła niemal 1 tys. studentów w sumie na 6 kierunkach: administracja, turystyka i rekreacja, ogrodnictwo, technologia żywności i żywienia człowieka, energetyka oraz ochrona dóbr kultury. Uczelnia utrzymuje stałą współpracę ze środowiskiem przedsiębiorców i włącza się w działania mające na celu ożywienie życia gospodarczego w regionie. Wśród działań podejmowanych przez PWSZ w Sulechowie zwraca uwagę projekt Lubuskiego Ośrodka Innowacji i Wdrożeń Agrotechnicznych w Kalsku, który ma zapewnić rozwój innowacji w dziedzinie przetwórstwa artykułów spożywczych oraz technologii produkcji wina. Ta koncepcja stanowiła odpowiedź na potrzebę powstania w województwie zaplecza badawczego związanego ze szkółkarstwem, ogrodnictwem i uprawą winorośli. Inwestycja ma umożliwić prowadzenie zaawansowanych badań i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie pozyskiwania materiału roślinnego, sprawdzania odmian, metod nawożenia i pielęgnacji roślin. Drugi etap inwestycji zadedykowany został branży przetwórstwa spożywczego i zakładał stworzenie zaplecza badawczo-rozwojowego mającego umożliwić wykonywanie wszelkiego rodzaju analiz i testów pod kątem modyfikacji produktów, doskonalenia jakości i podnoszenia wydajności produkcji.

Szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne

Jednym z podstawowych wskaźników służących do określania poziomu edukacji jest współczynnik skolaryzacji brutto, czyli odsetek osób uczących się w ogólnej liczbie osób z określonego przedziału wiekowego. W przypadku szkół podstawowych w 2010 r. wartość wskaźnika dla województwa lubuskiego sięgnęła 98% i wokół tej wartości oscylowały wyniki notowane w każdym z powiatów (najniższy w powiecie gorzowskim ziemskim – 89,6%). Równie wysoki wynik – 101,3%³³ – odnotowano w przypadku gimnazjów, a najniższe wartości cechowały powiaty zielonogórski ziemski (83,5%) i gorzowski ziemski (85,2%). Prognozowana liczba uczniów szkół podstawowych w województwie lubuskim w wieku szkolnym szacowana jest na poziomie ponad 67 tys. osób w roku 2020, co jest wielkością ok. 15% wyższą od obserwowanej obecnie. W pozostałych grupach wiekowych spodziewany jest natomiast spadek liczby ludności. Liczba osób w wieku gimnazjalnym pod koniec dekady wynosić powinna niecałe 32 tys., tj. 7% mniej niż w roku 2010, a liczba młodzieży w wieku ponadgimnazjalnym w roku 2020 szacowana jest na poziomie o 27% niższym od obecnego i wynosić powinna około 29 tys. osób.

Na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej na koniec grudnia 2011 r. ilość uczniów w województwie lubuskim spełniających obowiązek szkolny na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum wynosiła 84 139 osoby, w tym odroczonych było 108 uczniów, zaś 240 osób nie spełniało obowiązku nauki (przedwcześnie ukończyło bądź przerwało naukę w szkole podstawowej i gimnazjum). W obecnej chwili można stwierdzić, że województwo lubuskie osiągnęło cel edukacyjny założony w strategii „Europa 2020”, ograniczając skalę przedwczesnego kończenia nauki szkolnej do poziomu poniżej 10%.

W województwie lubuskim funkcjonują 164 placówki oświatowe zajmujące się kształceniem zawodowym. Wśród deklarowanych przez pracodawców województwa lubuskiego profili i zawodów, których poszukują, na pierwszym miejscu znalazł się profil mechaniczny. Pracodawcy deklarują również duże zainteresowanie pracownikami w branżach budownictwo, drogownictwo i instalacje oraz

³³ Wartość przekraczająca 100% oznacza, że istnieją także osoby spoza grupy wiekowej 13-16 lat uczęszczające do gimnazjów.

elektryczno-elektronicznej i informatycznej. Z kolei najmniejszym zainteresowaniem lubuskich przedsiębiorstw cieszą się absolwenci kierunków związanych z turystyką i hotelarstwem, rolnictwem oraz górnictwem, hutnictwem i odlewnictwem³⁴. Najważniejszymi wymiarami trwałej modyfikacji kształcenia zawodowego dostosowanego do rynku pracy jest wyposażenie szkoły w materiały dydaktyczne, zdobycie nowych uprawnień i umiejętności przez nauczycieli, wdrożenie wybranych elementów szkoleń z przedsiębiorczości, zmiana nastawienia nauczycieli do prowadzenia nauczania, wprowadzenie nowych form nauczania, stworzenie skryptów/materiałów dydaktycznych oraz wzrost prestiżu szkoły w oczach pracodawców i uczniów.

Podniesienie jakości kształcenia zawodowego i rozwój współpracy z pracodawcami wymaga przede wszystkim zmiany uregulowań prawnych i stworzenia realnych zachęt finansowych dla przedsiębiorców współpracujących ze szkołami oraz zintensyfikowania komunikacji pomiędzy poszczególnymi interesariuszami kształcenia zawodowego.

Województwo lubuskie wyróżnia się w Polsce pod względem odsetka uczniów uczących się języka niemieckiego, jako przedmiotu obowiązkowego. Stanowią oni 60,5% ogółu uczniów. Z drugiej strony Lubuskie zajmuje ostatnie miejsce biorąc pod uwagę odsetek uczących się języka angielskiego w ramach zajęć obowiązkowych (73,3%, w innych województwach takich uczniów jest co najmniej 10 p.p. więcej)³⁵.

Diagnoza społeczna z 2011 wskazuje także, że w województwie lubuskim gospodarstwa domowe wskazują na pogorszenie się stopnia zaspokojenia ich potrzeb w zakresie kształcenia dzieci. Najczęściej negatywne oceny zmian w omawianym obszarze deklarowały gospodarstwa domowe zamieszkujące województwa łódzkie, dolnośląskie i lubuskie. Potwierdza to także badanie *Życie Lubuszan*, które pokazuje, że ok. 7% badanej populacji nie stać na opłacanie dzieciom żadnych pozalekcyjnych zajęć.

1.4. Ochrona zdrowia

Jednym ze wskaźników mierzących jakość zdrowia jest ilość urodzeń żywych i zgonów niemowląt. W roku 2011 na 1000 osób w województwie lubuskim odnotowano 10,4 urodzeń żywych i 5,6 zgonów niemowląt. W pierwszym przypadku jest to rezultat zbliżony do średniej krajowej, w drugim nieznacznie ją przekracza. Do czołowych placówek opieki zdrowotnej województwa lubuskiego zaliczają się szpitale wojewódzkie w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze oraz jednostki specjalistyczne w Torzymiu (pulmonologiczno-kardiologiczny) i Świebodzinie (ortopedyczno-rehabilitacyjny). Ofertę uzupełniają szpitale powiatowe i placówki niepubliczne, w tym szpital wojskowy w Żarach. Dla utrzymania efektywnego systemu opieki zdrowotnej na obszarze województwa niezbędne jest stałe wyposażanie jednostek ochrony zdrowia w nowoczesny sprzęt i aparaturę medyczną nowej generacji oraz utrzymanie i rozwój kadry medycznej. Podstawowy problem, z którym region musi sobie poradzić, to deficyt specjalistycznej kadry medycznej. Obecnie wskaźnik lekarzy podstawowych i specjalistów w lubuskim należy do najniższych w Polsce i jest na poziomie 18/10 tys. mieszkańców, gdzie w innych regionach, a w szczególności w tych, w których są uniwersytety medyczne sięga 30/10 tys. mieszkańców. Wskaźnik liczby lekarzy w województwie lubuskim jest niższy od średniej krajowej, która wynosi 24/10 tys. Mieszkańców. W województwie lubuskim brakuje wielu specjalistów w poradniach i szpitalach. Z tego powodu samorząd województwa podjął starania w celu utworzenia na Uniwersytecie

³⁴ „Ocena efektów współpracy przedsiębiorstw ze szkołami i placówkami kształcenia zawodowego oraz promocji przedsiębiorczości dzięki realizacji projektów w ramach komponentu regionalnego PO KL w województwie lubuskim”, s. 64,65

³⁵ http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/e_oswiata_i_wychowanie_2011-2012.pdf

Zielonogórskim wydziału lekarskiego. Istotnym problemem w systemie ochrony zdrowia jest również brak bazy lotniczego pogotowia ratownictwa medycznego w północnej części województwa.

1.5. Jakość życia, polityka społeczna

Pod względem ogólnego wskaźnika jakości życia w Polsce przodują województwa mazowieckie, wielkopolskie, małopolskie i pomorskie, a na końcu są świętokrzyskie i lubuskie (*Diagnoza Społeczna 2011 r.*).

Na koniec 2011 r. pensje Lubuszan wynosiły 2 903,70 zł (z czego w sektorze publicznym było to 3 585,50 zł, a w sektorze prywatnym 2 603,36 zł brutto) i kształtowały się poniżej średniej krajowej wynoszącej 4 015,37 zł brutto³⁶. Pod względem przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2011 r. region lubuski z kwotą 975,64 zł zajął 8 pozycję w kraju.

W województwie lubuskim notuje się wysoki wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności. Badania z 2012 r. pokazują, że w niemal co drugiej lubuskiej rodzinie w ciągu ostatnich dwóch lat zdarzyły się trudne sytuacje, potencjalnie kwalifikujące do świadczeń udzielanych przez pomoc społeczną. Ponadto ponad połowa rodzin wychowujących dzieci doświadczała problemów z zaspokojeniem ich potrzeb materialnych (53.8%), co stanowi główną przyczynę napięć i konfliktów. Istnieje więc potrzeba takiego kształtowania polityki społecznej, by wydatkowane środki mogły „pracować” jako fundusze wspierające aktywność osób wykluczonych.

Wykluczeniem zagrożone są osoby starsze, niepełnosprawne, przewlekle chore i z zaburzeniami psychicznymi, które z powodu ubóstwa nie mogą uzyskać pomocy.

W celu podniesienia skuteczności polityki społecznej wskazuje się na potrzebę rozwoju systemu usług świadczonych na rzecz osób starszych i niepełnosprawnych w domach pomocy społecznej i miejscu zamieszkania. Niezbędne jest również tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu różnych form asystencji socjalnej nad osobami zależnymi, w tym m.in. dziećmi, osobami niepełnosprawnymi i starszymi oraz wspieranie tworzenia warunków do zachowania samodzielności i niezależności osób niepełnosprawnych.

Systematyczny ubytek ludności i starzenie się społeczeństwa stanowią ważną przesłankę rozwoju usług ukierunkowanych na potrzeby osób starszych w ramach działalności spółdzielni socjalnych i innych jednostek. Jest to jednocześnie argument na rzecz podjęcia działań, w wyniku których młodzi ludzie znaleźliby dla siebie trwałe miejsce w regionie. Takie działania mogą również być podjęte przy wykorzystaniu instrumentów charakterystycznych dla ekonomii społecznej.

Według badań przeprowadzanych cyklicznie w ramach *Diagnozy społecznej z 2011 roku* województwo lubuskie zajmuje czołowe pozycje w większości zestawień dotyczących zachowań autodestrukcyjnych, w tym palenia papierosów, spożycia alkoholu, zażywania narkotyków, a także doświadczania zjawiska przestępczości. Obecnie najbardziej zagrożeni narkomanią są mężczyźni, uczniowie i studenci (przede wszystkim osoby młodsze), mieszkańcy dużych miast, bezrobotni i inni bierni zawodowo, osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim.

e. Kapitał społeczny

1.1. Partycypacja społeczna

Utrzymanie aktywnego, demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwój zrównoważony kraju są uzależnione od budowy trzeciego sektora, który w odniesieniu do kapitału społecznego wymaga zaistnienia co najmniej wzajemnego zaufania ludzi i ich zaangażowania społecznego. O wielkości zaangażowania obywateli w sprawy regionu świadczy m.in. liczba działających na danym terenie organizacji pozarządowych. W województwie lubuskim zarejestrowano w 2010 r. 172 fundacje

³⁶ Rocznik statystyczny województwa lubuskiego 2012, Zielona Góra.

(tj. 1,4% fundacji w Polsce) oraz 2 643 stowarzyszenia i organizacje społeczne (tj. 2,9% stowarzyszeń i organizacji krajowych), co w skali Polski pozycjonuje województwo pod względem liczebności na przedostatniej pozycji. Liczba fundacji i stowarzyszeń w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w województwie lubuskim wyniosła 23,3 w 2010 r., co jest wynikiem średnim dla kraju i najlepszym w przypadku tego wskaźnika liczonego dla obszarów wiejskich (18,7)³⁹. Wzrost liczby rejestrowanych fundacji i stowarzyszeń obserwowany w latach 2008-2009 związany był z zakładanymi przez gminy związkami do realizacji zadań Lokalnych Grup Działania w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Za podstawę sprawnego funkcjonowania demokracji, a także miernik zaawansowania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, uważane jest uczestnictwo w wyborach. Jeśli wziąć pod uwagę ogólnokrajowe wybory poczynając od roku 2005 (wybory prezydenckie, do Sejmu i Senatu RP), województwo lubuskie nie odznacza się szczególnym poziomem partycypacji społecznej. Frekwencja w województwie⁴⁰ kształtowała się zazwyczaj na poziomie 45-50%, za wyjątkiem wyborów do Sejmu i Senatu RP w 2005 r. (35,44%) oraz wyborów do Parlamentu Europejskiego (19,75%). Bariere 50% udało się przekroczyć raz, podczas wyborów do Sejmu i Senatu RP w 2007 r. (50,35%). Podkreślić należy, że frekwencja w lubuskim nie przekroczyła średniej dla kraju, w każdym przypadku będąc od niej niższa o kilka punktów procentowych.

1.2. Kultura i sport

Według danych z 2011 r. na obszarze województwa działało 16 muzeów (tylko o 2 więcej w porównaniu z notującym najniższy w kraju wynik województwem opolskim), 14 kin, 254 biblioteki, 2 teatry i 2 filharmonie. Dużym atutem województwa są branżowe cykliczne imprezy kulturalne, przyciągające widownię z całego kraju i z zagranicy. Zaliczają się do nich między innymi: *Lubuskie Lato Filmowe* w Łagowie, *Przystanek Woodstock* w Kostrzynie nad Odrą, *Noc Nenufarów* w gminie Lubrza, *Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich Romane Dyvesa* w Gorzowie Wlkp., *Festiwal Piosenki Rosyjskiej* i *Festiwal Kabaretowy* w Zielonej Górze, *Wielka Ucieczka* w Żaganiu, *Winobranie* w Zielonej Górze. Placówki teatralne i filharmonie funkcjonują jedynie w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. Na wysokim poziomie krajowym i międzynarodowym rozwinęło się wiele dyscyplin sportowych, a szczególnie wioślarstwo, kajakarstwo, pływanie, zapasy, żużel, a z gier zespołowych – koszykówka kobiet i mężczyzn. Wzrasta zainteresowanie rekreacją, w szczególności nordic walking oraz rowerowymi turystyką rowerową. W ostatnich kilku latach znacząco poprawiła się infrastruktura sportowa regionu (m.in. stadiony żużlowe, hale sportowo-rekreacyjne, boiska, lodowiska, baseny, place rekreacyjno-sportowe).

1.3. Administracja publiczna

Na terenie lubuskiego funkcjonują urzędy administracji samorządowej obsługujące: 12 powiatów ziemskich i 2 grodzkie, 9 gmin miejskich, 33 gminy miejsko-wiejskie i 41 gmin wiejskich. Znacząca większość jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubuskim (87,5%) posiada własną strategię rozwoju, obecnie trwają prace nad aktualizacją tych dokumentów e celu zapewnienia zgodności ze strategiami wyższego rzędu. Słabością tych dokumentów jest ich jakość, brak monitoringu i ewaluacji pod kątem realizacji celów. JST z województwa lubuskiego korzystały z wielu programów pomocowych UE. Ze środków przedakcesyjnych (PHARE CBC, ISPA i SAPARD) do województwa spłynęło około 282,87 mln euro. Za pomocą sektorowych programów operacyjnych (m.in. SPO Rozwój Zasobów Ludzkich, SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, SPO Transport) oraz

³⁹ *Aktywność obywatelska w organizacjach pozarządowych* – wyniki badań Stowarzyszenia Klon/Jawor, [w:] materiały konferencyjne w ramach Forum Debaty Publicznej przy Prezydencie RP, 24 marca 2011 r.

⁴⁰ Opracowano na podstawie danych statystycznych zawartych na stronach Państwowej Komisji Wyborczej, www.pkw.gov.pl

Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego wartość środków dla województwa wyniosła 82,5 mln euro. Środki te przeznaczone zostały na szereg inwestycji, przede wszystkim w zakresie infrastruktury transportowej, komunalnej, a także procesów rewitalizacyjnych, wzrostu przedsiębiorczości i podnoszenia jakości kapitału ludzkiego. W obecnym okresie programowania na lata 2007-2013, wdrażanie funduszy unijnych realizowane jest na bardzo wysokim poziomie za pośrednictwem: programu regionalnego (Lubuski Regionalny Program Operacyjny), krajowych programów operacyjnych – PO Kapitał Ludzki (w tym komponent regionalny), PO Innowacyjna Gospodarka, PO Infrastruktura i Środowisko oraz Europejskiej Współpracy Terytorialnej: Polska (województwo lubuskie) – Brandenburgia i Polska (województwo lubuskie, województwo dolnośląskie) – Saksonia. W ramach LRPO do regionu trafiło ponad 439 mln euro. Województwo lubuskie zostało wyróżnione pod względem sprawności wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych. Świadczy o tym druga pozycja regionu w rankingu krajowym, co zapewniło mu dodatkowe 50 mln euro (blisko 12% alokacji RPO) z Krajowej Rezerwy Wykonania. Lubuskie wyróżnia się także pod względem wzrostu udziału funduszy pomocowych UE w PKB w aktualnym okresie programowania (4,3%) w stosunku do poprzedniego (1,1%). Oznacza to przyrost o 3,2 pkt proc., co jest jednym z wyższych wzrostów wskaźnika PKB w kraju. Z powyższego wynika, że samorządy oraz przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe funkcjonujące na terenie województwa lubuskiego są dobrze przygotowane do wydatkowania pieniędzy pochodzących z dodatkowych źródeł finansowania.

1.4. Współpraca ponadregionalna i zagraniczna

Województwa leżące wzdłuż rzeki Odry zawiązały w 2010 roku porozumienie pod nazwą „Polska Zachodnia”. W skład tej inicjatywy weszły województwa: Zachodniopomorskie, Wielkopolskie, Lubuskie, Dolnośląskie i Opolskie. Porozumienie wyznaczyło następujące obszary wsparcia obejmujące: komunikację, społeczeństwo informacyjne, naukę oraz współpracę z gospodarką, bezpieczeństwo energetyczne, zasoby wodne i ochronę przeciwpowodziową, planowanie przestrzenne i rozwój miast, turystykę. W koordynację prac nad Strategią Rozwoju Polski Zachodniej włączyło się Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Strategia będzie opracowana i przyjęta jako oficjalna rządowa strategia ponadregionalna. Zgodnie z założeniami Polski Zachodniej wyznaczono projekty priorytetowe obejmujące ważne dla województwa lubuskiego inwestycje jak modernizacja linii kolejowej „Odrzanki”, dokończenie budowy drogi ekspresowej S3, modernizacja Odrzańskiej Drogi Wodnej, tworzenie ponadregionalnych centrów usług medycznych i budowę sieci energetycznej wysokich napięć.

Współpraca zagraniczna prowadzona przez województwo lubuskie opiera się na założeniach przyjętych przez Sejmik Województwa Lubuskiego w 1999 r., zaktualizowanych w 2010 r. W związku z przygranicznym położeniem regionu, jego głównymi partnerami są sąsiednie landy niemieckie: Brandenburgia i Saksonia. W ramach współpracy pomiędzy tymi regionami realizowanych jest wiele wspólnych przedsięwzięć w zakresie zacieśniania kontaktów gospodarczych, ochrony środowiska, modernizowania infrastruktury, polityki kulturalnej i społecznej itp. Na terenie województwa od roku 1993 działają dwa euroregiony: Sprewa-Nysa-Bóbr i Pro Europa Viadrina. W ramach Euroregionów zrealizowano szereg projektów przyczyniających się do rozwoju regionalnego i lokalnego. Współpraca polsko-niemiecka odbywa się także w ramach inicjatywy „Partnerstwo Odry”, poprzez koordynację wyzwań regionalnych polityk w obszarach gospodarki, transportu, energetyki i turystyki, a także poprzez podejmowanie działań w Komitecie ds. Współpracy Międzyregionalnej, będącego elementem Polsko-Niemieckiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Regionalnej i Przygranicznej. Kontakty partnerskie województwa lubuskiego nie ograniczają się tylko do Niemiec. Współpraca regionu prowadzona jest z włoską Abruzją i francuskim Departamentem Lot. Formalne kontakty nawiązane zostały m.in.

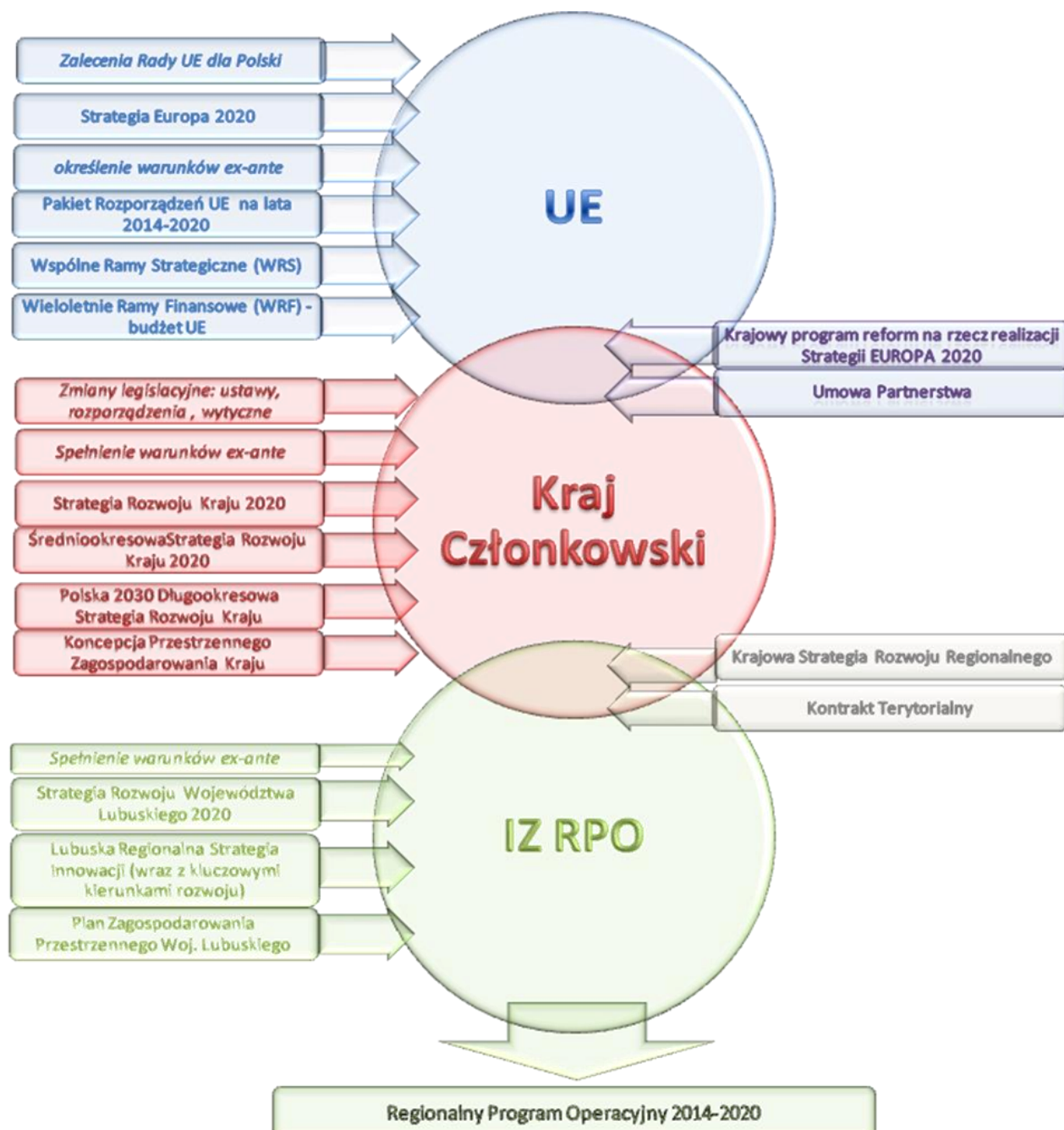
z regionami w Rosji, Białorusi, Słowacji, Mołdawii oraz na Ukrainie. Geograficznie najdalej usytuowanym regionem, który współpracuje z województwem lubuskim jest chińska prowincja Hainan.

III. Uwarunkowania procesu programowania perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020

a. Dokumenty

W procesie programowania *Założeń Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020* należy wziąć pod uwagę szereg dokumentów warunkujących kierunki koncentracji wsparcia, obszary interwencji i płaszczyzny rozwoju.

Schemat organizacji legislacyjnej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020:

b. Cele

Wskazane w powyższym schemacie dokumenty mają wpływ na kształt zapisów przyszłych programów operacyjnych. Fundusze 3 polityk unijnych: Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej oraz Wspólnej Polityki Rybackiej mają wspierać rozwój inteligentny, zrównoważony i sprzyjający włączeniu społecznemu – trzy główne priorytety strategiczne Europy 2020.

Zwiększenie skuteczności i efektywności budżetu unijnego w osiąganiu celów strategii Europa 2020 zostało wyrażone w katalogu zasad, które mają przyświecać nowym Wieloletnim Ramom Finansowym: ukierunkowanie na rezultaty, uproszczenie, warunkowość oraz efekt dźwigni.

W średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju 2020 (SRK 2020) określono główne cele rozwojowe kraju do 2020 r. aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo. W latach 2014-2020 środki UE muszą być przeznaczane na te cele związane z rozwojem kraju, które wpisują się w cele strategii Europa 2020 oraz gwarantują największe efekty mnożnikowe w sferze społecznej, gospodarczej, instytucjonalnej, jak również w wymiarze terytorialnym. Stąd jako główne cele interwencji funduszy WRS w latach 2014-2020 wskazano: zwiększenie konkurencyjności gospodarki, poprawę spójności społecznej i gospodarczej oraz podnoszenie sprawności i efektywności państwa.

Na poziomie regionu najważniejszym, również w procesie programowania RPO, dokumentem jest Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020, przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego 19 listopada 2012 r. SRWL 2020 nie powstała w oderwaniu od pozostałych krajowych dokumentów strategicznych i, podobnie jak one, jest zgodna z wytyczonymi celami mówiącymi o kierunkach rozwoju całej Unii Europejskiej.

W celu urzeczywistnienia wizji rozwoju województwa lubuskiego w perspektywie dziesięciolecia sformułowano cel główny SRWL:

Wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego do wzrostu jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem,

do osiągnięcia którego prowadzić będzie realizacja celów szczegółowych, wyznaczających najistotniejsze kierunki rozwoju z uwzględnieniem potencjału regionu.

I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna

- Rozwój sektora B+R oraz usprawnienie mechanizmów transferu innowacji.
- Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności gospodarczej.
- Podniesienie jakości kształcenia i dostosowanie go do potrzeb regionalnego rynku pracy.
- Rozwój funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich.
- Rozwój subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich.
- Udoskonalenie oraz rozbudowa infrastruktury energetycznej i ochrona środowiska.
- Rozwój potencjału turystycznego województwa.
- Poprawa jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

II. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna

- Budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury komunikacyjnej.
- Usprawnienie systemu transportu publicznego.
- Rozwój społeczeństwa informacyjnego.

III. Społeczna i terytorialna spójność regionu

- Wzrost dostępności i atrakcyjności kształcenia w placówkach edukacyjnych.
- Zwiększenie dostępu do usług medycznych i profilaktyka zdrowotna.
- Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej i sportowej.
- Promocja włączenia zawodowego i społecznego.
- Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.
- Wsparcie budowy oraz modernizacji systemów i infrastruktury zapobiegania zagrożeniom.

IV. Region efektywnie zarządzany

- Tworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa i promocja marki „Lubuskie”.
- Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.
- Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej.
- Wzmocnienie integralności systemów zarządzania strategicznego i planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym.
- Podwyższenie sprawności działania administracji samorządowej i instytucji regionalnych.

W ramach pakietu legislacyjnego zawierającego regulacje odnoszące się do wszystkich funduszy Wspólnych Ram Strategicznych, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego i określające cele polityki spójności, ramy finansowe oraz zakres wsparcia, jaki będzie realizowany w latach 2014-2020. Koncentracja tematyczna interwencji przyszłej perspektywy została zdefiniowana w 11 celach:

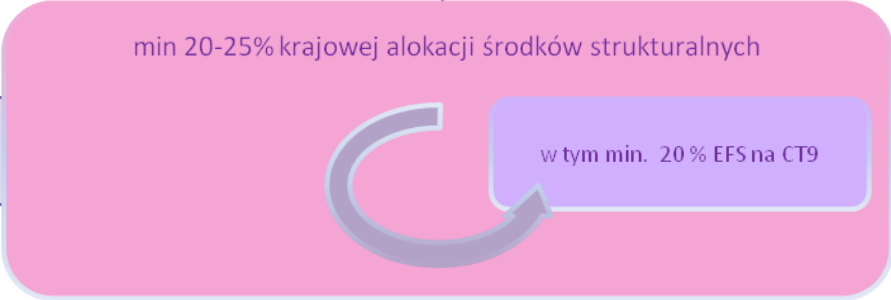
Cele tematyczne wskazane w pakiecie legislacyjnym UE
1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji oraz jego priorytety inwestycyjne
2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych
3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury
4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach
5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem
6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów
7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych
8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników (oprócz działań systemowych)
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem
10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie
11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej

Cele określone w przytoczonych dokumentach mają bezpośrednie przełożenie na zapisy projektowanego *Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020*.

c. Poziomy koncentracji środków

Komisja Europejska w pakiecie legislacyjnym określiła również minimalne poziomy koncentracji wsparcia z polityki spójności (tzw. ringfencingi), które mają wpływ na rozkład środków finansowych pomiędzy poszczególne cele tematyczne.

Tabela 1. Minimalne poziomy koncentracji środków

	EFRR*	EFS**
CT 1		
CT 2		
CT 3		
CT 4		
CT 5		
CT 6		
CT 7		
CT 8		
CT 9		
CT 10		
CT 11		

* wartość 5% krajowej alokacji EFRR przeznaczona powinna zostać na realizację zintegrowanych inwestycji terytorialnych (ZIT)

**ponadto dla EFS ringfencingi nałożono również na programy operacyjne – 60% środków EFS musi zostać przeznaczonych na maksymalnie 4 priorytety inwestycyjne w ramach każdego PO.

d. Warunki wstępne

W okresie programowania 2014-2020 korzystanie ze środków unijnych w ramach funduszy Wspólnych Ram Strategicznych (EFRR, EFS, FS, EFRROW i EFMR) będzie uzależnione od spełnienia przez państwa członkowskie lub regiony odpowiednich warunków ex-ante. Unijne zasady przewidują, że jeżeli nie zostaną one spełnione przed rozpoczęciem wdrażania programów, to konieczne będzie przedstawienie w programach operacyjnych harmonogramu działań mających na celu ich wypełnienie do końca 2016 r.

Jeśli do tego momentu warunki nie zostaną spełnione, Komisja będzie mogła zawiesić płatności dla danego programu aż do momentu spełnienia warunków albo do momentu przesunięcia środków do tych programów, dla których wszystkie odpowiednie warunki wstępne zostały spełnione.

Zgodnie z propozycją KE, warunki ogólne mają zastosowanie do wszystkich interwencji z funduszy Wspólnych Ram Strategicznych – mają one na celu promocję stosowania zasad horyzontalnych UE (walka z dyskryminacją ze względu na niepełnosprawność, płeć czy z innych powodów), prawidłowe przestrzeganie horyzontalnych przepisów unijnych w zakresie pomocy publicznej, zamówień publicznych, oceny oddziaływania na środowisko oraz zapewnienie wysokiej jakości systemów monitorowania, zbierania i zarządzania danymi statystycznymi.

Warunki wstępne powiązane są z 11 obszarami (celami) tematycznymi oraz przypisanymi do nich priorytetami inwestycyjnymi. Jeżeli spełnienie tematycznego warunku wstępnego przyczyni się do skuteczniejszej i bardziej efektywnej realizacji celów szczegółowych danej osi priorytetowej, to konieczne będzie jego spełnienie. Wybranie konkretnego priorytetu będzie pociągało konieczność spełnienia określonego warunku ex-ante.

Niektóre warunki ex-ante będą musiały być spełnione również na poziomie regionalnym – dla każdego regionalnego programu operacyjnego, w którym będą przewidziane inwestycje tego typu. Unijna lista warunków ex-ante wskazuje poziom regionalny w ramach następujących celów tematycznych (CT):

- CT1. *zwiększenie nakładów na badania naukowe, rozwój technologiczny i innowacje* (określenie krajowych lub regionalnych ram inteligentnej specjalizacji regionu w Regionalnej Strategii Innowacji bądź odpowiednich rozdziałach Strategii Rozwoju Województwa);
- CT2. *zwiększenie dostępności, wykorzystania i jakości technologii informacyjno komunikacyjnych* (opracowanie krajowej lub regionalnej Strategii dostępu do Internetu Szerokopasmowego);
- CT5. *promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobieganiu ryzyku i zarządzania ryzykiem* (opracowanie krajowego lub regionalnego planu oceny ryzyka dla zarządzania kryzysowego, biorąc pod uwagę zmiany klimatu, adaptacji);
- CT6. *ochrona środowiska i promowanie zrównoważonego wykorzystania zasobów* (uchwalenie brakujących wojewódzkich planów gospodarowania odpadami);
- CT7. *promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych* (przygotowanie listy priorytetowych inwestycji drogowych oraz kolejowych zapewniających połączenie regionalnej sieci transportowej z siecią **TEN-T**);
- CT8. *wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników* (bez wskazania realizacji na poziomie krajowym lub regionalnym:
  - opracowanie ram strategicznych (polityki) na rzecz włączenia start-upów;
  - zaprojektowanie polityki aktywnego starzenia zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi zatrudnienia;
  - istnienie polityki mającej na celu przewidywanie i dobre zarządzanie zmianami i restrukturyzacją);
- CT9. *wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem* (opracowanie krajowych lub regionalnych ram strategicznych (polityki) dla rozwoju zdrowia, zapewniających trwałość rozwoju gospodarczego);
- CT10. *inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie* ;
  - opracowanie krajowych lub regionalnych ram strategicznych (polityki) na rzecz zwiększania liczby osób z wyższym wykształceniem oraz podniesienia jakości i efektywności kształcenia);
  - opracowanie krajowej i/lub regionalnej strategii LLL – uczenia się przez całe życie).

Ponadto zostanie określone w sposób konkretny, w jakim zakresie i w jaki sposób poziom regionalny byłby zaangażowany w spełnianie warunków ex-ante wg następujących założeń:

- warunki ogólne oraz warunki dotyczące wielu programów operacyjnych (czyli warunki o charakterze horyzontalnym) będą spełniane w ramach umowy partnerstwa;
- tematyczne warunki ex-ante, które dotyczą tylko jednego programu operacyjnego będą spełniane w ramach danego programu operacyjnego;
- w regionalnych programach operacyjnych opisane będą jedynie te warunki, których spełnienie zależy od władz regionalnych.

Zgodnie z kierunkiem wytyczonym przez Komisję Europejską określonym w projektach aktów prawnych regulujących wdrażanie kolejnego okresu programowania, należy precyzyjnie zdefiniować mocne i słabe strony regionu, określić kierunek rozwoju zgodnie z założeniami tzw. inteligentnej specjalizacji. Inteligentna specjalizacja to element nowej polityki Unii Europejskiej wobec regionów. Zgodnie z jej ideą regiony muszą wykazać swoje mocne oraz zidentyfikować swoje wyjątkowe cechy i aktywa, w celu podkreślenia przewagi konkurencyjnej regionu oraz skupieniu regionalnych partnerów i zasobów wokół wizji przyszłości regionu, która jest ukierunkowana na osiągnięcia oraz rozwijać się ze szczególnym naciskiem na innowacje. To, w którym kierunku pójdzie taka specjalizacja, zależy tylko i wyłącznie od nich samych. Dzięki inteligentnej specjalizacji regiony skoncentrują swoje zasoby na kilku kluczowych priorytetach.

Województwo Lubuskie przystąpiło do Platformy S3 (Smart Specialisation Platform – Platforma Inteligentnej Specjalizacji) w marcu 2012 r. Platforma jest prowadzona przez zespół skupiający reprezentantów kilku instytucji Komisji Europejskiej i jest instytucją doradztwa wspierającą regiony UE w określeniu ich potencjałów rozwojowych w obszarze innowacji. Przy wykorzystaniu funkcjonowania Platformy, w ramach programowania nowej perspektywy, niezbędne będzie przygotowanie regionalnej strategii/analizy w zakresie określenia potencjałów regionalnych oraz inteligentnej specjalizacji regionu.

IV. Odniesienie strategiczne Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020

W procesie projektowania *Założeń Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020* zostały uwzględnione wyzwania rozwojowe i cele stawiane w dokumentach szczebla regionalnego, krajowego i unijnego. Dodatkowo, biorąc pod uwagę diagnozę społeczno-gospodarczą oraz wyniki analizy SWOT, został zdefiniowany roboczy cel główny programu:

Długofalowy, inteligentny i zrównoważony rozwój oraz wzrost jakości życia mieszkańców województwa lubuskiego poprzez wykorzystanie i wzmocnienie potencjałów regionu i skoncentrowane niwelowanie barier rozwojowych.

Na poziomie Osi Priorytetowych⁴¹ określone zostały cele szczegółowe Programu.

Zdefiniowane cele szczegółowe będą realizowane poprzez 11 Osi Priorytetowych odpowiadających celom tematycznym pakietu legislacyjnego KE.

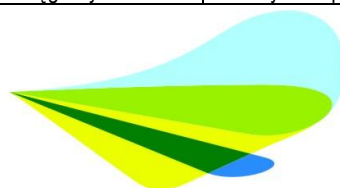
Oś priorytetowa 1.	Gospodarka oparta na wiedzy.
Oś priorytetowa 2.	TIK – upowszechnienie oraz wzrost dostępności w regionie.
Oś priorytetowa 3.	Wsparcie konkurencyjności MŚP w regionie.
Oś priorytetowa 4.	Budowa gospodarki niskoemisyjnej w regionie.
Oś priorytetowa 5.	Adaptacja do zmian klimatu i poprawa zarządzania ryzykiem.
Oś priorytetowa 6.	Ochrona środowiska oraz efektywne wykorzystywanie zasobów naturalnych i kulturowych.
Oś priorytetowa 7.	Transport.
Oś priorytetowa 8.	Rynek pracy i mobilności pracowników.
Oś priorytetowa 9.	Włączenia społeczne i zwalczanie ubóstwa.
Oś priorytetowa 10.	Edukacja i uczenie się przez całe życie.
Oś priorytetowa 11.	Infrastruktura społeczno-edukacyjna.
Oś priorytetowa 12.	Pomoc techniczna.

W poniższej tabeli zostało pokazane odniesienie strategiczne poszczególnych Osi Priorytetowych zakładanych w ramach programu.

⁴¹ Osie Priorytetowe mają charakter wstępny. Trwają prace nad pogrupowaniem i skoncentrowaniem wsparcia w ramach Programu. Dopuszczony został wariant tworzenia Osi Priorytetowych składających się z kilku celów tematycznych, przy zachowaniu ich jednofunduszowości.

Spójność Osi Priorytetowych Założeń Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 z dokumentami unijnymi, krajowymi i regionalnymi

Oś Priorytetowa	Cele tematyczne z pakietu legislacyjnego KE	Strategia „Europa 2020”	Krajowy Program Reform	Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030	Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020	Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020	Lubuska Regionalna Strategia Innowacji
1. Budowa gospodarki regionu opartej na wiedzy.	1. Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.6. Rozwój i modernizacja infrastruktury B+R; Działania: 1.6.1. Wzrost inwestycji w modernizację i rozwój bazy laboratoryjnej nauki, przy jednoczesnym utrzymaniu koncentracji finansowania, w tym z funduszy strukturalnych UE, na najlepszych jednostkach naukowych oraz zwiększenie udziału nakładów budżetowych na aparaturę badawczą (dystrybucja środków w trybie konkursowym); 1.6.2. Monitorowanie postępów w zakresie komercjalizacji wyników badań w gospodarce; Obszar innowacyjności dla wzrostu inteligentnego 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.1 Wskazanie obszarów i technologii o największym potencjale rozwoju; 2.3.2 Wspieranie lepszego wykorzystania wyników B+R; 2.3.11 Pobudzenia innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce; 2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi technologiami węglowymi.	Filar Innowacyjności: II. Kreatywność indywidualna i innowacyjna gospodarka: Cel szczegółowy 1. poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach nauki dla wzmocnienia kompetencji i kreatywności ludzi; Cel szczegółowy 2. Budowa spójnego i powszechnego systemu kształcenia zawodowego i systemu uczenia się przez całe życie nakierowanego na elastyczność i rozwój kompetencji niezbędnych w życiu społecznym i na rynku pracy; Cel szczegółowy 3. Wzmacnianie potencjału badawczego i konkurencyjności nauki polskiej w skali międzynarodowej; Cel szczegółowy 4. Kształtowanie kompetencji zarządczych i postaw proinnowacyjnych wśród przedsiębiorców; Cel szczegółowy 5. Tworzenie warunków rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez wsparcie instytucji otoczenia nauki i biznesu. III. Polska Cyfrowa: Cel strategiczny: umiejętne i intensywne spożytkowanie ICT	Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki: 2.2. Wzrost udziału przemysłów średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki: 3.1. Wzrost popytu na wyniki badań naukowych; 3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych. Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych: 3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.1. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych; 1.1.2 Pozostałe ośrodki wojewódzkie; 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.4 Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej; 1.3. Budowa podstaw	Cel I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna	1.2. Rozwój współpracy pomiędzy regionalnymi ośrodkami naukowymi poprzez realizowanie wspólnych działań oraz tworzenie właściwych warunków do rozwoju i innowacyjności lubuskiego środowiska naukowego. 3.2. Rozwój wyspecjalizowanych instytucji wsparcia transferu technologii i rozwiązań innowacyjnych do praktyki gospodarczej.

				na rzecz rozwoju; Cel szczegółowy 2: innowacyjna gospodarka w innowacyjnym społeczeństwie. IV. Kapitał Ludzki: 1.5 System edukacji szkolnej oraz szkolnictwa wyższego odpowiadający na zmieniające się potrzeby rynku pracy oraz efektywny i dostępny system edukacji ustawicznej.		konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne); 1.3.2 Wsparcie dla lokalizacji inwestycji zewnętrznych, w tym w szczególności zagranicznych; 1.3.3 Zwiększenie możliwości wprowadzania rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorstwa i instytucje regionalne; 1.3.4 Wspieranie rozwoju instytucji otoczenia biznesu (IOB);		
2. Poprawa dostępności i upowszechnianie technologii informacyjno-komunikacyjnych.	Cel 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych.	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.5. Rozwój i modernizacja infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej; Działanie: 1.5.1. Rozwój infrastruktury teleinformatycznej poprzez inwestycje publiczne (rządowe i samorządowe) oraz publiczno-prywatne skutkujące zmniejszeniem kosztów dostępu do Internetu oraz cyfrowego radia i telewizji; 1.5.2. Rozwój sieci teleinformatycznej, w tym zapewnienie dostępu do Internetu szerokopasmowego, w szczególności na obszarach wiejskich;	Filar Innowacyjności: III Polska Cyfrowa: 1.2. Kompetencje cyfrowe jako warunek faktycznego dostępu; 1.3. Wzmocnienie sektora mediów elektronicznych tworzącego treści i usługi; 2.1. Stworzenie warunków rozwoju dla przedsiębiorstw wykorzystujących technologie cyfrowe; 3.1. Przestrzeń publiczna i zaangażowanie obywateli; 3.2. Wzmocnienie kapitału społecznego i kreatywnego poprzez rozwój kultury cyfrowej; 4.1. ICT na rzecz otwartości zasobów instytucji publicznych.	Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem: 1.3. Wprowadzenie jednolitych zasad e-gov w administracji (e-administracja); Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela: 3.2. Rozwój kapitału społecznego; 3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionów; Cel 2. Budowanie	Cel II. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna	2.1. Rozwój społeczeństwa informacyjnego w regionie.

			<p>1.5.4. Digitalizacja zasobów, w tym m.in. dorobku narodowego, czy w zakresie edukacji</p> <p>1.7. Rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej;</p> <p>Działanie: 1.7.5. Wdrożenie informatycznych systemów zarządzania i świadczenia usług w obszarze ochrony zdrowia.</p> <p>Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego</p> <p>2.1. Otoczenie prawno-instytucjonalne.</p> <p>Działanie: 2.1.3 Informatyzacja administracji - działania ukierunkowane na zapewnienie pełnej interoperacyjności usług e-administracji w ujęciu krajowym oraz świadczenie kluczowych usług transgranicznych w ujęciu europejskim, umożliwiających przedsiębiorcom prowadzenie działalności gospodarczej, a obywatelom naukę, pracę, zamieszkanie oraz przechodzenie na emeryturę w dowolnym miejscu w Unii Europejskiej niezależnie od ich pierwotnej lokalizacji.</p> <p>2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności;</p> <p>Działanie: 2.3.3 Dalsze działania służące rozwojowi społeczeństwa informacyjnego.</p>		<p>technologii cyfrowych:</p> <p>5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych;</p> <p>Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych:</p> <p>2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych.</p>	<p>spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych;</p> <p>2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe</p> <p>2.2.3. Zwiększanie dostępności i jakości usług komunikacyjnych;</p>		
--	--	--	---	--	---	---	--	--

3. Wsparcie konkurencyjności innowacyjnych MŚP w regionie.	Cel 3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji; Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	Obszar innowacyjności dla wzrostu inteligentnego; 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.4 Wspieranie przemysłów kultury i przemysłów kreatywnych jako obszarów innowacji; 2.3.7 Rozwój inicjatyw klastrowych oraz ich monitoring, a także rozbudowa instrumentarium wspierania powstawania i umiędzynarodowienia działalności klastrow i powiązań sieciowych; 2.3.10 Rozwój działalności stowarzyszeń branżowych, zrzeszeń przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych działających na rzecz rozwoju branży i biznesu, w tym wspieranie i rozwój samoregulacji oraz oddolnych inicjatyw branżowych;	Filar Innowacyjności: II Podniesienie indywidualnej kreatywności ludzi i innowacyjności gospodarki: Cel szczegółowy 4. Kształtowanie kompetencji zarządczych i postaw proinnowacyjnych wśród przedsiębiorców; Cel szczegółowy 5. Tworzenie warunków rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez wsparcie instytucji otoczenia nauki i biznesu. III Polska Cyfrowa: 2.1. Stworzenie warunków rozwoju dla przedsiębiorstw wykorzystujących technologie cyfrowe. Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: 2.3. Wspieranie różnicowania działalności społeczno-gospodarczej.	Cel II.1. Wzmocnienie stabilności makroekonomicznej: 1.4. Wzrost eksportu towarów i usług. Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki: 2.1. Zwiększenie produktywności gospodarki; 2.2. Wzrost udziałów przemysłów średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie. Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki: 3.1. Wzrost popytu na wyniki badań naukowych; 3.2. Podwyższenie stopnia komercjalizacji badań; 3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych.	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.4 Efektywne wykorzystanie w procesach rozwojowych potencjału specjalizacji terytorialnej; 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne); 1.3.3. Zwiększenie możliwości wprowadzania rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorstwa i instytucje regionalne; 1.3.4. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu;	Cel I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna	2.6. Dostosowanie oferty szkoleniowo – doradczej z zakresu innowacyjności dla potrzeb przedsiębiorców w regionie. 3.2. Rozwój wyspecjalizowanych instytucji wsparcia transferu technologii i rozwiązań innowacyjnych do praktyki gospodarczej. 3.3. Wspieranie działań w zakresie unowocześniania produktów i technologii.
4. Gospodarka niskoemisyjna w	Cel 4. Przejście na gospodarkę	Priorytet II. Rozwój zrównoważony:	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju:	Filar Innowacyjność V. Bezpieczeństwo Energetyczne	Obszar Strategiczny II Konkurencyjna	Cel 1. Wspomaganie	Cel I. Konkurencyjna i	3.4. Wzrost produkcji i

regionie.	niskoemisyjną w regionie	wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	1.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska; Działanie: 1.2.3. Zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, w tym zwłaszcza surowców; 1.4. Rozwój i modernizacja infrastruktury energetycznej. Działania: 1.4.1. Rozwój sieci energetycznych; 1.4.2. Rozwój inteligentnych sieci energetycznych; 1.4.3. Zwiększanie efektywności energetycznej; 1.4.4. Dywersyfikacja źródeł energii; 1.4.5. Inwestycje w odnawialne źródła energii; 1.4.6. Poprawa lokalnego bezpieczeństwa energetycznego; 1.4.7. Stosowanie technologii energetycznych ograniczających emisje pyłów oraz NOx i SO2. Obszar innowacyjność dla wzrostu inteligentnego; 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.6 Efektywne korzystanie z surowców, w tym ponowne wykorzystanie surowców wtórnych (recykling) oraz odzysk energii wraz z działaniami na rzecz ograniczenia materiał- i energochłonności procesów produkcyjnych; 2.3.11 Pobudzenia innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce; 2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi	i Środowisko. Cel szczegółowy 1.: Zbilansowanie zapotrzebowania na energię elektryczną i paliwa oraz zapewnienie bezpieczeństwa dostaw. 1.1 Modernizacja i rozbudowa sektora elektroenergetycznego oraz rozwój odnawialnych źródeł energii. 1.2 Dywersyfikacja kierunków pochodzenia nośników energii, zabezpieczenie przesyłu oraz rezerw wydobywczych i interwencyjnych. Cel szczegółowy 2: Poprawa efektywności energetycznej oraz rozwój konkurencyjnych rynków paliw i energii. 2.1 Poprawa efektywności energetycznej i ograniczenie konsumpcji energii. 2.2 Rozwój konkurencyjnych rynków paliw	gospodarka, Cel: Efektywność energetyczna i poprawa stanu środowiska: Cel II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami; Cel II.6.2. Poprawa efektywności energetycznej; Cel II.6.3. Zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii; Cel II.6.4. Poprawa stanu środowiska.	wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej regionów; 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne). 1.3.5. Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne.	innowacyjna gospodarka regionalna	znaczenia alternatywnych źródeł energii.
-----------	--------------------------	--	---	--	--	---	-----------------------------------	--

			technologiami węglowymi;					
5. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa zarządzania ryzykiem. 5. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa zarządzania ryzykiem.	Cel 5. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa zarządzania ryzykiem	Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska. Działania: 1.2.1. Działania w zakresie adaptacji do zmian klimatu.	Filar Innowacyjność V. Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko. Cel szczegółowy 3. Ochrona i poprawa stanu środowiska oraz adaptacja do zmian klimatu. 3.3. Adaptacja do zmian klimatu.	Obszar Strategiczny II Konkurencyjna gospodarka, Cel: Efektywność energetyczna i poprawa stanu środowiska: Cel II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami; Cel II.6.5. Adaptacja do zmian klimatu.	Cel 1 Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.3. Budowa konkurencyjności województw: 1.3.5. Dywersyfikacja źródeł i efektywne wykorzystanie energii oraz reagowanie na zagrożenia naturalne.	Cel. III Społeczna i terytorialna spójność regionu	
6. Ochrona środowiska oraz efektywne wykorzystywanie zasobów naturalnych i kulturowych.	Cel 6. Ochrona środowiska naturalnego i efektywne wykorzystanie zasobów przyrodniczych	Priorytet II. Rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej.	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.2. Rozwój i modernizacja infrastruktury ochrony środowiska. Działania: 1.2.3. Zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, w tym zwłaszcza surowców; 1.2.4. Reforma systemu gospodarki wodnej; 1.2.5. Reforma systemu gospodarki odpadami. Obszar innowacyjności dla wzrostu inteligentnego: 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; Działania: 2.3.6 Efektywne korzystanie z surowców, w tym ponowne wykorzystanie surowców wtórnych (recykling) oraz odzysk energii wraz z działaniami na rzecz ograniczenia materiało- i	Filar Innowacyjność V. Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko. Cel szczegółowy 3. Ochrona i poprawa stanu środowiska oraz adaptacja do zmian klimatu. 3.1 Ochrona i poprawa stanu środowiska. 3.2. Zachowanie zasobów i geologicznych kraju dla przyszłych pokoleń.	Obszar Strategiczny II Konkurencyjna gospodarka Cel: Efektywność energetyczna i poprawa stanu środowiska: Cel II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami; Cel II.6.4. Poprawa stanu środowiska.	Cel 1 Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.1. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionów; 1.3. Budowa konkurencyjności województw: 1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz	Cel I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna Cel. III Społeczna i terytorialna spójność regionu	2.5. Rozwijanie i promowanie nowoczesnej turystyki w regionie.

			energochłonności procesów produkcyjnych; 2.3.11 Pobudzenia innowacyjności w ochronie środowiska i energetyce; 2.3.12 Prowadzenie prac rozwojowych nad czystymi technologiami węglowymi.			potencjału dziedzictwa kulturowego.		
7. Infrastruktura transportowa.	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.	Obszar infrastruktury dla zrównoważonego rozwoju: 1.3 Rozwój i modernizacja infrastruktury transportowej; 1.3.1 Polityka Transportowa Państwa na lata 2006-2025; 1.3.4 Program Rozwoju Sieci Lotnisk i Lotniczych Urzędzeń Naziemnych, w tym prace analityczne związane z przygotowaniem decyzji w sprawie budowy nowego lotniska centralnego dla Polski; 1.3.5 Rozwój infrastruktury dla potrzeb modernizacji transportu kolejowego.	Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: 1.1. integracja wewnętrzna i wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich; 1.2. zwiększanie dostępności (transportowej i teleinformatycznej) ośrodków regionalnych; 2.1. Zwiększanie dostępu do infrastruktury transportowej i teleinformatycznej; 3.3. Poprawa infrastruktury obszarów wiejskich (m.in. poprzez budowę i modernizację dróg lokalnych oraz budowę i modernizację infrastruktury energetycznej i sanitarnej) oraz zwiększenie stopnia dyfuzji na linii wieś – miasto. VII Transport: Cel szczegółowy 1. Sprawna modernizacja, rozbudowa i budowa zintegrowanego systemu infrastruktury transportowej; Cel szczegółowy 2. Zmiana sposobu organizacji i zarządzania systemem transportowym; Cel szczegółowy 3. Poprawa bezpieczeństwa użytkowników ruchu;	Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu: 7.2. Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych; 7.3. Udrożnienie obszarów miejskich. Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych: 3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej.	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.1. Wzmacnianie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych; 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych: 2.1. Wzmacnianie spójności w układzie krajowym; 2.5. Zwiększenie dostępności	Cel I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna Cel II. Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna	2.4. Zwiększanie dostępności komunikacyjnej regionu oraz otwarcie regionu na Europę poprzez rozwijanie innowacyjnych rozwiązań komunikacyjnych regionu.

				Cel szczegółowy 4. Udrożnienie obszarów miejskich i metropolitarnych; Cel szczegółowy 5. Ograniczenie negatywnego wpływu transportu na środowisko.		transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach o najniższej dostępności.		
8. Zwiększenie dostępu do zatrudnienia i mobilności pracowników.	8. Promowanie zatrudnienia i mobilności pracowników	Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.	Obszar innowacyjności dla wzrostu inteligentnego 2.6. Świadome zarządzanie motorem innowacyjności; 2.6.1. Uruchomienie portalu HR skierowanego do MMSP; 2.6.2. Promocja i upowszechnienie nowoczesnych/innowacyjnych narzędzi HR oraz podnoszenia kwalifikacji pracowników; 2.6.3. Upowszechnienie standardów zarządzania wiekiem w przedsiębiorstwie i wykorzystania potencjału starszych pracowników; 2.6.4. Wsparcie w obszarze rozwoju systemów zarządzania zasobami ludzkimi; 2.6.5. Wsparcie w obszarze rozwoju zarządzania strategicznego; 2.6.6. Uruchomienie centrum wsparcia adaptacyjności przedsiębiorstw. Obszar aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu; 3.1. Nowoczesny rynek pracy. Działania: 3.1.4 Zwiększanie opłacalności podejmowania pracy;	Filar Innowacyjności IV. Kapitał Ludzki Cel szczegółowy 1. Wzrost poziomu aktywności Polaków tak, aby w roku 2030 stopa zatrudnienia wyniosła 75 proc. (przy założeniu pełnego wykorzystania rezerw reformatorskich); 1.2 Efektywna aktywizacja bezrobotnych oraz biernych zawodowo; 1.3 Polityka migracyjna prymatu rynku pracy; 1.4 Powszechność łączenia aktywności zawodowej z opieką nad dziećmi oraz innymi obowiązkami rodzinnymi i innymi rodzajami aktywności; Cel szczegółowy 2: Poprawa sytuacji demograficznej (w sposób nieograniczający aktywności zawodowej rodziców) oraz wykorzystanie rezerw demograficznych 2.3 Powszechny aktuarialnie zbilansowany system emerytalny 2.4 Wydłużenie aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn; VIII. Kapitał społeczny Cel szczegółowy 2. Promocja norm, wartości i postaw sprzyjających współpracy	Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego; 4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej; 4.2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego; 4.3. Zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej.	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.2.2. Wspieranie rozwoju i znaczenia miast subregionalnych; 1.3. Budowa konkurencyjności województw: 1.3.1. Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego; Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów	Cel. III Społeczna i terytorialna spójność regionu	2.6. Dostosowanie oferty szkoleniowo – doradczej z zakresu innowacyjności dla potrzeb przedsiębiorców w regionie. 3.1. Tworzenie korzystnych warunków do powstawania i rozwoju zaawansowanych technologii w regionie. 3.2. Rozwój wyspecjalizowanych instytucji wsparcia transferu technologii i rozwiązań innowacyjnych do praktyki

			<p>3.1.5 Prowadzenie dalszych działań mających na celu wzrost aktywności zawodowej kobiet;</p> <p>3.1.6 Przygotowanie do podniesienia przeciętnego wieku wychodzenia z zatrudnienia;</p> <p>3.1.7 Doskonalenie aktywnej polityki rynku pracy;</p> <p>3.1.10 Ograniczanie sztywności i segmentacji rynku pracy;</p> <p>3.1.11 Zwiększanie konkurencji w zakresie świadczenia usług kierowanych zarówno do bezrobotnych jak i poszukujących pracy;</p> <p>3.1.12 Ułatwienie godzenia życia zawodowego i rodzinnego – rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3;</p> <p>3.1.14 Tworzenie miejsc pracy w nowych, mniej podatnych na kryzys branżach (np. tworzenie zielonych miejsc pracy);</p> <p>3.1.15 Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości typu business & biodiversity;</p> <p>3.1.16 Realizacja działań profilaktycznych i rehabilitacyjnych z zakresu ochrony zdrowia wpływających na dłuższe pozostawanie osób na rynku pracy.</p>	<p>i aktywności obywatelskiej</p> <p>2.5. Prowadzenie programów wolontariatu pracowniczego w urzędach administracji centralnej i samorządowej.</p>		<p>zdegradowanych:</p> <p>2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe;</p> <p>2.2.1 Usługi edukacyjne i szkoleniowe.</p>		<p>gospodarczej.</p> <p>3.3. Wspieranie działań w zakresie unowocześniania produktów i technologii.</p>
<p>9. Promocja włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa.</p>	<p>9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem</p>	<p>Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia,</p>	<p>Obszar aktywność dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu;</p> <p>3.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu;</p> <p>Działania:</p> <p>3.2.1 Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, w tym wśród młodzieży w wieku 15-24</p>	<p>Filar Innowacyjności: IV Kapitał ludzki:</p> <p>1.2. Efektywna aktywizacja bezrobotnych oraz biernych zawodowo;</p> <p>1.3. Polityka migracyjna prymatu rynku pracy;</p> <p>1.4. Powszechność łączenia aktywności zawodowej z opieką</p>	<p>Cel III.1. Integracja społeczna:</p> <p>1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym;</p> <p>1.2. Zmniejszenie</p>	<p>Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych:</p> <p>2.2. Wspieranie obszarów wiejskich</p>	<p>Cel. III</p> <p>Spółeczna i terytorialna spójność regionu</p>	

		zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.	lata; 3.2.2 Rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnie; 3.2.3 Integracja społeczna imigrantów; 3.2.4 Rozwój sektora ekonomii społecznej; 3.2.5 Zaprojektowanie systemu usług społecznych odpowiadających na nowe wyzwania w zakresie wykluczenia społecznego; 3.2.6 Budowa spójnego systemu wspierania rodziny i opieki nad dzieckiem.	nad dziećmi oraz innymi obowiązkami rodzinnymi i innymi rodzajami aktywności; 2.1. Wzrost współczynnika dzietności ogólnej; 2.5. Zwiększenie skali dostępu do opieki instytucjonalnej dla osób starszych (w tym opieki nad osobami niesamodzielnymi); 3.1. Wprowadzenie zmian w systemie świadczeń, tak aby wsparcie trafiło do grup realnie ich potrzebujących oraz rozbudowa systemu wsparcia opartego na usługach społecznych, w tym ekonomii społecznej; 3.2. Solidarność pokoleń w wymiarze spójności społecznej, czyli w pierwszym etapie koncentracja na zmniejszeniu ryzyka ubóstwa wśród dzieci, natomiast w kolejnym na utrzymaniu ryzyka ubóstwa osób powyżej 60 roku życia na obecnym poziomie; 3.4. Wzrost aktywności społecznej (dostęp do usług) i zawodowej (otwarty rynek pracy) osób niepełnosprawnych; 3.5. Efektywna integracja/asymilacja cudzoziemców. Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: 1.1. Integracja wewnętrzna i wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich; 1.3. Zwiększanie potencjału rozwojowego oraz wyrównywanie szans rozwojowych miast	ubóstwa w grupach najbardziej zagrożonych. Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych: 2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; 2.2. Zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych. Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów dyfuzji oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych: 3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich; 3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej.	o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe; 2.2.2. Poprawa jakości i dostępności usług medycznych na obszarach problemowych; 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze. 2.4. Zapewnienie infrastruktury społecznej		
--	--	--	---	---	---	---	--	--

				poprzez rozwijanie ich potencjałów endogenicznych; 2.4. Zwiększanie dostępu do kluczowych usług publicznych.				
10. Inwestowanie w edukację i umiejętności oraz uczenie się przez całe życie.	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	Priorytet I. Rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji.	Obszar innowacyjności dla wzrostu inteligentnego 2.3. Nowe kierunki rozwoju innowacyjności; 2.3.9 Wspieranie kreatywności społeczeństwa i gospodarki poprzez zmianę modelu nauczania na wszystkich poziomach edukacji, w tym oparcie nauczania na efektach uczenia się oraz wsparcie dla innowacyjnych rozwiązań w gospodarce. 2.4. Kapitał intelektualny dla innowacyjności. Działania: 2.4.6. Modernizacja kształcenia ogólnego i zawodowego oraz edukacji dorosłych; 2.4.7. Zmiana zasad kształcenia oraz zwiększenie dostępności edukacji przedszkolnej i podstawowej. Obszar aktywności dla wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu; 3.1. Nowoczesny rynek pracy Działania: 3.1.1 Wdrażanie polityki na rzecz uczenia się przez całe życie.	Filar Innowacyjności: II Kreatywność indywidualna i innowacyjna gospodarka: Cel 1. Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach uczenia się dla wzmocnienia kompetencji i kreatywności ludzi; Cel 2. Budowa spójnego i powszechnego systemu kształcenia zawodowego i systemu uczenia się przez całe życie skierowanego na elastyczność i rozwój kompetencji niezbędnych w życiu społecznym i na rynku pracy. IV Kapitał ludzki: Cel 1. Wzrost poziomu aktywności Polaków tak, aby w roku 2030 stopa zatrudnienia wyniosła 75 proc.: 1.5. System edukacji szkolnej oraz szkolnictwa wyższego odpowiadający na zmieniające się potrzeby rynku pracy oraz efektywny i dostępny system edukacji ustawicznej. Cel 3. Poprawa spójności społecznej: 3.4. Wzrost aktywności społecznej (dostęp do usług) i zawodowej (otwarty rynek pracy) osób niepełnosprawnych. Filar Terytorialnego Równoważenia Rozwoju: VI Rozwój Regionalny: Cel 1. Wzmacnianie potencjału rozwojowego metropolii i	Cel 1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów: 1.2. Tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza miastami wojewódzkimi; 1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw – działania tematyczne (horyzontalne). Cel 2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów zdegradowanych: 2.1. Wzmacnianie spójności w układzie krajowym; 2.2. Wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe; 2.3. Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje	Cel 1: Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów. Kierunek działania: Budowa podstaw konkurencyjności województw działania tematyczne: 1.3.1 Rozwój kapitału intelektualnego, w tym kapitału ludzkiego i społecznego.	Cel I. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna Cel. III Społeczna i terytorialna spójność regionu	1.1. Rozwój oferty edukacyjnej i naukowo – badawczej poprzez wykorzystanie potencjału edukacyjnego, nauki i B + R, opracowanie zmian programów kształcenia w celu dostosowania ich do wymagań rozwoju gospodarki oraz właściwe przygotowanie absolwentów do pracy zgodnie z oczekiwaniami partnerów gospodarczych.

				ośrodków regionalnych oraz wyrównywanie szans rozwojowych poprzez rozwijanie potencjałów endogenicznych miast: 1.3. Zwiększanie potencjału rozwojowego oraz wyrównywanie szans rozwojowych miast poprzez rozwijanie ich potencjałów endogenicznych. Cel 2. Wzmacnianie potencjału rozwojowego oraz przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych: 2.2. Podnoszenie poziomu kapitału ludzkiego i społecznego.	społeczno-gospodarcze.			
11. Pomoc techniczna.	11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej						Cel. IV Region efektywnie zarządzany	

V. Założenia Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020

Propozycje obszarów wsparcia wynikają z analizy SWOT oraz diagnozy społeczno-gospodarczej.

Oś Priorytetowa 1⁴². Gospodarka oparta na wiedzy.

Celem głównym OP 1. jest **podniesienie poziomu innowacyjności regionu.**

Cele szczegółowe:

- Wzmocnienie regionalnej infrastruktury badawczo-rozwojowej i jej wykorzystanie na rzecz rozwoju przedsiębiorstw.
- Wzrost nakładów (w tym prywatnych) na prowadzenie prac badawczo-rozwojowych w województwie.
- Rozwój współpracy podmiotów działających w obszarze B+R z przedsiębiorcami.
- Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw.

Badania naukowe na rzecz rozwoju

Wzrost gospodarczy i społeczny Polski w ogromnej mierze uzależniony jest od poziomu i rozwoju działalności badawczo-rozwojowej, jak również od wykorzystywania wyników działań B+R, które są siłą napędową gospodarki. Obecnie Polska stoi przed wielkim wyzwaniem, jakim jest zwiększenie konkurencyjności oraz innowacyjności gospodarki.

Zwiększanie innowacyjności gospodarki jest również kluczowym zadaniem warunkującym rozwój regionu. Sprawne funkcjonowanie gospodarki, jej efektywność i nowoczesność w coraz większym stopniu zależne jest od wypracowania nowych przewag konkurencyjnych w oparciu o wiedzę, kapitał intelektualny oraz impet cyfrowy.

Stymulowanie działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej stanowić będzie podstawę do poprawy pozycji konkurencyjnej lubuskich przedsiębiorstw oraz samego regionu na rynku krajowym i międzynarodowym. Szczególny nacisk powinien zostać położony na wsparcie regionalnych specjalizacji, aby w pełni wykorzystać ich potencjał oraz przenieść je na wyższy, bardziej konkurencyjny i innowacyjny poziom.

Koniecznym jest zwiększenie nakładów publicznych, ale przede wszystkim prywatnych na badania i rozwój w naszym regionie, których poziom jest wyraźnie poniżej średniej krajowej.

Województwo lubuskie dzieli znaczący dystans w zakresie B+R w stosunku do sąsiednich regionów po obu stronach granicy. Ponadto, jak wskazują dane statystyczne, Lubuskie charakteryzuje się bardzo słabym zapleczem technicznym i kadrowym sfery B+R. Szansa na zmiany w tym obszarze pojawiła się w wyniku wsparcia środkami Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013. Jednakże jest to dopiero początek zmian, a stały postęp w tym zakresie wymaga nadal szczególnej troski i dofinansowywania, tak aby rozpoczęte inicjatywy mogły się rozwijać i w przyszłości działać na rzecz rozwoju gospodarczego regionu.

⁴² Oś Priorytetowa odpowiadająca celowi tematycznemu1 (CT1), który, zgodnie z wstępnymi założeniami w zakresie demarkacji, będzie realizowany w znacznej mierze z poziomu krajowego. Do momentu ostatecznego rozstrzygnięcia podziału interwencji, założenia RPO przewidują szersze (niż wynikające z proponowanego podziału kraj/region) wsparcie w obszarze B+R, np. w zakresie inwestycji w infrastrukturę badawczą uczelni wyższych.

Koniecznym elementem rozwoju jest zwiększenie transferu innowacyjnych rozwiązań do gospodarki poprzez wspieranie inwestycji w badania i przedsięwzięcia mające na celu inicjowanie współpracy na styku działalności naukowej i biznesu. Diagnoza społeczno-gospodarcza oraz analiza SWOT wskazują na słabo rozwinięte związki pomiędzy przedsiębiorcami, a nauki szkołami wyższymi. Celem realizacji Osi Priorytetowej podnieść jest podniesienie innowacyjności przedsiębiorców dzięki wykorzystywaniu rezultatów prac B+R zrealizowanych na ich potrzeby przez jednostki naukowe.

Wsparcie w ramach 1. Osi Priorytetowej będzie skoncentrowane na podniesieniu jakości i efektywności usług/działalności podmiotów sfery B+R, a nie na wspieraniu samej infrastruktury badawczej.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 1.: Wzmacnianie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji** oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 1.1. wzmacnianie infrastruktury badań i innowacji i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy (*realizacja PI uzależniona od ostatecznych zapisów linii demarkacyjnej oraz indywidualnych ustaleń dla RPO*);
- PI 1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w B+I, rozwój powiązań między przedsiębiorstwami, centrami B+R i szkołami wyższymi (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...).

Zgodnie z przyjętymi przez Radę Ministrów *Założeniami Umowy Partnerstwa* cel tematyczny nr 1 będzie realizowany głównie na poziomie krajowym. Na poziomie regionalnym wsparcie będzie ukierunkowane na obszary zidentyfikowane w ramach inteligentnej specjalizacji jako potencjał rozwoju regionu i skoncentrowane będzie na wzmacnianiu, wynikających ze strategii specjalizacji regionalnych, z uwzględnieniem istniejącego potencjału naukowego i dydaktycznego jednostek naukowych, uczelni oraz szkół zawodowych, specyficznych uwarunkowań społeczno-gospodarczych i geograficznych (położenie, dostęp do surowców, bazę przemysłową i usługową), a także zapotrzebowanie rynków pracy na określone zawody.

Typy działań:

- wsparcie rozwoju istniejącej infrastruktury B+R,
- wsparcie innowacyjności przedsiębiorstw.

Typy projektów:

- inwestycje w infrastrukturę badawczą szkół wyższych oraz podmiotów z obszaru B+R służącą prowadzeniu działalności badawczo-rozwojowej zwłaszcza związanej z rozwojem inteligentnej specjalizacji regionu,
- zakup aparatury specjalistycznej niezbędnej do prowadzenia prac badawczo-rozwojowych szczególnie związanych z inteligentną specjalizacją regionu,
- finansowanie badań stosowanych i przemysłowych, w szczególności zgodnych ze specjalizacjami regionu,
- stymulowanie rozwoju współpracy MŚP z sektorem nauki oraz badań i rozwoju, w tym komercjalizacja efektów współpracy⁴³, również w ramach projektów systemowych,

⁴³ Typ projektu inicjowany przez sektor MŚP – polegający na zakupie usługi B+R dotyczących wdrożenia lub rozwoju produktu lub technologii.

- finansowanie wdrożenia dostępnych wyników prac B+R (zakup wyników prac B+R/technologii, praw do własności intelektualnej, w tym patentów, licencji, know-how lub innej nieopatentowanej wiedzy technicznej związanej z wdrażanym produktem lub usługą),
- rozwój zwrotnych instrumentów finansowych służących zwiększaniu innowacyjności przedsiębiorstw, w tym umożliwiających inwestowanie MŚP w prace badawczo-rozwojowe,
- wsparcie uzyskania praw wyłącznych dla własnych rozwiązań technicznych,
- profesjonalizacja usług IOB dla inteligentnego rozwoju regionu.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST), ich związki i stowarzyszenia,
- klastry,
- przedsiębiorcy (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa),
- uczelnie/ szkoły wyższe,
- jednostki naukowe,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- instytucje otoczenia biznesu (IOB),
- specjalne strefy ekonomiczne,
- organizacje pozarządowe działające w obszarze B+R,
- podmioty działające w oparciu o umowę/porozumienie zgodnie z zapisami ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym,
- porozumienia ww. podmiotów.

Oś priorytetowa 2. TIK – upowszechnienie oraz wzrost dostępności w regionie.

Celem głównym OP 2. jest **rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych i wzrost ich wykorzystania przez mieszkańców regionu.**

Cele szczegółowe:

- Rozwój produktów oraz usług informacyjno-komunikacyjnych i elektronicznych.
- Upowszechnienie zastosowania technik informacyjnych i komunikacyjnych we wszystkich dziedzinach życia.
- Wzrost wykorzystywania TIK przez mieszkańców regionu⁴⁴.
- Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców regionu.

Celem Osi priorytetowej jest maksymalne wykorzystanie ekonomicznego i społecznego potencjału TIK, w szczególności Internetu, który stanowi ważny środek działalności gospodarczej i społecznej. Realizacja wsparcia powinna przyczynić się do wzrostu innowacyjności, wzrostu gospodarczego oraz poprawy codziennego życia obywateli i przedsiębiorstw.

Należy dążyć do tego, aby skuteczne zastosowanie technologii oznaczało lepszą jakość życia dzięki, między innymi, lepszej opiece zdrowotnej, bezpieczniejszemu i wydajniejszemu transportowi,

⁴⁴ Cel będzie osiągniany również w związku z realizacją osi priorytetowej 10.

czystsze środowisku, nowymi możliwościami w zakresie mediów oraz łatwiejszemu dostępowi do usług użyteczności publicznej i treści kulturowych.

Potencjał TIK należy wykorzystać poprzez zaplanowanie ciągu współgrających ze sobą działań (z poziomu krajowego i regionalnego) stwarzających odpowiednie warunki do rozwoju cyfrowego w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego.

Sieci szerokopasmowe

Zgodnie z zapisami Europejskiej Agendy Cyfrowej do roku 2020 wszyscy Europejczycy mają uzyskać dostęp do Internetu o przepustowości ponad 30 Mb/s, a przynajmniej połowa gospodarstw domowych powinna mieć dostęp do połączeń o przepustowości powyżej 100 Mb/s. Województwo Lubuskie wypełniając cele polityki unijnej dotyczącej zwiększenia dostępu do Internetu i rozwoju społeczeństwa informacyjnego realizuje szereg przedsięwzięć w tym zakresie. Do roku 2013 zostanie zrealizowany projekt pt. „Szerokopasmowe Lubuskie – budowa sieci szkieletowo-dystrybucyjnej na terenie białych plam w województwie lubuskim”. Bezpośrednim celem tego projektu jest rozbudowa istniejącej infrastruktury teleinformatycznej w województwie lubuskim oraz likwidacja zjawiska wykluczenia cyfrowego na terenie bezpośredniego oddziaływania projektu. W rezultacie zostanie stworzona szerokopasmowa sieć teleinformatyczna na obszarze objętym projektem. Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez realizację celów pośrednich na poziomie produktu, tj. budowę sieci światłowodowej oraz wyposażenie węzłów tej sieci. W RPO na lata 2014-2020 nie przewiduje się dalszego wsparcia inwestycji dotyczących rozbudowy sieci szerokopasmowego Internetu o wysokiej przepustowości. Niemniej jednak, aby nawiązać do działań realizowanych w okresie programowania 2007-2013, istotnym kierunkiem będzie wsparcie inwestycji o charakterze uzupełniającym rozwój sieci dostępowych.

Produkty i usługi TIK (technologie informacyjno-komunikacyjne)

Realizacja zaplanowanych działań stworzy warunki do rozwoju produktów i usług opartych na nowoczesnych technologiach informacyjno-komunikacyjnych. Środki zostaną przeznaczone na wsparcie przedsiębiorstw w zakresie tworzenia i rozwoju produktów i usług cyfrowych, w tym również na unowocześnienie ich zaplecza technicznego. Ważnym obszarem wsparcia będzie również rozwój infrastruktury związanej z wykorzystywaniem nowych technologii gromadzenia, przetwarzania, przesyłania i udostępniania danych. Ponadto środki zostaną skierowane na realizację zadań upowszechniających wykorzystanie sprzedaży internetowej w działalności handlowej.

Wsparcie w ramach 2. Osi Priorytetowej będzie również dedykowane podmiotom publicznym (na poziomie regionalnym i lokalnym) i pozwoli na realizację zadań dotyczących rozwoju elektronicznych usług publicznych, digitalizacji zasobów kulturowych, edukacyjnych i naukowych oraz zwiększenia dostępu do nich dla obywateli.

Wzmocnienie zastosowania TIK

W ramach Programu istotnym kierunkiem wsparcia zmierzającym do podniesienia konkurencyjności regionu będzie prowadzenie i wspieranie działań inwestycyjnych, promocyjnych, kampanii społecznych i edukacyjnych w zakresie korzystania z usług elektronicznych oraz rozwijania kompetencji cyfrowych mieszkańców. Do najważniejszych obszarów w tym zakresie należą:

- **e-administracja** (zwiększenie dostępności oraz jakości usług świadczonych drogą elektroniczną poprzez rozbudowę lokalnej infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, rozwój aplikacji i technologii wykorzystywanych w administracji publicznej, interoperacyjność – zdolności współpracy pomiędzy usługami oferowanymi obywatelom, przedsiębiorcom i administracji publicznej, digitalizacja i cyfryzacja zasobów, otwarcie publicznych zasobów

w celu ponownego wykorzystania danych, urząd otwarty na obywateli, upowszechnienie podpisu elektronicznego lub innej formy potwierdzenia tożsamości w sieci, rozwój regionalnych systemów informacji przestrzennej (GIS), powstanie portalu zamówień publicznych, itp.);

- **e-zdrowie** (stworzenie infrastruktury teleinformatycznej umożliwiającej uruchomienie e-usług z zakresu ochrony zdrowia oraz służącej upowszechnianiu stosowania technik ICT, uruchomienie nowoczesnych aplikacji pozwalających na diagnozowanie osób na odległość i zakup sprzętu do diagnozy, przesyłania i odbioru danych pacjenta, stworzenie bezpiecznego systemu wymiany danych wrażliwych pacjentów (EHR – elektroniczne dane medyczne), interoperacyjność podmiotów służby zdrowia, szkolenia dla pracowników służby zdrowia w celu wykorzystania nowoczesnych technologii);
- **e-learning** (wzrost umiejętności cyfrowej mieszkańców regionu, przeciwdziałanie wyłączeniu cyfrowemu społeczeństwa, włączenie osób starszych do korzystania z usług elektronicznych);
- **e-kultura** (digitalizacja treści kulturowych, wyposażenie bibliotek, ośrodków kultury, teatrów, filharmonii w sprzęt multimedialny);
- **e-gospodarka** (upowszechnianie wykorzystania TIK w obrocie gospodarczym, w tym wykorzystanie TIK w zarządzaniu przedsiębiorstwami, wzrost liczby świadczonych usług bezpośrednio lub pośrednio za pomocą aplikacji internetowych, wzrost usług wykorzystujących TIK, wsparcie funkcjonujących systemów informatycznych do obsługi zamówień w firmach);
- **e-praca** (technologie cyfrowe umożliwiające aktywność zawodową osób poszukujących pracy, upowszechnienie telepracy oraz innych metod świadczenia pracy na odległość);
- **e-edukacja** (tworzenie systemu wspomagania zarządzania placówkami oświatowymi, elektroniczne systemy rekrutacji w szkołach, elektroniczne dzienniczki uczniów, tworzenie narzędzi do e-learningu, platform edukacyjnych, portali wiedzy – na każdym poziomie kształcenia).

Oś priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 2.: Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych** oraz następujące priorytety inwestycyjne (PI) określone przez KE:

PI 2.1. poszerzanie dostępu do sieci szerokopasmowych, rozwój sieci o wysokiej przepustowości i wspieranie przyjęcia nowych technologii i sieci w gospodarce cyfrowej (realizacja PI uzależniona od ostatecznych zapisów linii demarkacyjnej oraz indywidualnych ustaleń dla RPO);

PI 2.2. rozwój produktów i usług opartych na TIK, handlu elektronicznym oraz zwiększeniu zapotrzebowania na TIK;

PI 2.3. wzmocnienie zastosowania TIK dla e-administracji, e-learning, e-integracja, e-zdrowie.

Zgodnie z przyjętymi przez Radę Ministrów *Założeniami Umowy Partnerstwa*, cel tematyczny nr 2 będzie realizowany głównie na poziomie krajowym. Dotyczyć to będzie interwencji z zakresu budowy sieci szerokopasmowych, działań systemowych odnośnie rozwoju e-usług publicznych i zwiększenia kompetencji cyfrowych, wspierających tworzenie otwartych zasobów publicznych i systemowego wsparcia e-gospodarki. Na poziom regionalny przekazane zostanie wdrażanie działań dotyczących cyfrowego rozwoju przedsiębiorstw, rozwoju cyfrowej administracji samorządowej oraz zadań wynikających z zakresu rozwoju kompetencji cyfrowych i e-integracji.

Typy działań:

- włączanie społeczeństwa do wykorzystywania nowoczesnych TIK,
- niwelowanie barier w dostępie do nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych w stosunku do osób wykluczonych (bezrobotnych, starszych, niepełnosprawnych),
- stwarzanie warunków umożliwiających powtórne wykorzystywanie informacji znajdujących się w zasobach publicznych;
- rozwój i wspieranie przedsiębiorczości opartej na wykorzystywaniu nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Typy projektów:

- budowa sieci dostępowych do sieci szkieletowych oraz lokalnych sieci szerokopasmowych,
- inwestycje w infrastrukturę służącą zwiększeniu stopnia cyfryzacji, komunikacji i bezpieczeństwa przechowywania danych,
- wprowadzanie nowych technologii cyfrowych wykorzystywanych w rozwoju przedsiębiorstw (w tym m. in. sprzedaż internetowa, wewnętrzny obieg dokumentów, zarządzanie),
- zakup sprzętu i usług służących rozwojowi technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- archiwizacja danych, digitalizacja i cyfryzacja zasobów, otwarcie publicznych zasobów w celu ponownego wykorzystania,
- budowa i rozbudowa platform usług cyfrowych.

Główni beneficjenci:

- przedsiębiorcy (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa),
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną,
- publiczne i niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej,
- kościoły, związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- uczelnie/szkoły wyższe,
- jednostki naukowe,
- jednostki badawcze badawczo-rozwojowe,
- instytucje kultury,
- szkoły i ich organy prowadzące,
- pozostałe jednostki sektora finansów publicznych.

Oś priorytetowa 3. Wsparcie konkurencyjności MŚP w regionie.

Celem głównym OP 3. jest **podniesienie konkurencyjności sektora MŚP w województwie lubuskim.**

Cele szczegółowe:

- Rozwój innowacyjności MŚP w regionie, w celu zbudowania i wzmocnienia gospodarki regionalnej opartej na wiedzy.
- Promocja inwestycji innowacyjnych w sektorze MŚP.
- wzmocnienie podniesienie jakości usług instytucji otoczenia biznesu (IOB).

- Wzmocnienie roli Instrumentów Inżynierii Finansowej jako alternatywnego źródła finansowania przedsięwzięć.
- Internacjonalizacja sektora MŚP,
- **Rozwój działalności podmiotów ekonomii społecznej.**

Konkurencyjny i innowacyjny sektor MŚP w regionie

Ważnym aspektem rozwoju województwa lubuskiego jest podniesienie innowacyjności przedsiębiorstw. Wzrost nakładów na innowacyjne rozwiązania wpłynie zasadniczo na konkurencyjność podmiotów gospodarczych i przełoży się na rozwój regionu. Z danych statystycznych oraz analizy SWOT wynika, że ten element przedsiębiorczości nie jest mocną stroną lubuskich podmiotów gospodarczych. Należy zwrócić uwagę, że innowacyjność w przedsiębiorstwach jest ważnym elementem ich rozbudowy, podnoszenia ich zdolności do konkutowania na globalnym rynku. Krajowe dane statystyczne pokazują, że przedsiębiorstwa inwestują w rozwój nowoczesnych technologii. Poniesienie nakładów pozwalających na implementację innowacji w procesie produkcyjnym lub usługowym stwarza szerokie możliwości uzyskania przewagi na rynku. Ponadto przyczynia się do uzyskania oszczędności oraz efektywności produkcyjnej.

Wsparcie skierowane do sektora MŚP powinno być również zogniskowane na finansowaniu zasobów (m.in. infrastruktury i wyposażenia) umożliwiających tworzenie nowych miejsc pracy oraz na wsparciu doradczym prowadzonej działalności – w tym w zakresie pozyskiwania zewnętrznego kapitału na inwestycje. Przedsiębiorcy w regionie, w dalszym ciągu oczekują możliwości finansowania inwestycji, które służyć będą wzrostowi ich konkurencyjności, zmniejszeniu kapitałochłonności i energochłonności swojej produkcji lub usług. Poprzez prowadzone inwestycje oraz wsparcie IOB i doradztwo przedsiębiorcy będą mogli skuteczniej konkurować.

Instytucje otoczenia biznesu (IOB)

W województwie lubuskim w dalszym ciągu notuje się niskie wykorzystanie oferty instytucji okołobiznesowych przez sektor MŚP. Wsparcie skierowane do instytucji otoczenia biznesu (IOB), wspomagających MŚP, powinno przełożyć się na powstawanie większej liczby silnych przedsiębiorstw. Infrastruktura tworzona dla rozwijających się podmiotów gospodarczych powinna umożliwić stabilny, systematyczny wzrost i ugruntować pozycję na silnie konkurencyjnym rynku lubuskich MŚP. Faktyczne włączenie się w sieć IOB daje szansę na pełniejszy rozwój oraz uzyskanie kompleksowego wsparcia ze strony różnych instytucji, w tym publicznych. MŚP dzięki takiej współpracy może pozyskać użyteczną wiedzę, która jest kosztowna i niemożliwa do pozyskania w krótkim czasie. Ponadto w przeciwieństwie do dużych podmiotów gospodarczych, które mają codziennie dostęp do znacznie większej liczby pracowników o zróżnicowanych kwalifikacjach i kompetencjach, małe podmioty nie mogą szybko pozyskać specjalistycznego wsparcia doradczego. Korzystanie z usług certyfikowanych, wyskospecjalistycznych IOB może w dużym stopniu zaspokoić te potrzeby. W związku tym istotną będzie aktywność samych instytucji otoczenia biznesu, która powinna być większa niż obecnie, a jakość ich usług powinna systematycznie wzrastać. Instytucje te powinny wyrastać na animatorów działalności MŚP w województwie lubuskim. Dlatego też niezbędne jest podnoszenie jakości usług oferowanych przez IOB. Wyznacznikiem wartości instytucji wspierających biznes powinny być usługi certyfikowane, adekwatne do potrzeb oraz stymulujące rozwój.

Instrumenty Inżynierii Finansowej

Wsparcie sektora MŚP w postaci oferty produktów Inżynierii Finansowej umożliwi rozwój samych MŚP, uelastyczni ich proces inwestycyjny, może znacząco przyczynić się do niwelowania bariery, jaką jest brak dostępu do kapitału. Przez różnorodną ofertę podmiotów dystrybuujących kapitał w ramach IIF, na regionalnym rynku zwiększy się ilość pieniądza niezbędnego do rozbudowy przedsiębiorstw i konkurowania z podmiotami z kraju i zagranicy. Jak wykazano w analizie SWOT, niedostateczny dostęp do kapitału inwestycyjnego jest jednym z głównych problemów MŚP w regionie.

Wsparcie za pomocą Instrumentów Inżynierii Finansowej będzie zasadne tam, gdzie zidentyfikowano nieprawidłowości rynku lub nieoptymalny poziom inwestycji. Środki te mają spowodować osiągnięcie maksymalnego poziomu dźwigni finansowej, przy najlepszej dla podmiotu formie finansowania. Dlatego też, planuje się zwiększenie aktywności instytucji zajmujących się dystrybucją ww. instrumentów. W obszarach, w których zostanie zdiagnozowany deficyt ilościowy lub jakościowy usług w zakresie IIF, ważną inicjatywą będzie powstanie nowych instytucji zaangażowanych w ich świadczenie. Wsparcie takich działań spowoduje zwiększenie atrakcyjności oferty dotychczas dostępnej na rynku oraz zwiększenie aktywności już istniejących podmiotów i instytucji.

Klasy

Kolejnym czynnikiem wpływającym na rozwój przedsiębiorstw i przedsiębiorczości w regionie są inicjatywy klastrowe. Konieczne jest, aby powiązania przedsiębiorstw, organizacji wspierających, naukowych, badawczo-rozwojowych pozytywnie wpłynęły na rozwój innowacyjności i konkurencyjności uczestników tych powiązań. Wsparcie powinno zostać skierowane w kilka obszarów działalności klastrów: umiędzynarodowienie przedsiębiorstw, działalność badawczo-rozwojowa, podniesienie jakości kapitału ludzkiego w lubuskich przedsiębiorstwach. Klasy powinny być katalizatorem rozwoju ich członków, powinny umożliwiać wymianę i przepływ wiedzy w ramach skupisk działalności podmiotów tworzących klaster. Istotne jest także nieograniczanie się wyłącznie do miękkich działań na rzecz członków inicjatywy klastrowej (doradztwo, szkolenia). Ważne jest również wspólne inwestowanie, stworzenie oferty handlowej (produktowej, usługowej), która angażuje potencjał wszystkich członków klastra. Sprawne funkcjonowanie klastrów będzie istotnym działaniem w kontekście realizacji celów OP 3.

Działalność B+R

W dalszym ciągu przedsiębiorcy województwa nie współpracują z jednostkami sfery badań i rozwoju. Relacje te na terenie województwa są niewystarczające i wpływają na niską implementację innowacyjnych rozwiązań w biznesie, na co wskazuje również analiza SWOT. Dlatego też dostępność różnych źródeł finansowania, w tym środków prywatnych oraz pomocowych powinna wspomóc proces transferu technologii i wiedzy ze sfery B+R do przedsiębiorstw. Z drugiej strony podmioty B+R nie przedstawiają swojej oferty, tak aby zaistnieć w świadomości przedsiębiorców. Można zauważyć jedynie incydentalny kontakt obu środowisk. Jednostki sektora B+R przez przedsiębiorców odbierane są jako podmioty niezaangażowane w rozwiązywanie rzeczywistych problemów związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. Natomiast przedsiębiorcy nie dostrzegają korzyści, jakie może przynieść współpraca obu środowisk. Dlatego też pożądana jest zmiana tej sytuacji. Pozwoli ona znacząco wpłynąć na wielkość nakładów ponoszonych na innowacje, które w województwie są niewystarczające, a w skali kraju jedne z najniższych.

Podmioty ekonomii społecznej

Ważne jest również tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi adaptacyjnych form zatrudnienia, w tym w sektorze ekonomii społecznej, która łącząc cele społeczne z ekonomicznymi stanowi skuteczny

instrument aktywizacji osób doświadczających trudności związanych z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy. Duże znaczenie ma wspieranie, budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury przedsiębiorstw społecznych, oraz finansowanie działań promocyjnych. W tym kontekście kluczowe znaczenie ma rozwój przedsiębiorczości społecznej i podmiotów działających w jej otoczeniu, które zdecydują się na założenie podmiotów ekonomii społecznej tworząc tym samym miejsca pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Jednym z istotnych obszarów wsparcia będą dotacje inwestycyjne dla podmiotów ekonomii społecznej tak, by umocnić pozycję przedsiębiorstw społecznych na rynku i poprawić ich konkurencyjność. Trwałość przedsiębiorstw społecznych jest warunkiem niezbędnym poprawy sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które zdecydowały się na ten rodzaj integracji zawodowej i społecznej.

Zgodnie z zapisami *Założeń Umowy Partnerstwa* na realizację celu 3. będą miały wpływ działania wdrażane w innych celach tematycznych. Głównie w celu 10. (poprawa otoczenia regulacyjnego dla przedsiębiorców). Znaczenie będą miały także działania z celów: 1. (wsparcie dla innowacyjnych przedsiębiorstw) oraz 2. (wsparcie dla przedsiębiorstw w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych). Równie istotne dla realizacji tego celu będą działania w ramach celu 8. związane z rozwijaniem kompetencji umożliwiającym przedsiębiorcy dostosowywanie się do zmian.

Cel 3. będzie realizowany w większości na poziomie regionalnym, ze względu na lepsze dopasowanie wsparcia do potrzeb rozwojowych przedsiębiorstw, wynikających z inteligentnej specjalizacji oraz regionalnych potencjałów.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 3.**: Podnoszenie konkurencyjności MŚP oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 3.1 promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczość;
- PI 3.2 opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji;
- PI 3.3 wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług;
- PI 3.4 wspieranie zdolności MŚP w zaangażowanie się w proces wzrostu ekonomicznego i innowacji;
- PI 3.5 wspieranie zdolności przystosowania się przedsiębiorstw i pracowników oraz zwiększenie inwestycji w kapitał ludzki (realizacja PI uzależniona od podziału środków pochodzących z EFRR oraz EFS w ramach danej osi priorytetowej);
- PI 9.3 wspieranie przedsiębiorstw społecznych.**

Typy działań:

- rozwój MŚP,
- rozwój instytucji otoczenia biznesu (IOB);
- **rozwój ekonomii społecznej.**

Typy projektów:

- wsparcie rozwoju MŚP,
- wsparcie innowacyjnych przedsięwzięć realizowanych przez MŚP,
- wsparcie działań inwestycyjnych w MŚP poprzez Instrumenty Inżynierii Finansowej (IIF),
- rozwój i poszerzenie oferty podmiotów działających w sferze Inżynierii Finansowej, w tym w ramach projektów pilotażowych,
- promocja oferty MŚP na arenie krajowej i zagranicznej w zakresie inteligentnej specjalizacji województwa, również w ramach projektów systemowych,
- działania w zakresie ułatwiania i upowszechniania internacjonalizacji działalności MŚP,
- doradztwo i rozwój, w tym wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP,
- rozwój i wsparcie instytucji otoczenia biznesu (IOB),
- wsparcie celowe IOB na poszerzenie oferty i jakości oferowanych usług, również w ramach projektów systemowych (m.in. certyfikowane programy doradcze dla biznesu, wyjazdy studyjne dedykowane określonym branżom, związane m.in. z inteligentnymi specjalizacjami),
- rozwój i promowanie powiązań klastrowych jako instytucji wsparcia innowacyjności MŚP, w tym w ramach projektów pilotażowych,
- wzrost kwalifikacji i kompetencji zawodowych pracowników przedsiębiorstw MŚP⁴⁵,
- rozwój MŚP poprzez wsparcie szkoleniowe właścicieli i personelu zarządzającego przedsiębiorstwem w celu rozwoju innowacyjności przedsiębiorstwa, wzrostu konkurencyjności⁴⁶,
- dotacje inwestycyjne dla podmiotów ekonomii społecznej.

Główni beneficjenci:

- przedsiębiorcy (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa),
- klastry,
- podmioty z obszaru Inżynierii Finansowej,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- jednostki naukowe,
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną,
- organizacje pozarządowe (działające w zakresie wsparcia sektora MŚP i posiadające odpowiedni zapis w statucie),
- uczelnie/szkoły wyższe,
- instytucje otoczenia biznesu (IOB),
- partnerzy w ramach beneficjentów priorytetu,
- podmioty ekonomii społecznej.

⁴⁵ Typ projektu realizowany w ramach crossfinancingu.

⁴⁶ j.w.

Oś Priorytetowa 4. Budowa gospodarki niskoemisyjnej w regionie.

Celem głównym OP 4. jest *przejdzie na gospodarkę niskoemisyjną poprzez wykorzystanie odnawialnych źródeł energii i wzrost efektywności energetycznej.*

Cele szczegółowe:

- Poprawa jakości powietrza poprzez ograniczenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery.
- Zwiększenie udziału produkcji energii z OZE.
- Rozwój inwestycji z zakresu efektywności energetycznej.

Efektywna energia

Realizacja Osi Priorytetowej, w odpowiedzi na zdiagnozowane w analizie SWOT problemy, przyczyni się do wykorzystania lokalnych zasobów poprzez zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na terenie województwa lubuskiego oraz umożliwienie ich przyłączenia do sieci energetycznych. Powyższe pozwoli na dywersyfikację źródeł oraz kierunków dostaw energii, zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery oraz dalszy rozwój energetyki w kierunku zrównoważonym, zwiększającym bezpieczeństwo energetyczne regionu. Jednocześnie wprowadzenie nowoczesnych procesów w gospodarce regionu, mających za zadanie racjonalizację zużycia energii, pozwoli na redukcję niskosprawnych i wysoko emisyjnych systemów wytwarzania energii, zmniejszenie strat na przesyłce, a także wykorzystanie własnych źródeł, w tym OZE, pozwalających na częściowe uniezależnienie się od dostaw zewnętrznych, zwiększając pewność zasilania, istotną dla procesów produkcyjnych. Jak wskazuje analiza SWOT, efektywność energetyczna podmiotów publicznych i przedsiębiorstw znajduje się na niezadowalającym poziomie. Efektywność energetyczna przedsiębiorstw realizowana m.in. poprzez zastosowanie nowoczesnych energooszczędnych systemów i urządzeń ma kluczowe znaczenie dla ich konkurencyjności i jest najważniejszym filarem budowy gospodarki niskoemisyjnej. Działania z zakresu efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej oraz mieszkalnych, polegające na ich kompleksowej modernizacji energetycznej wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne, będą miały istotny wpływ na efektywne wykorzystanie energii i uzyskanie wymiernych oszczędności, w tym zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery. Dalszy rozwój rozproszonych źródeł energii oraz racjonalne wykorzystanie energii to istotny komponent zrównoważonego rozwoju, który przyniesie wymierne efekty ekologiczno–energetyczne. Przedsięwzięcia związane z ograniczaniem niskiej emisji powinny być realizowane w pierwszym rzędzie na obszarach o przekroczonych normach czystości powietrza lub na obszarach zagrożonych przekroczeniem tych norm, zgodnie z przyjętymi przez właściwe gremia Programami Ochrony Powietrza. Jako istotny element działań związanych z przejściem na gospodarkę niskoemisyjną należy uznać rozwój ekologicznego transportu publicznego. Zakłada się, że dzięki realizacji powyższych zadań inwestycyjnych na terenie województwa lubuskiego stworzone zostaną wysokosprawne systemy energetyczne, zapewniające optymalne wykorzystanie niezbędnych surowców i infrastruktury. Zarówno w gospodarce, jak i budownictwie zastosowane zostaną rozwiązania energooszczędne, pozwalające na ograniczenie zużycia energii i obniżenie wielkości emisji substancji zanieczyszczających do powietrza. Gospodarowanie zasobami energetycznymi odbywać będzie się w sposób racjonalny, ze szczególnym uwzględnieniem efektywności energetycznej.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 4.: Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach** oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 4.1. promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii;
- PI 4.2. promowanie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE przez przedsiębiorstwa;
- PI 4.3. wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w sektorze publicznym i mieszkaniowym;
- PI 4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych;
- PI 4.7. promowanie wysokosprawnej kogeneracji energii cieplnej i elektrycznej w oparciu o popyt na użytkową energię ciepłą.

Typy działań:

- wytwarzanie energii cieplnej i elektrycznej z odnawialnych źródeł energii oraz kogeneracji, w tym ograniczenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery związanej z wytwarzaniem i wykorzystaniem energii cieplnej i elektrycznej,
- ograniczanie niskiej emisji w ośrodkach zurbanizowanych, w tym także pochodzącej ze środków transportu publicznego,
- ograniczanie emisji zanieczyszczeń do atmosfery poprzez poprawę efektywności energetycznej w sektorze MŚP oraz istniejących **objektach użyteczności publicznej**⁴⁷ i mieszkaniowych.

Typy projektów:

- budowa nowoczesnych lokalnych źródeł OZE, w tym małych źródeł wytwarzania energii z OZE, wpisujących się w rozwój generacji rozproszonej,
- budowa źródeł skojarzonego wytwarzania energii elektrycznej i cieplnej lub przebudowa jednostek wytwórczych na układy skojarzone,
- eliminacja niskiej emisji w terenach zurbanizowanych – włączanie obiektów do scentralizowanego systemu zaopatrzenia w ciepło, zmiana sposobu ogrzewania (przejście z ogrzewania węglowego na niskoemisyjne) wymiana urządzeń grzewczych na niskoemisyjne, działania zmierzające do ograniczenia stężenia pyłu zawieszonego,
- modernizacja floty transportu publicznego na terenach zurbanizowanych pod kątem ograniczenia emisji spalin oraz rozwoju ekologicznego transportu publicznego,
- budowa układów odzysku ciepła z wywiewanego powietrza wentylacyjnego (rekuperacji) w nowobudowanych obiektach użyteczności publicznej oraz poddawanych gruntownej renowacji,
- działania proefektywnościowe w sektorze MŚP mające na celu zmniejszenie strat i zużycia energii oraz przejście na konkurencyjną gospodarkę niskoemisyjną,
- modernizacja systemów oświetlenia ulic pod kątem zmniejszenia zużycia energii elektrycznej, w tym z wykorzystaniem OZE,
- budowa inteligentnych energooszczędnych systemów oświetlenia w budynkach użyteczności publicznej,
- **kompleksowa termomodernizacja regionalnych obiektów użyteczności publicznej**,
- termomodernizacja obiektów mieszkaniowych⁴⁸,

⁴⁷ Interwencja uzależniona od ostatecznych zapisów linii demarkacyjnej.

- wspieranie inwestycji z zakresu budownictwa pasywnego,
- inwestycje z zakresu modernizacji i/lub rozwoju lokalnych sieci energetycznych umożliwiające zmniejszenie strat na przesyłach oraz/ lub przyłączanie odnawialnych źródeł energii.

Główni beneficjenci:

- przedsiębiorcy (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa),
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) i ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- spółki prawa handlowego będące własnością JST,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- uczelnie/szkoły wyższe,
- jednostki naukowe,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- instytucje kultury,
- właściciele/zarządcy budynków mieszkalnych.

Oś Priorytetowa 5. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa zarządzania ryzykiem.

Celem głównym OP 5. jest **poprawa bezpieczeństwa regionu poprzez zwiększenie skuteczności rozwiązań w zakresie zapobiegania zagrożeniom.**

Cele szczegółowe:

- Poprawa stanu bezpieczeństwa w regionie poprzez stałe podnoszenie poziomu wyposażenia służb ratowniczych w sprzęt do likwidacji skutków nadzwyczajnych zagrożeń.
- Zwiększenie bezpieczeństwa powodziowego w regionie.

Adaptacja do zmian klimatu i zarządzanie bezpieczeństwem

Obserwowane w ostatnich latach nasilenie zjawisk pogodowych o gwałtownym charakterze przyczynia się do wzrostu zagrożenia dla ludzi i mienia czego efektem są: liczne podtopienia, lokalne powodzie o gwałtownym przebiegu, zniszczenia obiektów budowlanych itp. Wzrastające natężenie ruchu drogowego i kolejowego, przewożenie niebezpiecznych ładunków mogą w przypadku zdarzeń drogowych, katastrof przyczynić się do poważnego skażenia środowiska. Częstym pojawiającym się zagrożeniem dla rzek i zbiorników wodnych są zanieczyszczenia szkodliwymi substancjami, w tym ropopochodnymi. Analizując ww. zagrożenia należy stwierdzić, iż niezwykle istotny jest rozwój metod i narzędzi niezbędnych do analizy stanu środowiska oraz możliwości wystąpienia zagrożeń – umożliwi to stworzenie systemu szybkiego reagowania. Konieczne jest także wsparcie jednostek ratowniczo – gaśniczych w specjalistyczny sprzęt do zwalczania skutków nadzwyczajnych zdarzeń. Wsparciem objęte byłyby służby funkcjonujące w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym (KSRG).

Realizacja projektów w ramach priorytetu przyczyni się także do zwiększenia bezpieczeństwa powodziowego, zwłaszcza w obszarach silnie zabudowanych, poprzez budowę i modernizację istniejących urządzeń zapobiegających powodzi (wały przeciwpowodziowe, stacje pomp itp.). Planowana jest także realizacja zadań wynikających z programu retencji wód: zwiększanie pojemności istniejących zbiorników, budowa nowych, w tym „suchych” zbiorników retencyjnych.

⁴⁸ Należy ustalić demarkację kwotową, np. minimalna i maksymalna wartość zadania.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 5.: Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem** oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

PI 5.2. promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi.

Typy działań:

- budowa infrastruktury specjalistycznych służb ratownictwa technicznego i przeciwpożarowego,
- wyposażenie specjalistycznych służb ratownictwa technicznego i przeciwpożarowego w specjalistyczny sprzęt do zapobiegania oraz zwalczania skutków powodzi i nadzwyczajnych zagrożeń.

Typy projektów:

- zakup specjalistycznego sprzętu ratownictwa technicznego dla jednostek funkcjonujących w KSRG,
- modernizacja wałów przeciwpowodziowych,
- rozbudowa zbiorników retencyjnych pod kątem zwiększenia ich pojemności,
- budowa zbiorników retencyjnych, „suchych” zbiorników retencyjnych, polderów zalewowych,
- zakup specjalistycznego sprzętu ochrony przed powodzią.

Główni beneficjenci⁴⁹:

- Państwowa Straż Pożarna,
- Ochotnicza Straż Pożarna – jednostki ujęte w KSRG,
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) odpowiedzialne za realizację zadań z zakresu ochrony przed powodzią,
- państwowe jednostki budżetowe odpowiedzialne za realizację zadań z zakresu ochrony przed powodzią.

Oś Priorytetowa 6. Ochrona środowiska oraz efektywne wykorzystywanie zasobów naturalnych i kulturowych.

Celem głównym OP 6. jest **ochrona i poprawa stanu środowiska przyrodniczego oraz ochrona dziedzictwa kulturowego.**

Cele szczegółowe:

- Poprawa stanu środowiska w regionie.
- Podniesienie poziomu podstawowych standardów życia mieszkańców.
- Odnowa i ponowne wykorzystanie terenów zdegradowanych.
- Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu.

⁴⁹ Ostateczna lista Beneficjentów zostanie ustalona po zatwierdzeniu linii demarkacyjnej.

Środowisko

Troska o stan środowiska i inicjatywy zmierzające do jego poprawy są nieodzownym elementem zrównoważonego rozwoju. Działania w tym zakresie powinny stanowić kontynuację zadań już podjętych w perspektywie finansowej 2007-2013, co w połączeniu z analizą SWOT, pozwala zdefiniować obszary deficytowe i w odpowiedni sposób zaprojektować koncentrację środków.

Niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym zarówno na stan środowiska, jak i na poprawę jakości życia mieszkańców jest gospodarka wodno-ściekowa. Jak pokazuje analiza SWOT sytuacja w naszym regionie jest zadowalająca, szczególnie na obszarach miast. Niemniej jednak kontynuacja wsparcia jest niezbędna w celu kompleksowego uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej na terenie całego województwa. Realizacja projektów przyczyni się do zwiększenia liczby mieszkańców objętych zbiorczym systemem zaopatrzenia w wodę i odbioru ścieków. W ramach priorytetu realizowane będą również zadania związane z gospodarką ściekową w obszarach o rozproszonej zabudowie, przy zastrzeżeniu, że zostanie zapewniony poziom oczyszczania ścieków przewidziany dla aglomeracji, a przyjęty system odbioru będzie gwarantował zachowanie zasady – zanieczyszczający płaci.

Odpowiedzią na zdiagnozowane w analizie SWOT deficyty w obszarze gospodarki odpadami będzie realizacja kluczowych inwestycji w szczególności wynikających z dyrektywy odpadowej i dyrektywy składowiskowej, zadań związanych z gospodarką odpadami komunalnymi (ze zwróceniem szczególnej uwagi na odpady ulegające biodegradacji i niebezpieczne), zgodnie z hierarchią postępowania z odpadami (kolejno: zapobieganie powstawaniu odpadów, przygotowanie do ponownego użycia, recykling, odzysk energii). W ramach gospodarki odpadami realizowane będą zadania przyczyniające się do ograniczenia ilości odpadów poddawanych składowaniu. Zadania te realizowane będą w instalacjach posiadających status Regionalnych Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK), wg Wojewódzkiego Programu Gospodarki Odpadami, lub takich, które w wyniku realizacji przedsięwzięcia uzyskają status RIPOK.

Zadania związane z gospodarką odpadową będą obejmowały również przedsięwzięcia dotyczące rozwoju selektywnej zbiórki odpadów (system zbierania u źródła, linie sortownicze w Zakładach Zagospodarowania Odpadów → zbiórka – segregacja – przekazanie odpadów do odzysku), unieszkodliwiania odpadów, a także instalacje do wytwarzania paliwa alternatywnego i energetycznego wykorzystania odpadów.

W tym kontekście niezwykle istotne jest również rozbudzanie świadomości ekologicznej oraz kształtowanie zrównoważonych postaw konsumenckich, poprzez kampanie edukacyjne. Program przyczyni się do stworzenia warunków (zaplecze lokalowe, wsparcie merytoryczne) do prowadzenia edukacji ekologicznej.

Wsparcie zaplanowane w ramach 6. Osi Priorytetowej odpowiada zdefiniowanym obszarom deficytowym w zakresie poprawy jakości środowiska miejskiego, w tym w zakresie czystości powietrza, szczególnie poprzez działania na rzecz MŚP oraz rekultywację terenów przemysłowych.

Utrzymanie wysokich standardów ekologicznych związane jest także z ochroną przyrody i krajobrazu. W ramach Osi Priorytetowej wspierane będą działania związane z postanowieniami ustawy o ochronie przyrody oraz funkcjonowaniem obszarów sieci NATURA 2000. Ponadto realizowane będą przedsięwzięcia zmierzające do zachowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

Kultura

Ważnym obszarem interwencji w ramach Osi Priorytetowej, jednocześnie odpowiadającym wyzwaniom zdefiniowanym w analizie SWOT, jest ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego. Na poziomie RPO będą realizowane działania wynikające z regionalnych i lokalnych strategii rozwoju, przyczyniające się w istotny i określony sposób do dywersyfikacji lokalnej gospodarki (turystyka, produkt lokalny, działania na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego w odniesieniu do obszarów miejskich i wiejskich).

Wsparcie zadań w tym obszarze powinno być ukierunkowane głównie na inteligentne projekty z zakresu kultury, budujące kreatywność, jako element działań związanych z innowacyjnymi rozwiązaniami, cyfryzacją, przedsiębiorczością oraz sferą rozwoju kapitału ludzkiego.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 6.: Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów** oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 6.1. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego;
- PI 6.2. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego;
- PI 6.3. ochrona i promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- PI 6.4. ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury;
- PI 6.5. działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, rekultywację terenów przemysłowych i redukcję zanieczyszczenia powietrza.

Typy działań:

- budowa i rozbudowa infrastruktury komunalnej związanej z gospodarką wodno – ściekową i gospodarowaniem odpadami,
- rekultywacja terenów przemysłowych i powojkowych w celu przywrócenia ich pierwotnego stanu (dofinansowanie podmiotów nie będących sprawcą degradacji),
- wsparcie inwestycji w zakresie poprawy stanu środowiska w miastach,
- budowa i rozbudowa ośrodków edukacji ekologicznej, wsparcie systemów monitorowania i informowania o środowisku,
- poprawa jakości i dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego w regionie.

Typy projektów:

- budowa i rozbudowa systemów zaopatrzenia w wodę i oczyszczania ścieków w aglomeracjach 2 – 15 tys. RLM, w tym systemów funkcjonujących w obszarach o rozproszonej zabudowie,
- rozbudowa i modernizacja systemów zbiórki i zagospodarowania odpadów komunalnych obsługujących do 150 tys. użytkowników, realizacja zadań zgodnych z WPGO,
- rekultywacja terenów przemysłowych,
- wsparcie inwestycji w zakresie poprawy jakości powietrza dla sektora MŚP,
- zakup sprzętu w celu monitorowania poziomu hałasu w miastach oraz pomiaru zanieczyszczeń,
- ochrona i zachowanie obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego,
- budowa, przebudowa instytucji kultury, dostosowanie do działalności kulturalnej (w tym zakup sprzętu oraz trwałego wyposażenia),
- wsparcie działalności gospodarczej wykorzystującej lokalne zasoby przyrodnicze i jej promocja.

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) i ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- spółki prawa handlowego będące własnością JST,
- przedsiębiorcy (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa), w tym realizujący zadania ujęte w WPGO,
- organizacje pozarządowe,
- stowarzyszenia,
- Lasy Państwowe,
- państwowe jednostki budżetowe realizujące zadania z zakresu monitoringu środowiska,
- uczelnie/szkoły wyższe,
- jednostki naukowe,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- instytucje kultury.

Oś priorytetowa 7. Transport.

Celem głównym OP 7. jest **wzrost atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubuskiego poprzez poprawę przepustowości i sprawności infrastruktury transportowej w regionie.**

Cele szczegółowe:

- Poprawa przepustowości i sprawności infrastruktury transportowej w województwie.
- Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej województwa.
- Wzrost atrakcyjności transportu zbiorowego i znaczenia indywidualnej mobilności aktywnej.
- Pełne włączenie regionu w transeuropejskie sieci transportowe.
- Wzrost udziału transportu intermodalnego w przewozach towarowych.
- Poprawa stanu środowiska oraz środowiskowych warunków życia.

Transport

Rozwój sektora transportu leży w strategicznym interesie województwa lubuskiego. Stworzenie podstaw dla wysokiej mobilności mieszkańców, a także sprawnego i bezpiecznego przepływu towarów i energii, w oparciu o efektywnie funkcjonujące (inteligentne) sieci i systemy infrastrukturalne sprzyjające przestrzennemu równoważeniu procesów rozwojowych, jest jednym z elementów warunkujących stabilny, zrównoważony i długofalowy postęp. Służyć on będzie, z jednej strony, ewolucji społeczno-gospodarczej poprzez wymianę ekonomiczną i cywilizacyjną wewnątrz kraju, z drugiej – zwiększy dynamikę kontaktów międzynarodowych, także tych, które wiążą się z funkcjami tranzytowymi. Przygotowana w kontekście celów tematycznych wskazanych w pakiecie legislacyjnym UE analiza SWOT pokazuje m.in. niezadowalający stan techniczny dużej części dróg wszystkich kategorii, brak odpowiedniego skomunikowania dróg lokalnych z ciągami ekspresowymi i autostradowymi, zdegradowaną infrastrukturę kolejową czy niewystarczający udział transportu publicznego w ruchu drogowym. W związku z powyższym w ramach Osi Priorytetowej 7. przewidziano do realizacji inwestycje, dotyczące: budowy oraz modernizacji infrastruktury drogowej o znaczeniu regionalnym, modernizacji infrastruktury transportu publicznego wraz z infrastrukturą towarzyszącą, modernizacji

infrastruktury kolejowej oraz infrastruktury transportu wodnego. Rozbudowa powiązań drogowych miast wojewódzkich z ośrodkami regionalnymi oraz między miastami powiatowymi a ośrodkami gminnymi jest jednym z elementów efektywnego zarządzania przestrzenią jak również narzędziem aktywizacji obszarów o nie w pełni uruchomionych potencjałach. Projekty w zakresie infrastruktury transportowej będą realizowane zgodnie z działaniami zaplanowanymi na poziomie kraju i Unii Europejskiej. Równie ważne z punktu widzenia dokumentów strategicznych jest zwiększenie liczby połączeń transgranicznych z Niemcami, zmiana jakości i częstość połączeń komunikacji publicznej, w szczególności obszarów wiejskich z większymi miastami oraz rewitalizacja i budowa infrastruktury służącej do transportu wodnego (porty, przystanie, tory wodne). W obszarze inwestycji transportowych celem będzie zakończenie realizacji rozbudowy podstawowej sieci transportowej umożliwiającej sprawne przewozy towarów i osób przy użyciu różnych rodzajów transportu, z uwzględnieniem ekologicznych właściwości transportu szynowego i wodnego.

W celu poprawy konkurencyjności i dostępności regionu lubuskiego oraz wzrostu znaczenia i wartości Portu Lotniczego Zielona Góra w Babimoście na polskiej i europejskiej mapie lotnisk, niezbędna jest kontynuacja inwestycji związanych z rozbudową i modernizacją infrastruktury lotniska. Pozwoli to na lepsze skomunikowanie regionu z miastami w Polsce i Europie.

Zgodnie z zapisami *Założeń Umowy Partnerstwa* na poziomie regionalnym interwencja w ramach celu 7 zostanie skoncentrowana na inwestycjach włączających regionalne połączenia do sieci TEN-T oraz poprawiające bezpieczeństwo na tych drogach. Cel ten będzie realizowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Funduszu Spójności.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 7.:** *Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych* oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T;
- PI 7.3. rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne;
- PI 7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego.

Typy działań:

- infrastruktura transportu drogowego,
- infrastruktura transportu kolejowego,
- infrastruktura transportu wodnego,
- infrastruktura transportu lotniczego,
- infrastruktura transportu publicznego.

Typy projektów:

- inwestycje z zakresu budowy i modernizacji infrastruktury transportu publicznego, połączone z zakupem taboru,
- inwestycje w rozwiązania sprzyjające podniesieniu bezpieczeństwa transportu i poprawie przepustowości ruchu, m. in. poprzez stosowanie nowoczesnych rozwiązań i technik zarządzania i monitorowania ruchu,

- modernizacja istniejącej infrastruktury kolejowej w tym:
  - modernizacja kolejowej infrastruktury dworcowej,
  - zakup taboru,
  - modernizacja linii kolejowych,
- inwestycje związane z rozwojem inteligentnych systemów transportowych,
- inwestycje w rozbudowę regionalnej infrastruktury drogowej, w tym budowa i modernizacja przepraw mostowych w ciągach komunikacyjnych,
- inwestycje w rozbudowę i budowę infrastruktury transportu wodnego w tym:
  - modernizacja i budowa portów, przystani, torów wodnych,
  - zakup taboru rzeczno-żeglarskiego.
- inwestycje z zakresu rozbudowy i modernizacji infrastruktury transportu lotniczego (Port Lotniczy Zielona Góra w Babimoście).

Główni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną,
- spółki prawa handlowego będące własnością JST,
- pozostałe jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną.

Oś priorytetowa 8. Rynek pracy i mobilność pracowników.

Celem głównym OP 8. jest *podniesienie poziomu aktywności zawodowej mieszkańców regionu oraz adaptacyjności przedsiębiorstw i pracowników do zmian zachodzących w gospodarce.*

Cele szczegółowe:

- Poprawa adaptacyjności przedsiębiorstw i ich pracowników oraz dostosowanie kwalifikacji i umiejętności osób pracujących do potrzeb rynku pracy.
- Podniesienie poziomu aktywności zawodowej mieszkańców regionu.
- Podniesienie zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez zatrudnienia, w tym osób znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji na rynku pracy.
- Podniesienie konkurencyjności regionu poprzez wzrost liczby miejsc pracy, mobilności zawodowej, poprawę dostępu do zatrudnienia oraz wydłużenie aktywności zawodowej mieszkańców regionu.

Wzrost i utrzymanie zatrudnienia

Realizacja Osi Priorytetowej przyczyni się do podniesienia poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo oraz adaptacyjności przedsiębiorstw i pracowników do zmian zachodzących w gospodarce. Zjawisko bezrobocia powoduje konieczność podejmowania szeregu działań mających na celu zapobieganie mu, a także łagodzenie jego skutków. Realizacja Osi Priorytetowej ma na celu wsparcie szeroko rozumianego rynku pracy. Z jednej strony wsparcie będzie kierowane do osób pozostających bez zatrudnienia, w tym osób bezrobotnych, nieaktywnych i biernych zawodowo. Z drugiej strony będą realizowane działania ukierunkowane na wsparcie przedsiębiorstw i ich pracowników w celu utrzymania miejsc pracy, poprawy warunków pracy, a także bieżącego

dostosowywania kwalifikacji zawodowych osób pracujących do zmieniających się potrzeb pracodawców i warunków rynku. Takie działanie jest kompleksowe i nierozzerwalne.

Działania realizowane na rzecz osób poszukujących pracy i nieaktywnych zawodowo będą miały na celu diagnozę ich potrzeb zawodowych, udzielenie pomocy w uzyskaniu niezbędnych kwalifikacji, wsparcie w zdobyciu doświadczenia zawodowego i wejście bądź powrót na rynek pracy. Kompleksowość planowanych działań ma zapewnić skuteczne i długotrwałe ich efekty. W grupie docelowej znajdują się osoby wymagające szczególnego wsparcia. Należą do nich przede wszystkim kobiety, osoby młode, starsze, długotrwałe bezrobotne oraz niepełnosprawne. Katalog osób znajdujących się w szczególnie niekorzystnej sytuacji na rynku pracy jest katalogiem otwartym, co umożliwi elastyczne reagowanie na potrzeby zdiagnozowane ad-hoc.

Grupą osób, do których wsparcie będzie kierowane osobnym strumieniem, to osoby młode. Potrzeba wspierania młodych osób wynika z diagnozy ich sytuacji na rynku pracy. Osoby młode z uwagi na wiek i brak doświadczenia zawodowego mają utrudniony start na rynku pracy, z drugiej zaś strony są grupą o strategicznym znaczeniu dla rozwoju rynku pracy.

Jak wynika z analizy SWOT, przedsiębiorcy, w tym w szczególności mikroprzedsiębiorcy, mają utrudniony dostęp do zewnętrznego finansowania, w tym do inwestowania w poprawę jakości kadr. Procesy modernizacyjne i adaptacyjne wymuszają konieczność ciągłej aktualizacji, podnoszenia i zmiany kwalifikacji oraz umiejętności pracowników. Ponadto osoby poszukujące alternatywy do pracy w ramach etatu i chcące rozpocząć własną działalność gospodarczą, również napotykają przeszkody związane z finansowaniem swojej działalności. Rozwój przedsiębiorczości stanowi jedną z form skutecznego przeciwdziałania bezrobociu, podnoszenia poziomu aktywności zawodowej społeczeństwa, a także stymulowania rozwoju ekonomicznego i społecznego regionów. Istniejące podmioty wspomagające osoby chcące rozpocząć działalność gospodarczą nie posiadają wystarczającego potencjału, aby wspomóc przedsiębiorstwa na pierwszym etapie rozwoju. Odpowiedzią na tak zdefiniowane obszary wymagające interwencji jest realizacja 8. Osi Priorytetowej.

Uzupełnieniem dla podmiotów gospodarki rynkowej są przedsiębiorstwa ekonomii społecznej. Wskazują one, wraz z instytucjami wspierającymi tego typu działalność, kierunki rozwoju zawodowego mieszkańcom regionu mniej zaradnym na rynku pracy, jednocześnie posiadającym ogromny potencjał do własnego rozwoju. Przedsiębiorczość społeczna, jako narzędzie aktywizacji zawodowej jest wykorzystywana w niewystarczającym zakresie.

Ważnym elementem realizacji całego Programu jest zachowanie równości szans kobiet i mężczyzn. Grupą znajdującą się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy są kobiety powracające na rynek pracy po okresie dezaktywizacji związanej z opieką nad dzieckiem, jak również po okresie opieki nad osobami zależnymi. Dlatego niezwykle ważne jest stworzenie warunków do godzenia ról rodzinnych i zawodowych, m.in. poprzez wsparcie tworzenia i funkcjonowania instytucji opieki nad małymi dziećmi i osobami starszymi.

Zmieniająca się struktura demograficzna oraz idące za nią zmiany w przepisach krajowych dotyczących określenia minimalnego wieku emerytalnego, wymuszają konieczność podjęcia działań mających na celu wydłużenie aktywności zawodowej mieszkańców regionu. W tym zakresie, istotne jest stworzenie odpowiedniego zabezpieczenia zdrowotnego m.in. poprzez zapewnienie warunków sprzyjających poprawie i utrzymaniu dobrego stanu zdrowia osób pracujących. Aby zredukować niekorzystne zjawiska z tym związane, planuje się wdrożenie programów kierowanych do osób zagrożonych przerwaniem aktywności zawodowej ze względów zdrowotnych, w zakresie wykraczającym poza finansowanie w ramach systemu powszechnych świadczeń zdrowotnych. Efekt ten osiągnięty zostanie poprzez

wspieranie działań w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz wczesną diagnostykę i specjalistyczne leczenie w zakresie chorób mających największy wpływ na aktywność zawodową.

Zgodnie z przyjętymi przez Radę Ministrów *Założeniami Umowy Partnerstwa* Cel tematyczny nr 8 będzie realizowany głównie na poziomie regionalnym. Na poziomie krajowym realizowane będą działania związane z tworzeniem i wdrażaniem rozwiązań systemowych, np. poprawa efektywności usług świadczonych na rzecz klientów instytucji rynku pracy (m.in. modernizacja struktur organizacyjnych oraz usprawnianie systemów zarządzania instytucjami rynku pracy), upowszechnianie zastosowania nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Większość działań będzie realizowanych na poziomie regionalnym, np. poprawa dostępu do zatrudnienia, w tym podnoszenie kwalifikacji i kompetencji zawodowych, podejmowanie lokalnych inicjatyw; wspieranie przedsiębiorczości i samozatrudnienia; wspieranie zdolności przystosowania się przedsiębiorstw i pracowników do zmian. Wsparcie skierowane do osób będzie natomiast realizowane na poziomie regionalnym.

Oś priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 8**: Promowanie zatrudnienia i mobilności pracowników oraz następujące priorytety inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 8.5. Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników;
- PI 8.6. Trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych bez pracy, zwłaszcza tych którzy nie uczestniczą w kształceniu lub szkoleniu (NEET);
- PI 8.7. Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw;
- PI 8.8. Równość mężczyzn i kobiet oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego;
- PI 8.9. Przystosowanie pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian;
- PI 8.10. Aktywne i zdrowe starzenie się.

Typy działań:

- wsparcie działań na rzecz zatrudnienia,
- wsparcie działań na rzecz mobilności pracowników,
- wsparcie działań na rzecz zdrowego i aktywnego starzenia się.

Typy projektów:

- pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy,
- działania na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo oraz ich lepszego dopasowania do potrzeb rynku,
- pomoc w zdobyciu doświadczenia zawodowego osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo,
- wspieranie mobilności zawodowej osób pozostających bez pracy,
- wspieranie mobilności zawodowej osób młodych,
- działania na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych osób młodych oraz ich lepszego dopasowania do potrzeb rynku pracy,
- pomoc w zdobyciu doświadczenia zawodowego przez osoby wchodzące na rynek pracy,

- pomoc dla osób chcących rozpocząć działalność gospodarczą (w tym pożyczki, bezzwrotne dotacje, wsparcie doradczo-szkoleniowe),
- pomoc dla osób chcących rozpocząć działalność w ramach przedsiębiorstw ekonomii społecznej,
- promocja i świadome wspieranie usług opieki nad dziećmi do 3 roku życia i seniorami oraz poprawa dostępu do usług opiekuńczych w wymiarze jakościowym i ilościowym,
- promocja i wdrożenie elastycznych form zatrudnienia, przy uwzględnieniu modelu *flexicurity*,
- wspieranie aktywizacji kobiet powracających na rynek pracy po urloпах macierzyńskich/ wychowawczych oraz po okresie opieki nad osobami zależnymi,
- wspieranie rozwoju kwalifikacji zawodowych pracowników zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami przedsiębiorstw,
- wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w przedsiębiorstwach (przekwalifikowanie pracowników, pomoc w zmianie profilu działalności),
- wsparcie doradczo-szkoleniowe dla MŚP w obszarach pozwalających na ich rozwój – według wypracowanych standardów,
- wdrożenie programów przekwalifikowania pracowników długotrwale pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie,
- wdrożenie priorytetowych programów w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz programów w zakresie profilaktyki zdrowotnej (pierwotnej i wtórnej) istotne w kontekście specyficznych uwarunkowań regionalnych,
- wdrożenie programów zdrowotnych dla osób zagrożonych przerwaniem aktywności zawodowej ze względów zdrowotnych, w zakresie wykraczającym poza finansowanie w ramach systemu powszechnych świadczeń zdrowotnych.

Główni beneficjenci:

- przedsiębiorstwa (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa),
- instytucje otoczenia biznesu (IOB),
- podmioty ekonomii społecznej,
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- organizacje pozarządowe,
- instytucje rynku pracy.

Oś priorytetowa 9. Włączenie społeczne i zwalczanie ubóstwa.

Celem głównym OP 9. jest **zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego i niwelowanie dysproporcji społecznych.**

Cele szczegółowe:

- Upowszechnienie aktywizacji zawodowej, społecznej, zdrowotnej i edukacyjnej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Wzmocnienie i poszerzenie sieci wsparcia sektora ekonomii społecznej.
- Zwiększenie dostępności usług społecznych.
- Wzrost aktywności społeczności lokalnych w obszarze przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ubóstwu

Realizacja Osi Priorytetowej przyczyni się do zniwelowania ubóstwa i wykluczenia społecznego. W ramach programu podejmowane będą między innymi działania zmierzające do ułatwienia dostępu do rynku pracy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz rozwijania instytucji ekonomii społecznej, jako skutecznej formy integracji społeczno-zawodowej. Istotnym elementem wsparcia jest eliminowanie barier, na które napotykają osoby w wieku aktywności zawodowej, wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym.

Problem wykluczenia dotyczy w głównej mierze osób długotrwale bezrobotnych, osób starszych, niepełnosprawnych, mniejszości narodowych, młodzieży z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, osób opuszczających zakłady karne, postrzeganych w sposób stereotypowy przez otoczenie społeczne i pracodawców jako pracownicy mniej efektywni. Wobec tych osób zostaną zastosowane instrumenty aktywnej integracji, mające na celu przywrócenie ich na rynek pracy, poprzez poprawę zdolności lub możliwości zatrudnienia, uzyskanie wsparcia dochodowego oraz wyeliminowanie przeszkód napotykanymi przez osoby i rodziny w procesie dostępu do praw i usług społecznych.

Ważne jest również tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi adaptacyjnych form zatrudnienia, w tym w sektorze ekonomii społecznej, która łącząc cele społeczne z ekonomicznymi stanowi skuteczny instrument aktywizacji osób doświadczających trudności związanych z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy. Duże znaczenie ma wspieranie przedsiębiorstw społecznych na każdym etapie rozwoju oraz finansowanie działań promocyjnych. Wsparcie w ramach Osi Priorytetowej będzie przeznaczone nie tylko dla podmiotów ekonomii społecznej, ale również dla instytucji powołanych do jej wspierania, które poprzez dostarczanie niezbędnej wiedzy i doświadczenia w zakresie zasad prowadzenia działalności gospodarczej, zarządzania zasobami ludzkimi czy stosowania przepisów prawnych, umożliwią rozwój i funkcjonowanie gospodarki społecznej.

Kluczowym elementem będzie zwiększenie dostępu do różnego rodzaju usług społecznych, w tym związanych z opieką zdrowotną, co sprzyjać będzie ograniczaniu pogłębiania się sfery ubóstwa. Nowym rodzajem wsparcia będzie profilaktyka skierowana do dzieci i rodzin zagrożonych dysfunkcją lub przeżywających trudności oraz osób starszych, których liczba będzie systematycznie wzrastać. Działania w tym zakresie zwiększą dostęp do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym.

Zgodnie z przyjętymi przez Radę Ministrów *Założeniami Umowy Partnerstwa* Cel tematyczny nr 9 będzie realizowany zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Na poziomie krajowym realizowane będą działania związane z tworzeniem i wdrażaniem rozwiązań systemowych oraz o zasięgu ponadregionalnym, wsparcie skierowane do osób będzie natomiast realizowane na poziomie regionalnym.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 9.: Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI)** określone przez KE:

- 9.4. aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności;
- 9.5. integracja społeczności marginalizowanych;
- 9.7. ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym;

- 9.8. wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych;
- 9.9. lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność.

Typy działań:

- wsparcie działań na rzecz aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- wsparcie sektora usług społecznych,
- rozwój sieci wsparcia sektora ekonomii społecznej.

Typy projektów:

- programy na rzecz integracji osób i rodzin wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym ukierunkowane na aktywizację społeczno-zawodową wykorzystującą instrumenty aktywizacji edukacyjnej, zdrowotnej, społecznej, zawodowej,
- programy na rzecz integracji społeczności marginalizowanych obejmujące kompleksowe działania z zakresu edukacji, zdrowia, zatrudnienia, pomocy społecznej prowadzące do aktywizacji społecznej i zawodowej społeczności marginalizowanych,
- świadczenie spersonalizowanych i zintegrowanych usług społecznych (pomocy społecznej, wsparcia rodziny i pieczy zastępczej, opiekuńczych i zdrowotnych) w celu zwiększenia ich dostępności,
- wsparcie organizacji opieki nad osobami zależnymi,
- rozwój sieci wsparcia ekonomii społecznej,
- tworzenie regionalnych i lokalnych partnerstw na rzecz rozwoju ekonomii społecznej,
- wsparcie dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej o charakterze integracyjnym (np. CIS),
- działania na rzecz aktywności społeczności lokalnych i rozwoju lokalnego, ze szczególnym uwzględnieniem społeczności marginalizowanych, ukierunkowane w szczególności na obszary biedy, obszary rewitalizowane,
- tworzenie sieci rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS) na poziomie regionalnym⁵⁰.

Główni beneficjenci:

- podmioty ekonomii społecznej,
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- instytucje rynku pracy,
- podmioty działające w obszarze rynku pracy, zajmujące się aktywizacją osób wykluczonych społecznie, zagrożonych ubóstwem itp. (w tym jednostki pomocy społecznej),
- organizacje pozarządowe,
- instytucje lub podmioty działające w obszarze ochrony zdrowia.

Oś priorytetowa 10. Edukacja i uczenie się przez całe życie.

Celem głównym OP 10. jest ***upowszechnienie edukacji na każdym etapie kształcenia oraz dostosowanie systemu nauczania do potrzeb regionalnego rynku pracy.***

⁵⁰ Trwa analiza obszarów wsparcia objętych Programem, w których instrument ten mógłby zostać wykorzystany.

Cele szczegółowe:

- Zmniejszenie nierówności w upowszechnieniu edukacji.
- Dostosowanie programów nauczania do potrzeb rynku pracy.
- Wzmocnienie potencjału, atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej szkół i placówek oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe.
- Upowszechnienie kształcenia ustawicznego osób dorosłych.
- Podniesienie jakości szkolnictwa wyższego uwzględniające wymogi rynku pracy oraz zmiany zachodzące w gospodarce.
- Rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami.

Realizacja Osi Priorytetowej przyczyni się do inteligentnego, zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, poprzez ograniczenie wczesnego kończenia nauki, podwyższenie jakości i skali upowszechnienia edukacji oraz dostosowanie jej do wymogów lubuskiego rynku pracy.

Edukacja

Niezwykle istotnym działaniem w zakresie wyrównywania szans edukacyjnych odgrywa jakość i dostępność kształcenia. Z punktu widzenia rozwoju dziecka ogromną rolę należy przypisać edukacji przedszkolnej i podstawowej, która ma zdecydowany wpływ na późniejszy proces kształcenia. Należy prowadzić działania upowszechniające edukację przedszkolną, ale również zmierzające do wyrównywania i stałego podnoszenia poziomu kształcenia na etapie szkoły podstawowej, gimnazjum i nauczania ponadgimnazjalnego w regionie. Dodatkowo gimnazjaliści powinni być objęci doradztwem zawodowym, tak, aby wybór szkoły ponadgimnazjalnej jednocześnie odpowiadał preferencjom ucznia i zapotrzebowaniu rynku pracy.

Działania zaplanowane w ramach 10. OP doprowadzą do poprawy jakości i upowszechniania edukacji przedszkolnej, podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, w tym do zwiększenia dostępu do edukacji dzieci z rodzin wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem, na obszarach wiejskich i miejskich, charakteryzujących się niskim stopniem upowszechnienia usług edukacyjnych.

Dostosowanie systemu nauczania do potrzeb rynku

Wysoki poziom bezrobocia w województwie wskazuje również na potrzebę zmiany podejścia do kształcenia, które powinno być tak sprofilowane, aby odpowiadać na potrzeby lokalnego i regionalnego rynku. W tym celu, w ramach OP 10. będą realizowane działania ukierunkowane na rozwój kompetencji, kwalifikacji i umiejętności przyszłych pracowników, między innymi, dzięki wsparciu nauczania zawodowego poprzez praktyczną naukę zawodu oraz podnoszenie kompetencji kadry w zakresie kształcenia zawodowego, a także poprzez współpracę z potencjalnymi pracodawcami z regionu.

Rola szkolnictwa wyższego w kształceniu przyszłej wyspecjalizowanej i kompetentnej kadry jest niezwykle istotna zarówno w kontekście rozwoju regionu, jak i zapobieganiu bezrobociu wśród osób z wyższym wykształceniem. Konieczne jest jednak, aby oferta edukacyjna szkół wyższych w regionie odpowiadała na wyzwania i potrzeby gospodarki zarówno na poziomie studiów magisterskich/licencjackich/inżynierskich, jak również studiów doktoranckich. Takie podejście do konstrukcji programów studiów będzie się przekładało na wzmocnienie regionu. W tym celu jednak należy wspierać również kadrę dydaktyczną uczelni w celu dostosowania i podnoszenia umiejętności kształcenia na kierunkach kluczowych z punktu widzenia rozwoju regionu.

Uczenie się przez całe życie

Ponadto, dotychczasowe doświadczenia związane z interwencją EFS, wykazały konieczność skutecznej koncentracji działań polegających na upowszechnieniu idei uczenia się przez całe życie. Zmniejszeniu dysproporcji w upowszechnieniu kształcenia ustawicznego, zwłaszcza na terenach wiejskich i miejskich zagrożonych degradacją, będą służyć zarówno programy skierowane do osób dorosłych, które umożliwią uzupełnianie lub podwyższanie wykształcenia ogólnego oraz kwalifikacji zawodowych, jak też usługi doradcze i informacyjne w zakresie formalnego oraz pozaszkolnego kształcenia osób dorosłych.

Zgodnie z przyjętymi przez Radę Ministrów *Założeniami Umowy Partnerstwa* Cel tematyczny nr 10 będzie realizowany zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Na poziomie regionalnym wsparcie będzie skierowane na poprawę jakości szkolnictwa zawodowego, wyrównywanie szans edukacyjnych na wszystkich poziomach nauczania oraz wsparcie dla osób dorosłych chcących podnosić swoje umiejętności, wiedzę i kompetencje poprzez udział w edukacji formalnej i pozaformalnej.

W kontekście kreowania rozwoju opartego na wiedzy, przeciwdziałania bezrobociu na lubuskim rynku pracy wśród ludzi młodych z wyższym wykształceniem, niezbędne są narzędzia, które pozwolą bezpośrednio wpływać i kształtować szkolnictwo wyższe w regionie.

Oś Priorytetowa wpisuje się w **cel tematyczny 10.: Inwestowanie w edukację i umiejętności oraz uczenie się przez całe życie** oraz następujące Priorytety Inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- PI 10.1. Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i średniego;
- PI 10.2. **Poprawa jakości, skuteczności i dostępności szkolnictwa wyższego oraz kształcenia na poziomie równoważnym w celu zwiększenia udziału i poziomu osiągnięć;**
- PI 10.3. Poprawa dostępności uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji siły roboczej i zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy.

Typy działań:

- przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji,
- upowszechnienie wysokiej jakości edukacji **wszystkich szczebli nauczania**,
- rozwój nauczania praktycznego i zawodowego,
- wsparcie działań na rzecz uczenia się przez całe życie,
- dostosowanie oferty edukacyjnej **na wszystkich poziomach kształcenia** do potrzeb rynku.

Typy projektów:

- wsparcie działań zmierzających do poprawy jakości edukacji przedszkolnej
- wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów oraz wzrost jakości edukacji w szkołach prowadzących kształcenie ogólne,
- rozwój wysokiej jakości szkolnictwa zawodowego (programy rozwojowe szkół prowadzących kształcenie zawodowe, tworzenie w szkołach i placówkach kształcenia zawodowego warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej, rozwój współpracy szkół i placówek kształcenia zawodowego z ich otoczeniem, w tym zwłaszcza z pracodawcami i szkołami wyższymi),

- poprawa jakości programów kształcenia w zakresie ich lepszego dostosowania do potrzeb społeczno-gospodarczych, ukierunkowania na wyposażanie studentów w praktyczne umiejętności potrzebne w przyszłej pracy oraz ich współorganizowanie i realizacja we współpracy z pracodawcami,
- zamawianie kształcenia na wniosek pracodawców/organizacji pracodawców i współuczestniczenie ww. podmiotów w realizacji kształcenia zamawianego, w tym: stypendia, zamawiane prace dyplomowe, vouchery na studia, staże, praktyki, przedsiębiorczość akademicka, wsparcie mobilności międzyuczelnianej – odpowiednio dostosowane do kształcenia,
- rozwój programów studiów doktoranckich, kluczowych dla gospodarki, wspierających jej innowacyjność i zapewniających możliwość transferu/ komercjalizacji rezultatów studiów doktoranckich do gospodarki,
- rozwój potencjału dydaktycznego kadr uczelni m.in. w zakresie kluczowych umiejętności dydaktycznych, prowadzenia dydaktyki w j. angielskim, stosowania innowacyjnych technik dydaktycznych, zarządzania informacją, umiejętności prezentacyjnych,
- wsparcie nauczycieli prowadzących kształcenie ogólne, specjalne i zawodowe w zakresie kształcenia i doskonalenia zawodowego,
- wsparcie dla osób dorosłych chcących podnosić swoje umiejętności, wiedzę i kompetencje poprzez udział w edukacji formalnej i pozaformalnej,
- dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku.

Główni beneficjenci:

- szkoły, przedszkola i placówki (w rozumieniu ustawy o systemie oświaty) i ich organy prowadzące,,
- uczelnie/szkoły wyższe,
- organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w art. 3 ust.3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
- klastry,
- przedsiębiorstwa (mikroprzedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa).

Oś priorytetowa 11. Infrastruktura społeczno-edukacyjna.

Celem głównym OP 11. jest **wzrost dostępności i poprawa jakości usług społecznych, zdrowotnych i edukacyjnych w regionie.**

Cele szczegółowe:

- Poprawa jakości infrastruktury zdrowotnej i społecznej uwzględniająca obszary deficytowe.
- Rewitalizacja fizyczna, gospodarcza i społeczna obszarów zmarginalizowanych i zagrożonych marginalizacją.
- Poprawa jakości infrastruktury edukacyjnej wszystkich szczebli kształcenia.

Infrastruktura społeczna i zdrowotna

W ramach Osi Priorytetowej wspierane będą inwestycje ukierunkowane na wzrost dostępności wysokiej jakości usług społecznych i zdrowotnych oraz poprawę jakości życia w regionie w wyniku dofinansowania rozbudowy i przebudowy obiektów szeroko rozumianej infrastruktury społecznej. Z punktu widzenia poprawy warunków życia w województwie oraz wzrostu poziomu zatrudnienia osób niepełnosprawnych i podjęcia pracy zarobkowej osób niepracujących z powodu sprawowania opieki nad osobami zależnymi, konieczne jest wsparcie infrastruktury społecznej (w szczególności usług opiekuńczych: DPS, żłobki, przedszkola) w regionie. Istotnym elementem wsparcia będzie eliminowanie barier w zakresie infrastruktury komunalnej w szczególności na obszarach zmarginalizowanych, na które napotykały osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym, w głównej mierze osoby długotrwale bezrobotne z powodu sprawowania opieki nad osobami zależnymi, powracające na rynek pracy, niepełnosprawne. W ramach programu podejmowane będą działania zmierzające między innymi do ułatwienia dostępu do usług opiekuńczych oraz wpływające na zwiększenie poziomu mobilności przestrzennej mieszkańców regionu. Kolejnym kluczowym elementem programu będzie zapewnienie dostępu do wysokiej jakości niedrogich usług opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym w regionie, co w konsekwencji sprzyjać będzie ograniczeniu pogłębiania się sfery ubóstwa. W celu realizacji powyższego założenia, niezbędne jest unowocześnienie istniejącego systemu służby zdrowia poprzez realizację inwestycji polegających na modernizacji i wyposażeniu obiektów związanych z infrastrukturą ochrony zdrowia w wysokospecjalistyczny sprzęt.

Rewitalizacja

Analiza SWOT wskazuje, iż w województwie lubuskim znajduje się wiele obszarów, które w wyniku przemian gospodarczych, są zagrożone zjawiskiem marginalizacji ekonomicznej i społecznej. Obszary zdegradowane wymagają interwencji zarówno w aspekcie społecznym, jak i infrastrukturalnym. Dlatego też działania na rzecz rewitalizacji fizycznej będą realizowane w ścisłym powiązaniu do zadań obejmujących rewitalizację społeczną (w ramach EFS) skierowaną na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i walkę z ubóstwem.

W ramach 11. OP wsparcie uzyskają zadania dotyczące rewitalizacji fizycznej zdegradowanych terenów przemysłowych, powojaskowych, popegeerowskich i miejskich, które będą miały na celu nadawanie i przywracanie tym obszarom funkcji gospodarczych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, społecznych i kulturalnych. Wsparcie będą mogły uzyskać wyłącznie te projekty, które będą wynikały z Lokalnych Planów Rewitalizacji, a ich charakter będzie kompleksowy.

Infrastruktura edukacyjna

W ramach Osi Priorytetowej wspierane będą działania mające na celu wzrost dostępności wysokiej jakości szkolnictwa oraz usług edukacyjnych. Realizacja 11. Osi Priorytetowej przyczyni się do polepszenia warunków dla rozwoju szkolnictwa w regionie oraz wdrażania idei uczenia się przez całe życie, poprzez budowę i modernizację szkół, przedszkoli i placówek (w rozumieniu ustawy o systemie oświaty), a także wyposażenie tych instytucji w nowoczesny sprzęt dydaktyczny. Szczególny nacisk zostanie położony na wzmocnienie infrastrukturalne szkolnictwa wyższego, zawodowego oraz szkoleń zawodowych. Projekty realizowane w tym obszarze muszą być spójne z działaniami realizowanymi w ramach 10 OP.

Realizacja wsparcia w ramach Osi Priorytetowej nr 11 powinna przebiegać w ścisłym powiązaniu z działaniami podejmowanymi w ramach Osi priorytetowych nr 9 i 10. Powiązanie wsparcia w ww. osiach pozwoli na realizację celów tematycznych 9 (Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem) i 10 (Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie).

Zgodnie z przyjętymi przez Radę Ministrów *Założeniami Umowy Partnerstwa* w ramach Celu tematycznego nr 9 inwestycje w zakresie infrastruktury zdrowotnej będą realizowane zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Na poziomie regionalnym wsparcie będzie skierowane do jednostek, których organem założycielskim są JST (z wyłączeniem Państwowego Ratownictwa Medycznego). Inwestycje w infrastrukturę społeczną realizowane będą wyłącznie na poziomie regionalnym. W ramach Celu tematycznego nr 10 inwestycje w infrastrukturę edukacyjną realizowane będą wyłącznie na poziomie regionalnym.

Oś priorytetowa wpisuje się w **cele tematyczne: 9.** (Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem) i **10** (Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie) oraz następujące priorytety inwestycyjne (PI) określone przez KE:

- 9.1. inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych
- 9.2. wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich
- 10.4. Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.

Typy działań:

- rozwój infrastruktury zdrowotnej i społecznej,
- rozwój obszarów zmarginalizowanych,
- rozwój infrastruktury edukacyjnej.

Typy projektów:

- inwestycje w infrastrukturę zdrowotną w powiązaniu ze zidentyfikowanymi na poziomie krajowym i regionalnym obszarami deficytów (m.in. choroby układu krążenia, choroby układu ruchu, choroby onkologiczne) oraz odzwierciedlające potrzeby regionalne,
- inwestycje wpływające na rozwój regionalny i lokalny poprzez eliminowanie barier przyczyniających się do wykluczenia (np. infrastruktura rehabilitacyjna, projekty infrastrukturalne związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i wsparcia rodziny oraz pieczy zastępczej),
- rewitalizacja zdegradowanych obszarów, w tym: uzbrojenie terenów pod inwestycje i tworzenie/rozbudowa terenów inwestycyjnych, inwestycje dotyczące infrastruktury komunalnej,
- inwestycje w infrastrukturę dydaktyczną szkół na podstawie kompleksowych planów rozwoju szkół,
- inwestycje w infrastrukturę szkolnictwa zawodowego (poza szkolnictwem wyższym) na podstawie kompleksowych planów rozwoju szkolnictwa zawodowego,
- inwestycje w infrastrukturę dydaktyczną szkolnictwa wyższego
- komplementarne i zintegrowane inwestycje w infrastrukturę służącą do szkoleń zawodowych i uczenia się przez całe życie według jasno określonych potrzeb,
- inwestycje w infrastrukturę opieki nad dziećmi i osobami zależnymi.

Główni beneficjenci:

- szkoły, przedszkola i placówki (w rozumieniu art. 2 ust 3, 5 ustawy o systemie oświaty) i ich organy prowadzące,
- uczelnie/szkoły wyższe,
- jednostki samorządu terytorialnego (JST) ich związki, stowarzyszenia i porozumienia,
- kościoły związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- organizacje pozarządowe,
- publiczne i niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej.

Oś priorytetowa 12. Pomoc techniczna.

Celem głównym OP 12⁵¹. jest *efektywna realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020.*

Cele szczegółowe:

- Efektywne działanie podmiotów odpowiedzialnych za programowanie, zarządzanie, wdrażanie i promocję programu, poprzez zapewnienie warunków materialnych niezbędnych dla prawidłowej realizacji programu.
- Skuteczna realizacja zadań obejmujących programowanie, zarządzanie, wdrażanie i promocję programu, dzięki zatrudnieniu odpowiedniej liczby pracowników oraz permanentne podnoszenie ich kwalifikacji.

Oś Priorytetowa będzie realizowana na zasadach uwzględniających specyfikę Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego.

⁵¹ W zależności od ostatecznych ustaleń dopuszcza się możliwość realizacji dwóch równoległych Osi Priorytetowych – Pomoc techniczna, z których jedna obejmowałaby wsparcie EFRR, druga – EFS.

I. Wymiar terytorialny

Zgodnie z nowym podejściem Komisji Europejskiej, niezwykle istotnym w procesie programowania, jest uwzględnienie wymiaru terytorialnego interwencji.

Cele wykorzystania środków w ramach RPO należy postrzegać poprzez pryzmat wymiaru terytorialnego: zarówno miast, obszarów wiejskich, ich wzajemnych powiązań oraz różnego typu obszarów funkcjonalnych.

a. Obszary strategicznej interwencji

Dla wspomagania osiągania celów określonych tematycznie, koncentracja działań funduszy WRS w wymiarze przestrzennym będzie następowała w pięciu wyodrębnionych obszarach strategicznej interwencji państwa (OSI):

- miasta wojewódzkie i ich obszary funkcjonalne,
- miasta (średniej wielkości) wymagające rewitalizacji,
- obszary wiejskie o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe,
- polska Wschodnia,
- obszary przygraniczne.

Obszary te zostały określone na podstawie KSRR 2020. Niewykluczona jest jednak realizacja specjalnych działań zintegrowanych w innych obszarach geograficznych dla rozwiązywania konkretnych problemów umiejscowionych terytorialnie na poziomie regionów, w obrębie obszarów miejskich, wiejskich, czy też na ich styku.

W ramach *Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020*, w wymiarze przestrzennym regionu, na podstawie dotychczasowych analiz sytuacji województwa, jego obszarów funkcjonalnych oraz krajowych i regionalnych dokumentów strategicznych, wyróżniono osiem obszarów strategicznej interwencji podzielonych na dwie grupy. Pierwszą stanowią najważniejsze OSI z punktu widzenia poziomu krajowego, wyróżnione w KSSR i w założeniach kontraktu terytorialnego:

- miasta wojewódzkie i ich obszary funkcjonalne,
- ośrodki subregionalne i lokalne,
- obszary przygraniczne,
- obszary wiejskie, w szczególności o słabym dostępie do usług publicznych.

Do drugiej grupy OSI zaliczono inne obszary, które wymagają wsparcia i ochrony z poziomu regionalnego lub krajowego:

- obszary zagrożone powodzią,
- obszary o najwyższych walorach przyrodniczych, w tym objęte ochroną prawną,
- obszary potencjalnej eksploatacji złóż surowców o strategicznym znaczeniu,
- obszary o najkorzystniejszych warunkach dla prowadzenia gospodarki rolnej.

Wymiar terytorialny interwencji programu w odniesieniu do poszczególnych OSI określonych na poziomie kraju i regionu zostanie wskazany na późniejszym etapie prac nad dokumentem.

b. Instrumenty rozwoju terytorialnego

• zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT)

Zgodnie z propozycją Komisji Europejskiej zintegrowane inwestycje terytorialne są instrumentem przyczyniającym się do realizacji zintegrowanej strategii rozwoju miejskiego lub też innych strategii terytorialnych. Przede wszystkim służą zwiększeniu zaangażowania miast i ich obszarów funkcjonalnych w zarządzanie środkami strukturalnymi UE.

W ramach *RPO – Lubuskie 2020* zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT) realizowane będą na terenie dwóch miast wojewódzkich (Zielona Góra i Gorzów Wlkp.) oraz ich obszarów funkcjonalnych.

Alokacja na realizację ZIT będzie stanowiła dodatkowe środki na realizację programu przekazane z poziomu krajowego. Na finansowanie wszystkich ZIT w ramach RPO zakłada się wydzielenie środków finansowych w wysokości, co najmniej 5% EFRR z tzw. rezerwy programowej. Środki te pomiędzy RPO będą dzielone według algorytmu określonego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

Aktualnie trwają prace nad przygotowaniem założeń wdrażania ZIT w ramach RPO – Lubuskie 2020.

• Rozwój lokalny kierowany przez społeczność

Rozwój lokalny kierowany przez społeczność odnosi się do inicjatyw realizowanych w oparciu o strategię rozwoju lokalnego, które mogą być realizowane przez Lokalne Grupy Działania. Koresponduje to z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego, która akcentuje realizację działań skierowanych do obszarów zmarginalizowanych. Dotyczy to przeciwdziałania wykluczeniu z procesów rozwojowych obszarów skrajnie peryferyjnych oraz budowania kapitału społecznego przez sieci współpracy.

Trwa analiza obszarów wsparcia objętych Programem, w których instrument ten mógłby zostać wykorzystany.

II. System instytucjonalny

Wdrażanie przyszłej perspektywy będzie uwzględniać doświadczenia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego z realizacji Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 oraz komponentu regionalnego Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Aktualnie trwa analiza efektywności, sprawności oraz skuteczności systemów realizacji obu ww. Programów.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń zostanie opracowana analiza SWOT obowiązujących w ramach LRPO 2007-2013 oraz PO KL – komponent regionalny kryteriów i procedur, aby wskazać i wyeliminować słabe strony.

Wsparcie w ramach przyszłej perspektywy będzie wdrażane poprzez zastosowanie procedury konkursowej, projektów systemowych oraz procedury pozakonkursowej.

III. Instrumenty Inżynierii Finansowej

Instrumenty Inżynierii Finansowej w perspektywie finansowej 2014-2020 będą miały na celu wspieranie inwestycji/przedsięwzięć planowanych przez podmioty, które mają trudności ze zdobyciem na rynku środków finansowych na ich realizację (m.in.: brak zdolności kredytowej, brak odpowiednich zabezpieczeń, brak zainteresowania ze strony funduszy Private Equity/Venture Capital, itp.) lub też poziom inwestycji na rynku w danym obszarze nie jest wystarczający, jednocześnie inwestor może uzyskać duże możliwości zysków z przeprowadzenia danej inwestycji.

Zasadne jest, aby dążyć do możliwie szerokiego zastosowania Instrumentów Finansowych i określenia ich optymalnego udziału w formie finansowania inwestycji. Korzyścią płynącą ze stosowania IIF jest duża wartość dodana kapitału odnawialnego (rewolwing kapitału). Jednocześnie, należy podkreślić, że w dokumentach unijnych wskazuje się na konieczność preferowania tych instrumentów, które zapewnią największy udział kapitału prywatnego w finansowaniu projektów (aby umożliwić osiągnięcie maksymalnego poziomu dźwigni finansowej).

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 zakłada się wykorzystanie Instrumentów Inżynierii Finansowej (IIF) na warunkach wskazanych w odpowiednich badaniach ewaluacyjnych oraz niezbędnej ocenie ex-ante, czyli określeniu zapotrzebowania i możliwości absorpcji tych środków przez grupy potencjalnych odbiorców ostatecznych, zawodności rynku, potrzeb inwestycyjnych (alokacja) i formy produktów zwrotnych. Ocena ex-ante, ma też określić szacunkowy poziom niezbędnego wsparcia inwestycji/przedsięwzięć ze środków publicznych oraz wskazywać na formy/narzędzia instrumentów finansowych właściwe do zastosowania w ramach danego rodzaju inwestycji/przedsięwzięcia.

Jednocześnie należy wskazać, że projekty rozporządzeń nie przewidują ani minimalnego ani maksymalnego poziomu alokacji z przeznaczeniem na IF.

Zakres wykorzystania instrumentów finansowych

– przedstawione sposoby finansowania inwestycji mają charakter orientacyjny i planistyczny. Zakłada się na etapie docelowego planowania poszczególnych priorytetów inwestycyjnych sporządzenie demarkacji wg rodzajów projektów, które będą objęte instrumentami inżynierii finansowej w postaci zwrotnych instrumentów lub z różnych względów pomocy bezzwrotnej.

Część zaproponowanych instrumentów będzie wdrażana w formule pilotażu oraz przewiduje się stopniowe wdrażanie części IIF.

Oś priorytetowa 1: Dotacje, kredyty umarzalne, pożyczki, kredyt technologiczny, transfer pomocy – ze względu na duże ryzyko opłacalności, przedsięwzięć B+R głównie instrumenty bezzwrotne

Oś priorytetowa 2: Infrastruktura i technologie informatyczno – komunikacyjne jako potencjalnie zyskowne finansowane przez instrumenty zwrotne; rozwój sieci informatycznych – pożyczki, poręczenia, kredyty preferencyjne, jedynie w przypadku infrastruktury dostępowej tzw. ostatniej mili – zwolnienia, kredyty umarzalne, dotacje. W przypadku inicjatywy samorządów związane z informatyzacją należy rozważyć zasadność pozostawienia form dotacyjnych. Poprawa dostępności do Internetu przez mieszkańców (przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu) – formy dotacyjne. Wejścia kapitałowe – w formie *seed capital* – w odniesieniu do firm informatycznych pracujących nad stworzeniem innowacyjnych programów i technologii informatycznych. Pożyczki i poręczenia kredytowe – możliwe są do zastosowania w odniesieniu do budowy infrastruktury sieciowej związanej z dostępem do Internetu w miejscach, gdzie projekty takie będą miały uzasadnienie ekonomiczno-finansowe (będą opłacalne).

Oś priorytetowa 3: Inwestycje bezpośrednie w MŚP – instrumenty finansowe zwrotne – pożyczki, poręczenia, kredyty preferencyjne, *seed capital*, inwestycje w innowacyjne przedsięwzięcia MŚP,

komercjalizacja badań – dotacje, subsydiowanie odsetek, kredyty umarzalne, instrumenty finansowe bezzwrotne (warunek innowacyjność przedsięwzięcia). Inkubacja przedsiębiorstw – tryb mieszany – dotacja z kredytem umarzalnym.

Dla przedsiębiorstw ekonomii społecznej – kredyty lub pożyczki umarzalne, ogólnie formy pomocy bezzwrotnej. Pożyczki subsydiowane i kredyty umarzalne na tworzenie nowych miejsc pracy przez przedsiębiorców planujących zwiększenie zatrudnienia (w tym podmioty ekonomii społecznej).

Oś priorytetowa 4: Instrumenty finansowe zwrotne – projekty termomodernizacyjne w budownictwie, projekty modernizacji infrastruktury energetycznej w kierunku wykorzystania bardziej efektywnych źródeł energii oraz likwidacji strat w wyniku przesyłu, projekty nastawione na wykorzystanie energii odnawialnej na skalę przemysłową (np. produkcja energii elektrycznej, produkcja gazu, produkcja biopaliw itd.), projekty nastawione na wykorzystanie energii odnawialnej na skalę indywidualną (np. wykorzystanie źródeł odnawialnych do ogrzania hotelu, wykorzystanie wód termalnych w spa itd.). Instrumenty finansowe bezzwrotne – promocja budownictwa pasywnego, projekty termomodernizacyjne w budownictwie użyteczności publicznej. Energooszczędne oświetlenie ulic – tryb mieszany – dotacja z kredytem umarzalnym.

Oś priorytetowa 6: Inwestycje zakładów prowadzących działalność w zakresie odzysku i unieszkodliwiania odpadów oraz ich energetycznego wykorzystania – instrumenty finansowe zwrotne. Pożyczki i kredyty preferencyjne dla jednostek samorządu terytorialnego oraz ich związków, na projekty związane z infrastrukturą środowiskową (głównie gospodarka odpadami) – oprocentowanie na poziomie nieznacznie powyżej progu pomocy publicznej, zgodnie z obowiązującym rozporządzeniem KE dotyczącym pomocy publicznej.

Oś priorytetowa 7: Finansowanie dłużne zakupów taboru transportowego przez firmy samorządowe odpowiedzialne za transport miejski i ewentualnie kolejowy.

Oś priorytetowa 8: Zasadnym jest rozważenie możliwości zastosowania pożyczek lub kredytów preferencyjnych, umarżanych, pożyczek obrotowych, dotacji bezzwrotnych dla osób zamierzających rozpocząć działalność gospodarczą (samozatrudnienie), również w ramach inkubatorów przedsiębiorczości, poręczeń dla młodych firm rozpoczynających swoją działalność, również w ramach inkubatorów przedsiębiorczości. Dla przedsiębiorstw ekonomii społecznej – kredyty lub pożyczki umarzalne, ogólnie formy pomocy bezzwrotnej (dotacje). Pożyczki subsydiowane i kredyty umarzalne na tworzenie nowych miejsc pracy przez przedsiębiorców planujących zwiększenie zatrudnienia (w tym podmioty ekonomii społecznej).

Oś priorytetowa 9: Bezzwrotne instrumenty inżynierii finansowej

Oś priorytetowa 10: Bezzwrotne instrumenty inżynierii finansowej

Oś priorytetowa 11: Zasadnym jest rozważenie możliwości zastosowania kredytów preferencyjnych, pożyczek i poręczeń na zakup infrastruktury ochrony zdrowia, która wykorzystywana byłaby również komercyjnie. Finansowanie infrastruktury zdrowotnej i społecznej, która będzie przynosić potencjalne zyski za pomocą instrumentów zwrotnych.

Załącznik nr 1. Analiza SWOT województwa lubuskiego w świetle celów tematycznych wskazanych w pakiecie legislacyjnym UE

Cele tematyczne wskazane w pakiecie legislacyjnym UE	Silne strony	Słabe strony
<p>1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji oraz jego priorytety inwestycyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • powstanie i rozwój w regionie parków naukowo – technologicznych/laboratoriów w wyspecjalizowanych obszarach/sektorach; • Komplementarność ofert wszystkich funkcjonujących w regionie parków naukowo – technologicznych/laboratoriów; • Położenie regionu w sąsiedztwie prężnych ośrodków naukowych krajowych i zagranicznych ułatwiający kooperację i transfer technologii; • Powstające klastry skupiające różne dziedziny gospodarki w regionie; • Dobre działanie części instytucji otoczenia biznesu, w większości pracujących w ramach Krajowego Systemu Usług. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niski poziom nakładów na działalność innowacyjną przedsiębiorstw oraz w sektorze badań i rozwoju; • Niski udział środków finansowych prywatnych przedsiębiorstw w finansowaniu badań naukowych oraz prac B+R; • Niski udział zatrudnienia w obszarach związanych z nauką i technologią; • Niewystarczająca liczba wykwalifikowanej kadry sektora B+R w regionie; • Niskie umiędzynarodowienie kształcenia na poziomie wyższym w lubuskich uczelniach; • Konkurencja dla lubuskich uczelni i innych podmiotów B+R ze strony silniejszych ośrodków w sąsiednich metropoliach; • Niski poziom komercjalizacji wiedzy; • Niski stopień umiędzynarodowienia badań naukowych realizowanych w lubuskich uczelniach; • Niewystarczająca współpraca przedsiębiorstw ze strefą badawczo-rozwojową; • Niewystarczająco rozwinięte klastry oraz ich niska efektywność; • Nierówna jakość usług instytucji otoczenia biznesu w regionie.
<p>2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój infrastruktury B+R uczelni wyższych województwa w obszarze technologii komunikacyjnych; • Rozbudowa sieci światłowodowej w regionie; • Wzrastający rozwój e-usług i ich popularyzacja; • Funkcjonujące aplikacje ICT w instytucjach publicznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Utrudniony dostęp do Internetu szerokopasmowego w szczególności na obszarach wiejskich; • Niski udział w rynku e-usług w obszarze publicznym i komercyjnym; • Niski stopień wykorzystania nowoczesnych technologii w przedsiębiorstwach i urzędach.
<p>3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonowanie inkubatorów przedsiębiorczości; • Dobre działanie części instytucji otoczenia biznesu, w większości pracujących w ramach Krajowego Systemu Usług; • Wzrost popytu na produkty Instrumentów Inżynierii Finansowej wśród przedsiębiorców jako alternatywy dla dotacji uzyskiwanych w ramach Programów Regionalnych i kredytów, pożyczek komercyjnych; • Przygotowane strefy aktywności gospodarczej w większości powiatów województwa; • Aktywnie działająca część stref przemysłowych w regionie; • Inicjatywy służące powstaniu powiązań klastrowych skupiających różne dziedziny gospodarki województwa; • Wyznaczanie kierunków rozwoju województwa przez wiodące podmioty gospodarcze zlokalizowane w regionie; • Bliskość dużego rynku niemieckiego, pozwalająca zwiększyć potencjał podmiotów gospodarczych; • Niższe koszty pracy w porównaniu do sąsiednich województw; • Dobre skomunikowanie stref aktywności gospodarczej z siecią transportową regionu; • Położenie regionu na przecięciu istotnych szlaków komunikacyjnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nierówna jakość usług instytucji otoczenia biznesu w regionie; • Niewystarczająca współpraca sektora MŚP z instytucjami otoczenia biznesu w zakresie doradztwa; • Mały potencjał i konkurencja na rynku podmiotów zajmujących się dystrybucją produktów Inżynierii Finansowej; • Uboga oferta produktów finansowania zwrotnego dla MŚP; • Utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania podmiotów gospodarczych; • Malejąca zdolność inwestycyjna przedsiębiorstw; • Niezadowalająca współpraca MŚP z sektorem badań i rozwoju; • Niskie nakłady inwestycyjne MŚP w dziedzinie innowacji skutkujące słabym wzrostem konkurencyjności przedsiębiorstw; • Brak systemowego wsparcia dla promocji gospodarczej; • Niska rozpoznawalność marki regionu; • Niska konkurencyjność podmiotów lokalnej gospodarki w stosunku do sąsiednich regionów; • Konkurencja silnych podmiotów z sąsiednich ośrodków metropolitalnych.
<p>4. Wspieranie przejścia na gospodarkę</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Funkcjonowanie ośrodków B+R w obszarze OZE i efektywności energetycznej (w tym budownictwo pasywne); 	<ul style="list-style-type: none"> • Słabo rozwinięty system elektroenergetycznych sieci przesyłowych oraz dystrybucyjnych ograniczający możliwość przyłączenia instalacji OZE;

<p>niskoemisyjną we wszystkich sektorach</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby podmiotów gospodarczych czerpiących przychody z działalności w ramach OZE; • Dobrze wykorzystywany potencjał energetyki wodnej; • Produkcja energii elektrycznej w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła w nowoczesnych źródłach wytwórczych wykorzystujących lokalne zasoby gazu ziemnego; • Ciągły przyrost instalacji produkujących energię ze źródeł odnawialnych; • Dogodne uwarunkowania klimatyczno – gospodarcze do produkcji energii ze źródeł odnawialnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niski udział energii wytwarzanej z OZE w ogólnej wielkości produkcji energii; • Niewystarczająca świadomość mieszkańców regionu oraz podmiotów gospodarczych i jednostek publicznych z korzyści płynących z rozwoju OZE; • Niewystarczająca liczba odpowiednio wykwalifikowanych pracowników z obszaru OZE; • Znaczny udział „niskiej emisji” pochodzącej z indywidualnych rozwiązań grzewczych, transportu miejskiego oraz działalności gospodarczej przedsiębiorstw; • Niski poziom energooszczędności budynków; • Relatywnie słabo rozbudowane sieci energetyczne w regionie, charakteryzujące się niezadowalającym stanem technicznym; • W większości brak opracowanych strategii energetycznych na poziomie samorządów lokalnych.
<p>5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Systematyczne uzupełnianie wyposażenia w ramach systemu ratownictwa; • Wzrost nakładów finansowych na infrastrukturę służącą ochronie przeciwpowodziowej; • Wysoki stopień lesistości. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające wsparcie dla jednostek ratownictwa w zakresie niwelowania skutków klęsk żywiołowych; • Słabo rozwinięty system monitorowania i informowania o zagrożeniach; • Niezadowalający stan urządzeń melioracyjnych i przeciwpowodziowych; • Niski poziom realizacji zadań z zakresu retencji wód; • Niedostateczne zabezpieczenie obszarów miejskich przed niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi (intensywnymi opadami powodującymi lokalne podtopienia); • Niedostateczny system koordynacji działań służb ratownictwa.
<p>6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uporządkowana gospodarka ściekowa w większości miast; • Uporządkowana gospodarka wodna w większości miast; • Przyjęty Plan Gospodarki Odpadami; • Stopniowy wzrost ilości zbieranych odpadów ulegających biodegradacji i selektywnej zbiórki odpadów; • Obszary atrakcyjne dla nowego osadnictwa, sprzyjające budowaniu oferty dla mieszkańców z dużych aglomeracji miejskich; • Poprawa stanu środowiska naturalnego obserwowana w ciągu ostatnich lat; • Zasoby bogactw naturalnych i związane z nim możliwości rozwoju różnych branż; • Czyste, w małym stopniu przekształcone środowisko naturalne na przeważającej części województwa; • Cenne walory przyrodnicze; • Jeziora i rzeki jako potencjał turystyczny województwa; • Doskonałe warunki do rozwoju turystyki aktywnej i rekreacji; • Bogate, różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego (liczne zabytki, tradycje winiarskie itp.); • Unikatowe na skalę światową walory województwa; • Rozwijająca się infrastruktura turystyczna, umożliwiająca zmianę wizerunkową województwa; • Zwiększona aktywność gospodarcza mieszkańców regionu w obszarze turystyki. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak rozwiązań gospodarki ściekowej w obszarach rozproszonej zabudowy; • Niewielka ilość nowoczesnych składowisk odpadów w regionie; • Niewystarczająca ilość segregowanych odpadów i niewystarczające zachęty do segregowania odpadów w gospodarstwach domowych; • Niska świadomość społeczna dotycząca ochrony środowiska; • Konieczność weryfikacji granic aglomeracji wodno ściekowych w ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych; • Liczne zdegradowane obszary przemysłowe i powojskowe; • Niezagospodarowanie bądź nieudostępnienie części posiadanych przez województwo zasobów przyrodniczych – brak pomysłu na wykorzystanie oraz brak spójnej oferty regionalnej wykorzystującej walory przyrodnicze oraz koordynacji działań promocyjnych w zakresie turystyki; • Zbyt słaba promocja, w kraju i za granicą, cennych walorów turystycznych województwa; • Brak wykreowanych symboli jednoznacznie kojarzących się z Województwem Lubuskim; • Okresowo występujące zanieczyszczenia niektórych jezior, szczególnie uciążliwe na terenach atrakcyjnych turystycznie; • Niezadowalający stan ilościowy i jakościowy posiadanej bazy turystycznej - miejsca noclegowe, szlaki turystyczne, infrastruktura towarzysząca; • Zły stan techniczny większości zabytków architektury, konieczność pilnych, kosztownych remontów; • Zróżnicowany stopień dostępności mieszkańców województwa do oferty turystycznej i kulturalnej; • Niewystarczające wsparcie dla indywidualnych

<p>7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dobra i stale poprawiająca się dostępność komunikacyjna regionu - autostrady, drogi ekspresowe (autostrada A2, A18 i droga ekspresowa S3 zaliczane do sieci TEN-T); • Zadowalająca gęstość dróg na terenie większości powiatów; • Dobra dostępność kolejowa regionu, w tym przebieg linii kolejowych o znaczeniu międzynarodowym wraz z planami ich rozbudowy i modernizacji; • Dostęp do portów lotniczych – niewielka odległość od międzynarodowych portów lotniczych (Berlin, Poznań, Wrocław, Szczecin) oraz infrastruktura lotniska w Babimoście; • Potencjał transportowy rzek przepływających przez województwo (Odra a także Warta i Noteć); • Korzystne położenie geograficzne przy granicy zachodniej; • Dostęp do projektowanej, międzynarodowej drogi wodnej E70; • Możliwość rozwoju transportu multimodalnego ze względu na korzystne położenie na przecięciu istotnych w ruchu międzynarodowym korytarzy drogowych, kolejowych i wodnych. 	<p>inicjatyw tak społecznych, jak i komercyjnych w turystyce.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niezadowalający stan techniczny dużej części dróg wszystkich kategorii; • Brak przepraw mostowych w ważnych ciągach komunikacyjnych województwa; • Brak odpowiedniego skomunikowania dróg lokalnych z ciągami ekspresowymi i autostradowymi; • Zmniejszająca się ilość środków finansowych służących poprawie infrastruktury drogowej i kolejowej w województwie; • Zdegradowana infrastruktura kolejowa (tory, dworce kolejowe), brak elektryfikacji niektórych linii; • Niewystarczająca ilość połączeń transgranicznych z Niemcami; • Niezadowalająca jakość i ilość połączeń komunikacji publicznej, w szczególności obszarów wiejskich z większymi miastami; • Niska zrównoważona mobilność miejska; • Brak działań związanych z ograniczeniem emisji związanej z transportem publicznym w obszarach o dużym zaludnieniu; • Nieodpowiadający potrzebom stan połączeń drogowych i kolejowych z lotniskiem w Babimoście; • Problemy z zapewnieniem regularnych połączeń lotniczych; • Niewystarczający udział transportu publicznego w ruchu drogowym; • Niewystarczająca i niekonkurencyjna, w stosunku do transportu drogowego, oferta połączeń kolejowych; • Parametry techniczne znacznej części taboru kolejowego nie spełniają wymogów unijnych; • Zdegradowana i nieczynna infrastruktura służąca do transportu wodnego (porty, przystanie, tory wodne); • Brak kompleksowej analizy możliwości wykorzystania cieków wodnych w celach transportowych, w szczególności biorąc pod uwagę sezonowość takiego transportu; • Znikoma infrastruktura tworząca transport multimodalny.
<p>8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników (oprócz działań systemowych)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sprawnie działająca część inkubatorów przedsiębiorczości w regionie; • Potencjał społeczny w zakresie zakładania działalności gospodarczej; • Korzystna struktura demograficzna oraz umiarkowanie korzystne trendy demograficzne; • Rozwój pozasystemowego wsparcia aktywizacji zawodowej oraz przedsiębiorczości oraz przedsiębiorczości społecznej; • Realizacja działań na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niskiej jakości oraz uboga oferta inkubatorów przedsiębiorczości; • Utrudniony dostęp do finansowania mikroprzedsiębiorstw, samozatrudnienia; • Niewystarczające działania na rzecz aktywizacji zawodowej prowadzone przez instytucje publiczne; • Wysokie bezrobocie w większości powiatów i niekorzystna struktura - bezrobocie długotrwale i dziedziczone, w tym na obszarach byłych PGR; • Niska mobilność pracowników; • Migracja młodych, wykształconych ludzi do większych ośrodków aglomeracyjnych w Polsce (np. Poznań, Wrocław) i za granicę; • Niedostateczne działania w zakresie doradztwa zawodowego wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych, a także wśród ich rodziców; • Słaba współpraca przedsiębiorstw ze szkołami (szczególnie o profilu zawodowym) w celu dostosowywania kierunków kształcenia do potrzeb gospodarki regionalnej; • Niedostosowana oferta edukacyjna/szkoleniowa do potrzeb rynku pracy; • Niepełne dostosowanie kwalifikacji zawodowych mieszkańców województwa do zmieniającego się rynku pracy; • Zbyt niski poziom zatrudnienia osób niepełnosprawnych; • Brak miejsc pracy dostosowanych do specyfiki osób

		<p>niepełnosprawnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> Niska świadomość społeczeństwa oraz niewystarczające działania w zakresie polityki równych szans, w tym równouprawnienia kobiet i mężczyzn; Niewystarczający brak wsparcia w tworzeniu warunków godzenia ról rodzinnych i zawodowych; Brak systemowych rozwiązań dotyczących aktywnego starzenia się, w tym niedostosowany do zmieniającej się sytuacji demograficznej system opieki nad osobami starszymi, zwłaszcza niesamodzielnymi.
9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	<ul style="list-style-type: none"> Stale poprawiający się stan infrastruktury ochrony zdrowia; Wysoki poziom świadczenia usług medycznych w większości placówek opieki zdrowotnej na terenie województwa; Dobrze rozwinięta sieć szpitali; Duża aktywność organizacji pozarządowych na terenie województwa i dynamicznie rozwijający się sektor ekonomii społecznej; Rozwój działalności lokalnych grup działania; Wysoka przedsiębiorczość i zaradność ekonomiczna mieszkańców regionu; Rozwijająca się sieć organizacji pozarządowych (NGO); Aktywna działalność organizacji pozarządowych w wielu dziedzinach życia społecznego; Relatywnie wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego w większości powiatów (z wyjątkiem zagrożeń powodziowych); Zmiana sposobu działania instytucji pomocy społecznej oraz systematyczny rozwój kompetencji kadr pomocy i integracji społecznej; Dobrze rozwinięta sieć jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. 	<ul style="list-style-type: none"> Utrudniony dostęp do ambulatoryjnej opieki zdrowotnej i specjalistycznych usług medycznych m.in. na skutek niedoboru lekarzy; Niewystarczający dostęp osób niepełnosprawnych do usług wspierających i rehabilitacji; Niewystarczająca dostępność do usług publicznych na większości obszarów wiejskich; Niezadawalający stan znacznej części wyposażenia i urządzeń medycznych; Brak Bazy Lotniczego Pogotowia Ratunkowego w północnej części województwa; Niewystarczająca ilość działań profilaktycznych w obszarze zdrowia oraz promocji zdrowego trybu życia Brak zintegrowanych działań związanych z kompleksową pomocą społeczną; w tym brak rozwiązań systemowych w zakresie współpracy JST, PES, NGO oraz rozwiązań systemowych w zakresie współpracy JOPS i PUP; Niewystarczające inicjatywy w zakresie rozwoju i powstawania przedsiębiorstw społecznych; Brak systemowego wsparcia podmiotów ekonomii społecznej Brak jednolitego systemu instytucjonalnego walki z ubóstwem w województwie; Niewystarczająca ilość i nierównomierne rozmieszczenie organizacji pozarządowych w województwie; Niewystarczająca ilość środków finansowych pozwalających na skuteczną działalność organizacji pozarządowych; Brak skutecznych rozwiązań w zakresie integracji społeczności marginalizowanych; Niewystarczające rozwiązania systemowe dotyczące aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	<ul style="list-style-type: none"> Rosnące zainteresowanie kształceniem technicznym i zawodowym; Niski wskaźnik przedwczesnego opuszczania nauki; Dobrze rozwinięta sieć szkół na terenie województwa oraz dostęp do uczelni wyższych (w regionie oraz regionach sąsiednich); Szeroka oferta edukacyjna proponowana przez placówki z terenu województwa, wpływająca na wzrost atrakcyjności województwa; Poprawa bazy infrastrukturalnej i wyposażenia szkół i uczelni wyższych; Rosnący udział w populacji liczby absolwentów uczelni wyższych lub równoważnych; Stale rosnący rozwój kompetencji kadry nauczycielskiej w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> Niewystarczające zainteresowanie kształceniem technicznym i zawodowym; Słaba współpraca przedsiębiorstw ze szkołami technicznymi i zawodowymi; Braki infrastrukturalne kształcenia zawodowego i technicznego; Znaczne potrzeby infrastrukturalne szkół i uczelni wyższych w zakresie kierunków technicznych; Niezadawalająca liczba absolwentów uczelni wyższych lub równoważnych w kierunkach ważnych dla rozwoju województwa; Najniższy w kraju wskaźnik liczby studentów; Oferta edukacyjna niedopasowana do potrzeb regionalnego rynku pracy; Niedostateczna wielkość wsparcia kierowanego na rozwój różnych form uczenia się przez całe życie; Niskie upowszechnienie uczestnictwa mieszkańców regionu w uczeniu się przez całe życie; Niewystarczający dostęp osób niepełnosprawnych do edukacji (uczenie się przez całe życie);

		<ul style="list-style-type: none"> Niska świadomość kadry nauczycielskiej w zakresie kształtowania innowacyjnych i przedsiębiorczych (w tym przedsiębiorczości społecznej) postaw wśród dzieci i młodzieży; Ciągle niedostosowanie wykształcenia kadry nauczycielskiej do potrzeb rynku pracy (przekwalifikowanie się, możliwość nauczania przedmiotów zawodowych i technicznych); Niewystarczająca baza opieki nad najmłodszymi dziećmi (zbyt mała liczba żłobków i przedszkoli).
11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	<ul style="list-style-type: none"> Systematyczny wzrost kompetencji administracji publicznej; Silna pozycja administracji publicznej, jako animatora inicjatyw społeczno – gospodarczych. 	<ul style="list-style-type: none"> Niewykorzystany potencjał administracji publicznej; Niewystarczające wykorzystanie technologii ICT w kontaktach obywatel– urząd.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> Ułatwiona z racji położenia współpraca międzynarodowa oraz z partnerami z krajowych ośrodków metropolitalnych (Poznań, Wrocław, Szczecin); Położenie pozwalające zintensyfikować działania transferowe między podmiotami w kraju i zagranicą; Ciągły rozwój i powstawanie nowych klastrów skupiających różne dziedziny gospodarki województwa; Inicjowanie powiązań sieciowych w zakresie nauki oraz B+R podmiotów w regionie z placówkami krajowymi i zagranicznymi; Rozwijający się potencjał naukowy ośrodków akademickich regionu; Dostęp do głównych ciągów komunikacyjnych, pozwalających na sprawne przemieszczanie się w kraju i za granicą; Bliskość ważnych portów lotniczych, w szczególności BBI; Utworzenie Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC); Możliwość wykorzystania dróg wodnych w województwie w celach transportowych, turystycznych, komunikacyjnych; Ustawiczny wzrost jakości kształcenia w placówkach edukacyjnych; Korzystne warunki do szerszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w zgodzie z polityką UE i wsparciem z funduszy strukturalnych; Rozwój ustawodawstwa krajowego i unijnego w zakresie OZE, zmierzający do szybszego rozwoju; Systematyczny wzrost jakości infrastruktury zapobiegania zagrożeniom; Duże zainteresowanie społeczeństwa aktywnymi formami wypoczynku i rekreacji, ofertą turystyczną powiązaną z usługami zdrowotnymi (oferty typu SPA) oraz krótkimi wyjazdami turystycznymi („turystyka weekendowa”); Powstanie inicjatyw służących lepszemu rozwojowi sektora rolnego, rybołówstwa i akwakultury; Ograniczanie kosztów funkcjonowania podmiotów gospodarczych na całym świecie – poszukiwanie miejsc atrakcyjnych inwestycyjnie – również pod kątem niskich kosztów pracy; Perspektywa zewnętrznych środków finansowych na działania rozwojowe w kolejnym okresie programowania UE. 	<ul style="list-style-type: none"> Niedostrzeżenie znaczenia i skali problemów województwa lubuskiego oraz całego pogranicza zachodniego przez krajowe ośrodki decyzyjne; Niewystarczająca współpraca pomiędzy dwoma największymi ośrodkami miejskimi w województwie; Niewystarczająca współpraca jednostek samorządu terytorialnego na różnym szczeblu administracji (np.: powiat–gmina); Brak inicjatyw gospodarczych ukierunkowanych na rozwój innowacji; Degradacja sieci transportowej, powodująca marginalizowanie niektórych obszarów województwa; Postępująca degradacja linii kolejowych i szlaków wodnych; Niezadawalająca oferta komunikacji publicznej w zakresie dojazdów do ośrodków administracyjnych w województwie (Gorzów Wlkp., Zielona Góra) i poza nimi (Poznań, Wrocław, Szczecin, Warszawa, Berlin); Zapóźnienia cywilizacyjne hamujące realizację inwestycji prorozwojowych (inwestowanie w podstawową infrastrukturę); Niskie nakłady na wsparcie włączenia społecznego i pomocy społecznej powodujące spadek aktywności mieszkańców województwa; Brak skutecznych działań ukierunkowanych na zapobieganie wykluczeniu społecznemu; Pogłębiające się zubożenie rodzin; Ujemny przyrost naturalny; Starzenie się społeczeństwa; Niska wrażliwość społeczna na przemoc w rodzinie, problemy osób starszych; Postępująca degradacja wartości rodziny; Niewykorzystany potencjał młodego pokolenia na rynku pracy; Brak systemowych rozwiązań w obszarze ochrony zdrowia; Zmiany klimatyczne i coraz częściej występujące niekorzystne zjawiska pogodowe; Konkurencja w zakresie oferty turystycznej i promocji ze strony województw posiadających atrakcyjniejsze walory – trudności w wykreowaniu własnej oryginalnej oferty oraz szczególnie atrakcyjnych produktów (tzw. <i>high light</i>); Skutki światowego kryzysu gospodarczego; Migracje mieszkańców w kierunku bogatszych regionów kraju i za granicę; Nadmierna regulacja w zakresie pozyskiwania i rozliczania środków zewnętrznych.

